VEELZIJDIG VAKMANSCHAP

Jubileumboek Friso Bouwgroep

Friso blijft Friso

75 jaar bouwen we vol overgave aan de toekomst. Niet alleen aan de toekomst van Nederland, maar ook aan die van Friso Bouwgroep zelf. Friso is een prachtig, stabiel bedrijf dat een flink aandeel geleverd heeft aan de inrichting van Noord- en Oost-Nederland. Daar ben ik 'grutsk' op. Hoe het bedrijf ontstaan is, welke ontwikkelingen we meegemaakt hebben en hoe Friso kon groeien en bloeien? Dat lees je in het verhaal van Friso.

Zonder geschiedenis geen toekomst. Toch kijk ik het liefst vooruit. We bouwen aan de toekomst, maar hoe ziet die eruit? De ontwikkelingen gaan snel. Zo zijn we bezig met robotisering en willen we een sprong maken als het gaat om duurzaamheid.

Ik realiseer me dat er voor een gouden toekomst vooral goede medewerkers nodig zijn. Daarom blijven we de jeugd enthousiast maken voor een beroep in de bouw. Daar investeren we in, net als in het opleiden en bijscholen van onze eigen medewerkers. Natuurlijk doen we dat niet alleen, maar zoeken we hierbij verbinding met onder andere VMBO's, MBO's en HBO's.

Wat is de kracht van Friso, wordt mij regelmatig gevraagd. Daar hoef ik niet lang over na te denken. Dat zijn de échte bouwers! Onze medewerkers zijn stuk voor stuk vakmensen met ontzettend veel kennis. Een tijdje terug zei een zakenrelatie dat hij het gevoel had dat onze medewerkers hun eigen gebouw aan het bouwen waren, zo gedreven en zorgvuldig werd er gewerkt. Als ik dat hoor, dan maakt mijn hart een sprongetje. Natuurlijk komen de échte bouwers ook aan bod in dit boek. Bijvoorbeeld omdat ze al jaren samenwerken, omdat ze familie zijn of omdat ze al sinds hun stageperiode bij ons werken.

Ook al ga ik elke ochtend nog vol goede moed en energie aan het werk, ik kan er niet omheen; mijn langste tijd als directeur zit erop. Het wordt tijd dat een jongere generatie het stokje van me over gaat nemen. Dat zoiets niet even tussen de koffie en het koekje wordt geregeld, dat hoef ik niet uit te leggen. Het is spannend om een bedrijf dat ik zoveel jaren met zorg begeleid, wat me zo na aan het hart ligt, over te dragen. Al blijf ik op de achtergrond absoluut nog betrokken, toch zal het anders worden. Wat ik voor de toekomst van Friso het allerbelangrijkste vind is dat de normen en waarden, de Friso-cultuur, die in de afgelopen 75 jaar ontstaan is, behouden blijft. Continuïteit moet altijd gaan boven winstmaximalisatie en iedereen moet zich hier thuisvoelen. We zijn dan geen familiebedrijf, maar dat familiegevoel, dat is waar we samen voor gaan.

Friso blijft Friso. Op naar de 100!

Hartelijke groet,

Henk Dedden
algemeen directeur Friso Bouwgroep

Foto Piet Douma Fotografie

Inhoud

Het verhaal van Friso

6 **Geschiedenis van Friso**
en bouwen in Nederland

14 **Altijd samen**

22 **Onze kernwaarden**

24 **Friso Impuls**

26 **De trouwste sponsor**

28 **Personeelsvereniging**

62 **Allemaal familie**

136 **Onze vestigingen**

82

Veelzijdig vakmanschap

82 **Veelzijdig vakmanschap**
interview Sjoerd Sijbrandij

86 **Frisoplan**

88 **Column Hendri Pannekoek**

90 **Hanzebouw**

92 **Herontwikkeling**

98 **Friso Werkt veilig**

102 **Friso Oost over verduurzaming**

110 **Timmerfabriek Houkesloot**

114 **Friso Civiel**

120 **Onderhoud en verbouw**

62

88

42

"Ik wil graag doorgroeien naar projectleider."

Bouwen aan de toekomst

32 **Het vak geleerd van...**

38 **Leerlingen & stagiaires**

41 **Zij begonnen hun carrière**
als Friso-stagiaire

54 **Interview Remco Meijerink MBO**

56 **Interview Martin Weerd HBO**

6

128

Duurzame toekomst

124 **Hout, een eeuwenoud bouwmateriaal**

128 **Interview Hans Achterbosch**

132 **Friso 100 jaar!**

75 jaar bouwen

In Nederland werken zo'n 500.000 mensen in de bouw. Dat is vijf procent van de beroepsbevolking. Daarmee is de bouw goed voor negen procent van het bruto binnenlands product en draagt de sector een flinke steen bij aan de Nederlandse economie. Er is in 75 jaar veel veranderd. De geschiedenis van Friso neemt je mee door deze veranderingen.

>>

Ons verhaal...

HET BEGIN
Samen bouwen aan de toekomst

Vlak na de Tweede Wereldoorlog was de woningnood hoog. Nederland moest opgebouwd worden, na het verwoestende effect van de oorlog. Ook hadden veel jongeren het trouwen uitgesteld. Het Marshallplan, opgezet om de economie weer aan te zwengelen, droeg nog eens extra bij aan de grote hoeveelheid werk die er was. Tel daarbij het tekort aan materialen, opgeleide bouwvakkers en geld op en het plaatje is compleet. Het is ook in deze tijd dat het fundament voor Friso Bouwgroep gelegd wordt. Bouwbedrijf Chris Koster, Gebroeders van der Zee en 'de Rivaal' sloegen de handen ineen. Samen gingen ze richting de Betuwe om Nederland weer op te bouwen. De administraties en timmerwerkplaatsen van deze bedrijven smolten samen en Aannemingsmaatschappij Friso was een feit. In 1949 werd het bedrijf omgezet in een nv, in de jaren zeventig naar een bv.

In het begin was Friso gevestigd aan het Julianapark in Sneek. Abraham Koster had de algemene leiding en het bedrijf was in eigendom van vijf aandeelhouders. Met zo'n 80 medewerkers en een omzet van drie miljoen gulden was Friso al snel een behoorlijk bedrijf. Deze omzet werd voor zo'n 80 procent gehaald uit de sociale woningbouw. Daarnaast bouwde Friso aan utiliteitsprojecten, eigenbouw en kleine klussen en verbouwingen voor particulieren en bedrijven.

DE JAREN 50
Opkomst prefab bouwen

De overheid gaf voorrang aan het herstellen van de infrastructuur en handel. Ook de mechanisatie in de landbouw kreeg prioriteit. 'Nooit meer honger' was het credo van de regering. Toch bracht deze tijd ook kansen mee. Zeker voor de woningbouw. Het was het moment om vernieuwing en verbeteringen door te voeren. Stedenbouwers en architecten wilden vormgeven aan een betere maatschappij. De naoorlogse wijken kenmerken zich niet voor niets door de open bebouwing, tuin op het zuiden en een woonpad aan de voorkant. Er kwam letterlijk meer licht en ruimte in de woonwijken.

Ondanks de wederopbouw bleef er in de jaren vijftig een groot gebrek aan woningen. Ook waren arbeidskrachten schaars. Om te kunnen voldoen aan de vraag om snel, degelijke woningen te kunnen bouwen ontwikkelde Friso, samen met twee andere Friese bouwbedrijven en betonfabrikant Haitsma een prefab bouwsysteem. Interessant voor de opdrachtgevers, want zo kon een hoger bouwcontingent verkregen worden. Als bouwsystemen namelijk voldeden aan door de overheid geformuleerde eisen, konden bouwers hiervoor subsidie krijgen. Met dit systeem bouwde Friso in het noorden duizenden woningen. Door de standaardisatie werden de woningen twee keer zo snel gebouwd. Bouwblokken werden als het ware gekopieerd en gespiegeld herhaald. In 1955 verhuisde Friso naar de wijk 'Het Eiland' in Sneek. Ondertussen maakten ook de Amsterdamse vestiging Van der Vliet en Nieuwstad onderdeel uit van de Aannemingsmaatschappij.

Het was dan ook in die periode dat de industrialisatie in de bouw toenam en er meer en meer timmerfabrieken kwamen. Door de industrialisatie kon er prefab, seriematig en dus snel en betaalbaar gebouwd worden. Het accent lag op bouwsystemen voor gezinswoningen. Ook kwamen er bouwliften en werden steigers zwaarder uitgevoerd, waardoor de kruiwagen over de steiger meegenomen kon worden. Dat maakte het werk van de bouwvakker minder zwaar.

DE JAREN 60
Seriematige woningbouw

Ondanks de industrialisering, bleef de manier van bouwen overwegend traditioneel; houten vloeren, in het werk gestort beton, kalkzandsteen en baksteen. Door de opkomst van de systeembouw kwam de seriematige woningbouw in een stroomversnelling. Toch bleef de woningnood tot ver in de jaren zestig bestaan. In 1962 werd de miljoenste naoorlogse woning opgeleverd. Het was in die tijd nog steeds zo dat de woningbouw volledig geregisseerd werd door de overheid door woningbouwcontingenten en subsidies.

>>

Tekst Nelleke Wouters **Fotografie** Archief Friso Bouwgroep

Kantoor Friso op Het Eiland Sneek

> Vlak na de Tweede Wereldoorlog **was de woningnood hoog**

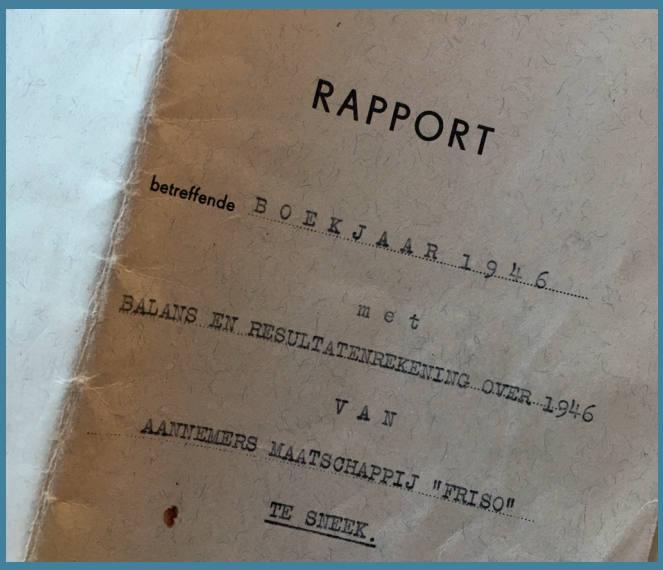
RAPPORT

betreffende BOEKJAAR 1946

met

BALANS EN RESULTATENREKENING OVER 1946

VAN

AANNEMERS MAATSCHAPPIJ "FRISO"

TE SNEEK.

Simplexwoningen

Het Eiland in Sneek

Kantoor J.J. de Vries & Aannemingsmaatschappij Friso
Pieter Zeemanstraat Sneek

"In de loop van de jaren had Friso een **vaste en trouwe klantenkring opgebouwd**

Uitvoerders 1968

Jubilarissen 1974

Friso bestaat 25 jaar

>>

Na jaren intensief huizen bouwen was het te verwachten dat de vraag naar sociale huurwoningen af zou nemen. Daarom besloot Friso om zich in de loop van de jaren zestig ook toe te gaan leggen op utiliteitsbouw en eigenbouw. Een goede zet; toen in de jaren zeventig de sociale woningbouw stagneerde, was de basis van Friso zo breed, dat dit opgevangen kon worden met utiliteitsbouw. In 1963 verkochten de aandeelhouders Aannemingsmaatschappij Friso aan de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Havenwerken (KNHM), een baggerbedrijf uit Amsterdam. Friso bleef zelfstandig, onder de eigen naam én nog steeds onder leiding van Abraham Koster. Deze overname was van korte duur, want in 1968 dreigde de KNHM failliet te gaan. De Goudse bouwgigant Nederhorst nam Aannemingsmaatschappij Friso toen over. De zelfstandigheid bleef, maar onder de vleugels van Nederhorst werd er een interne reorganisatie uitgevoerd. Deze pakte positief uit. Wel werd het Amsterdamse aannemingsbedrijf Van der Vliet en Nieuwstad losgekoppeld.

DE JAREN 70
Utiliteitsbouw krijgt een boost

Tegen het eind van de jaren zeventig waren er in Nederland 1,4 miljoen doorzonwoningen gebouwd. Deze standaardwoningen, met een standaard plattegrond, kant-en-klare tekeningen én geüniformeerde bestekken, zijn nog veel te vinden in de naoorlogse wijken. In de jaren zestig en zeventig was de duplexwoning in opkomst. Deze woningblokken bestonden uit twee beneden- en twee bovenwoningen, elk met een eigen voordeur. In een later stadium, zouden hiervan gezinswoningen gemaakt kunnen worden. Iets dat in de praktijk overigens nauwelijks gebeurde. Door de opkomende hoogbouw konden snel veel mensen gehuisvest worden.

In deze tijd kreeg de utiliteitsbouw een boost. Nederland was een verzorgingsstaat, bejaardentehuizen, scholen en rijkskantoren werden gebouwd. Door de toenemene vrije tijd in de jaren zeventig nam ook de vraag naar sport- en recreatiegebouwen toe. Door de bouw van clubhuizen, stadsparken, sportvoorzieningen en overdekte zwembaden kreeg de bouw dit decennium nog een extra boost.

In 1972 overleed directeur Abraham Koster. Het stokje werd toen overgenomen door Sjoerd Sijbrandij, die getrouwd was met een dochter van een van de oprichters van Friso. Sijbrandij werkte al vijftien jaar bij het bedrijf en zette het beleid van zijn voorganger in grote lijnen voort. Na voorspoedige jaren ging het in 1976 de verkeerde kant uit met Nederhorst. In een poging te redden wat er te redden viel, werd Aannemingsmaatschappij Friso samengevoegd met Schipper en Meijerink uit Neede. 350 medewerkers gingen werken voor het nieuwe Friso Meijerink Bouw; het hoofdkantoor kwam in Zwolle met vestigingen in Neede, Groningen, Sneek en Leeuwarden.

DE JAREN 80
Friso staat (weer) op eigen benen

In 1978 ging het mis met Nederhorst. Hoewel er sprake was van een overname door OGEM, is die er uiteindelijk nooit van gekomen. Sterker nog, door te opereren onder toezicht van het noodlijdende OGEM was dat Nederhorst uiteindelijk in kleinere stukjes verkocht moest worden. Sjoerd Sijbrandij, Harry Achterbosch en Piet van Duinen durfden het aan en kochten Aannemingsmaatschappij Friso over.

In 1980 stond Aannemingsmaatschappij Friso, met 200 medewerkers, dus weer op eigen benen. Een nieuwe start, met een vestiging in Sneek en Leeuwarden. Om het heft meer in eigen hand te nemen werd Frisoplan opgericht. De manier om meer te doen aan projectontwikkeling. In 1983 werd Timmerfabriek Houkesloot opgericht en sindsdien is het een aanvulling op de disciplines van Friso.

In de jaren ’80 leidden de hoge olieprijzen tot enorme prijsstijgingen en een stagnatie van de economie. De crisis begon in 1980 en had zijn dieptepunt in 1982, waarna het herstel begon. Ook de bouw zat in een dip. Niet de gedroomde tijd om met een ‘nieuw’ bedrijf aan een kickstart te beginnen. Toch lukte dat Friso. In de loop van de jaren had Friso een vaste en trouwe klantenkring opgebouwd. Dat kwam mede door het goede werk dat altijd geleverd was. Ook nam Aannemingsmaatschappij Friso een aantal grote bouwprojecten aan, waardoor de portefeuille gevuld was én wist Friso een graantje mee te pakken van de overheidsmaatregelen om de bouw te stimuleren.

>>

>>

DE JAREN 90
Friso groeit uit haar jas

Continuïteit en risicospreiding gaan hand in hand. Al in de jaren 60 liet Friso zien dat je, door vooruit te denken en te anticiperen op de vraag van de toekomst, een sterkere basis krijgt. Daarom werd in 1990 J.J. de Vries BV overgenomen. Deze firma was gespecialiseerd in beton- en waterbouwkundig werk. Kort daarna werd bouwbedrijf Jellema uit Leeuwarden overgenomen. Een bedrijf dat gespecialiseerd was in onderhoudswerk. De voorloper van de huidige Friso discipline 'Onderhoud & Verbouw'. Langzaam ontstond een totaalpakket aan disciplines die elkaar aanvullen en versterken. Deze groei dwong Friso ook om een nieuwe locatie te zoeken; "Het Eiland" was te klein geworden. In 1992 verhuisde Friso daarom naar het voormalige pand van Finkenburgh, de sociale werkplaats van Sneek aan de Pieter Zeemanstraat.

> "De rol van aannemer verschoof naar die van **samenwerkingspartner**

Waar in de voorafgaande decennia de aannemer vooral een uitvoerende rol had, verschoof deze in de jaren negentig meer en meer richting samenwerkingspartner. En zo werd de aannemer ook een adviseur die al vroeg in het proces betrokken wordt. Koren op de molen voor Friso, die als deskundig partner, met een breed dienstenpakket de perfecte adviseur werd.

In 1998 nam Sijbrandij afscheid als directeur. Hij besloot zijn aandelen niet te verkopen, maar voor 75% via een werknemersparticipatie onder te brengen bij de nieuwe directie en hoger kaderpersoneel. De rest hield hij in eigen handen. Op 30 december 1998 werden Aannemingsmaatschappij Friso, Aannemingsbedrijf J.J. de Vries, Timmerfabriek Houkesloot en Frisoplan, ondergebracht in Friso Bouwgroep B.V.

VANAF 2000
Klaar voor de toekomst

In de nieuwe eeuw volgden nog enkele overnames. Zo werd Dijkstra Balk overgenomen, net als Van den Breemer Bouw Almere en Bouwbedrijf De Lang in Leeuwarden. In 2007 gingen de activiteiten van Bokma Leeuwarden op in die van Houkesloot Prefab en samen met Timmerfabriek Houkesloot gingen zij verder als Houkesloot Toelevering. Daarmee kreeg Houkesloot ook een fabriek in Leeuwarden. De woningbouwtak werd toegevoegd aan Aannemingsmaatschappij Friso. Ook opende Friso een vestiging in Groningen. Enkele jaren later werd Bouwborg overgenomen en samengevoegd met Friso Groningen.

Daarna werd Schipper en Meijerink uit Neede, het bouwbedrijf waarmee Friso in de jaren zeventig ook al onder dezelfde paraplu werkte, overgenomen en later omgedoopt in Friso Oost. In 2012 verhuisde Friso Oost naar Eibergen. Daar huizen ze in een pand met Raadhuys Informatiegroep. Het administratiekantoor dat zorgt voor alle financiële werkzaamheden van Friso Bouwgroep. Dit lijkt een vreemde eend in de bijt, maar ook dit bedrijf ontstond in 1980, na het faillissement van Nederhorst. Henny Thijssen, al jaren werkzaam als financieel adviseur voor het Nederhorstconcern, richtte in Eibergen een administratiekantoor op en hield veel voormalig-Nederhorst-bedrijven als klant. Zo ook Friso.

Alle disciplines in huis en een regionale spreiding in het noordelijk deel van Nederland, dat was het doel. Voor uitbreiding van de vestiging Groningen en de armslag in het aardbevingsgebied werd Bouwborg overgenomen. En om de restauratietak te verstevigen werden twee gerenommeerde restauratiebedrijven overgenomen: in 2016 het Groningse Jurriëns Noord en in 2021 Hanzebouw uit Zwolle.

Nu is Friso Bouwgroep een allround bedrijf dat zich op de kaart heeft weten te zetten en in het jaar 2021 haar 75-jarig jubileum vierde.

Van boven naar beneden:

Nederlandse Filmacademie *Amsterdam*

KLM Motorenwerkplaats, kantoor en MOB-gebouw *Schiphol*

Theater *Sneek*

Plopsa Indoor *Coevorden*

Energy Academy *Groningen*

<<

COR & DURK

35 jaar geleden startte Cor Verburg als leerling timmerman bij bouwbedrijf Dijkstra uit Balk. Daar is hij altijd gebleven. In 2003 stapte Durk de Jong over naar Dijkstra Balk. Al snel waren ze onafscheidelijk. Als je Cor ziet, zie je Durk. Ze werken zo graag samen, dat ze zelfs hun vrije dagen en tandartsafspraken op hetzelfde moment inplannen. “Zonder Durk weet ik ook niet precies hoe het allemaal werkt, met de bus enzo”, licht Cor die keuze toe.

Durk en Cor zijn échte timmermannen. Ze houden van het mooi maken van oude gebouwen. Tijdens het interview werken ze samen aan het project Sneeckermeesters, waar een paar oude woningen en winkelpanden in de binnenstad van Sneek omgetoverd worden tot woningen en appartementen. Ze voelen zich er als twee vissen in het water. “Op dit moment werken we aan het herstellen van de kapconstructie, dat is zo mooi om te doen!” vertelt Durk. “Een beetje puzzelen, prutsen… dat past me wel. We hebben ooit een paar weken aan een woningbouwproject gebouwd en toen hebben we gevraagd of we alsjeblieft weer echt mochten gaan timmeren. Dat was binnen twee weken geregeld. Wat waren we blij dat er naar ons geluisterd werd!”.

De heren hebben de overname van Dijkstra Balk door Friso meegemaakt. “In het begin moest ik wel wennen,” vertelt Cor. “Bij Dijkstra was het zo’n ontzettend hechte groep collega’s, je hielp elkaar altijd en als je op weg naar huis langs een project van een collega kwam die nog aan het werk was, sprong je even bij. Bij Friso was het toch groter en anders.”

Af en toe hebben ze wel eens echt woorden, dan praten ze een dag niet tegen elkaar. Een beetje oneens zijn ze het vaak. Dat vinden ze ook belangrijk. “Juist daardoor leveren we vakwerk. Als we het niet eens zijn dan praten we erover. De ene keer doen we het dan zoals Durk het heeft bedacht en de andere keer zoals ik het wil. We vullen elkaar dus perfect aan en kunnen blindelings op elkaar vertrouwen.”

Een olijk duo, dat zijn ze wel. Durk: “Wij hebben ontzettend veel gevoel voor humor. Daarmee kunnen we vaak een prettige band opbouwen met opdrachtgevers. We werken hard en maken een hoop lol.” Dat dat wordt gewaardeerd blijkt wel als de heren praten over hun mooiste klus. Een verbouw van een oude boerderij: “We hebben daar een tijd gewerkt en zo’n band opgebouwd met de bewoners, dat de vrouw ons een dag nadat we vertrokken waren opbelde; ze miste ons. Dat is toch prachtig?”. Gelukkig staat bij die boerderij alweer een nieuwe klus voor de heren op de planning. “Mooi toch, als mensen echt om ons vragen?” zegt Cor.

Niet alleen humor, maar ook vakkennis is een van de paradepaardjes van Cor en Durk. “We denken graag mee als we met een project bezig zijn. Dat is ook wel onze kracht. Als we zien dat iets beter kan, dan zeggen we dat ook.” Humor en vakkennis, daarmee redden ze het wel tot hun pensioen. Dat is immers hun doel; samenwerken tot Durk met pensioen gaat. Daarna moet Cor zichzelf toch echt nog een paar jaar alleen zien te redden met de bus.

Fotografie Martina Ketelaar

"**Humor** is de basis van onze samenwerking

“Wij doen **heel belangrijk werk**

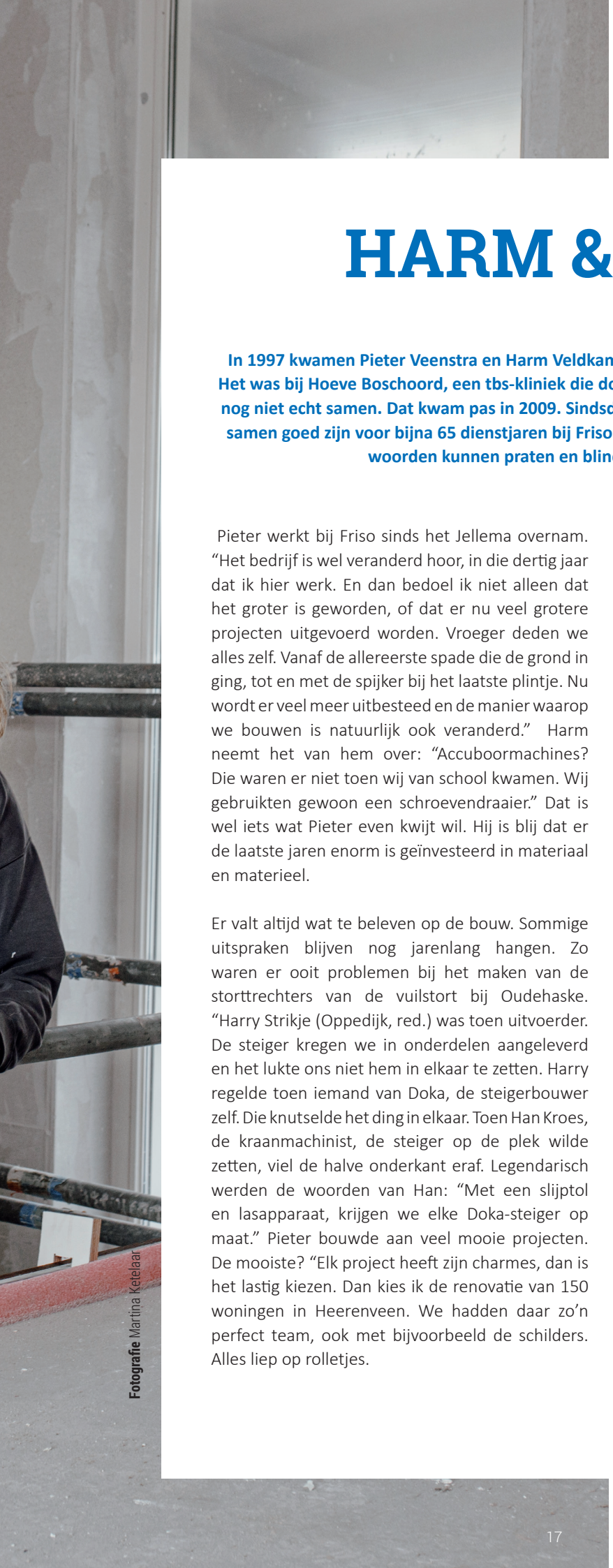

Fotografie Martina Ketelaar

HARM & PIETER

In 1997 kwamen Pieter Veenstra en Harm Veldkamp elkaar voor het eerst op de bouwplaats tegen. Het was bij Hoeve Boschoord, een tbs-kliniek die door Friso ver-/nieuwbouwd werd. Ze werkten toen nog niet echt samen. Dat kwam pas in 2009. Sindsdien zijn ze onafscheidelijk deze twee mannen, die samen goed zijn voor bijna 65 dienstjaren bij Friso. "We zijn zo op elkaar ingespeeld, dat we zonder woorden kunnen praten en blindelings op elkaar vertrouwen."

Pieter werkt bij Friso sinds het Jellema overnam. "Het bedrijf is wel veranderd hoor, in die dertig jaar dat ik hier werk. En dan bedoel ik niet alleen dat het groter is geworden, of dat er nu veel grotere projecten uitgevoerd worden. Vroeger deden we alles zelf. Vanaf de allereerste spade die de grond in ging, tot en met de spijker bij het laatste plintje. Nu wordt er veel meer uitbesteed en de manier waarop we bouwen is natuurlijk ook veranderd." Harm neemt het van hem over: "Accuboormachines? Die waren er niet toen wij van school kwamen. Wij gebruikten gewoon een schroevendraaier." Dat is wel iets wat Pieter even kwijt wil. Hij is blij dat er de laatste jaren enorm is geïnvesteerd in materiaal en materieel.

Er valt altijd wat te beleven op de bouw. Sommige uitspraken blijven nog jarenlang hangen. Zo waren er ooit problemen bij het maken van de storttrechters van de vuilstort bij Oudehaske. "Harry Strikje (Oppedijk, red.) was toen uitvoerder. De steiger kregen we in onderdelen aangeleverd en het lukte ons niet hem in elkaar te zetten. Harry regelde toen iemand van Doka, de steigerbouwer zelf. Die knutselde het ding in elkaar. Toen Han Kroes, de kraanmachinist, de steiger op de plek wilde zetten, viel de halve onderkant eraf. Legendarisch werden de woorden van Han: "Met een slijptol en lasapparaat, krijgen we elke Doka-steiger op maat." Pieter bouwde aan veel mooie projecten. De mooiste? "Elk project heeft zijn charmes, dan is het lastig kiezen. Dan kies ik de renovatie van 150 woningen in Heerenveen. We hadden daar zo'n perfect team, ook met bijvoorbeeld de schilders. Alles liep op rolletjes.

Door het directe contact met de bewoners was het een erg dankbare klus. En het was ook het échte timmerwerk, waar ik toch het meest van hou." Harm noemt na lang denken de bouw van Hof van Saksen in Rolde. "Het werk wat we daar deden was zo mooi, we kregen alle vrijheid en bepaalden zelf waar de vakantiewoningen precies kwamen. Aan die tijd bewaar ik mooie herinneringen." Ook wil Harm de vele winkels waar hij aan meewerkte, noemen. "Dat was hard werken, 's zaterdags en in de avonden, maar het was wel een avontuur".

Al pratende komt Pieter met nog een anekdote. "Ik weet nog dat Harm de Jong en Siete Hes bij Hoeve Boschoord een raam moesten repareren omdat een tbs-er ontsnapt was, omdat hij het raam losgeschroefd had. Harm en Siete hadden het raam er even uitgehaald om de aanpassingen te doen. Op dat moment zwaaide de deur open, rende de tbs-er de kamer binnen en sprong hij door het raam naar buiten. 'Mij houden ze hier niet!' riep de man en hij verdween. Voor de tweede keer. Harm en Siete wat beteuterd achterlatend."

Hoe ze de toekomst zien? Voor de bouw zien ze het wat somber in. "Tegenwoordig moet iedereen maar een HBO-opleiding volgen. Waarom? De bouw is toch prachtig? Het voelt soms als een minderwaardig beroep, dat mensen echt op je neerkijken terwijl we juist zulk belangrijk werk doen." Harm beaamt dat: "Zeker nu, met die woningnood, er is geen woning meer te krijgen." Ze zijn het eens dat niet iedereen geschikt is om de bouw in te gaan, maar dat het wel een mooi beroep is. "Het houdt je ook fit, want je bent altijd in beweging en heel veel buiten."

JOLANDA & CARLA

Toen Jolanda Loonstra in 1998 als uitzendkracht bij Friso binnenkwam was haar functie nog heel anders dan tegenwoordig. “Ik schonk nog voor iedereen zijn eerste bakje koffie in.” En ook haar collega Carla Koopmans, die zo’n 14 jaar geleden bij Friso begon, ziet dat hun functie verandert. Jolanda en Carla bemannen samen met enkele dames de receptie van Friso Sneek.

Jolanda schrikt er zelf een beetje van, als ze zegt dat ze al bijna 24 jaar bij Friso werkt. Toch ging de tijd eigenlijk ongemerkt voorbij. “De jaren vliegen, dus dan zijn twintig jaar ook zo voorbij. Geen dag is hier hetzelfde en ik geniet van mijn werk. Vroeger werkte ik hele dagen. Toen was het kantoor nog veel kleiner en deed ik veel klussen die we nu niet meer hoeven te doen. Elke ochtend zette ik bijvoorbeeld voor het hele kantoor koffie, bracht het rond en schonk voor iedereen het eerste kopje in. Omdat ik dan langere tijd in de keuken was, hing daar ook een telefoon, met een lijstje met doorkiesnummers.” In die tijd werd ook het typewerk voor de collega’s nog gedaan. Iets wat ze tegenwoordig allemaal zelf doen.

Ook Carla houdt van de reuring die het werk met zich meebrengt: “We zien heel veel verschillende mensen, er is altijd wat te beleven en daardoor gaat de dag snel voorbij.” Wat de dames ook zo leuk vinden aan hun werk is de band die ze opbouwen met opdrachtgevers. Carla: “Met sommige opdrachtgevers heb je zoveel contact dat je ook op de hoogte bent van belangrijke privé-omstandigheden zoals bijvoorbeeld de geboorte van een kind. Dat vind ik heel fijn.” Jolanda beaamt dat: “Toen onze zoon geboren werd, kregen we zelfs kaartjes van relaties van Friso.”

Een goede telefoniste is op de hoogte van wat er binnen een bedrijf speelt, vinden zowel Carla als Jolanda.

Daarom hebben ze op dinsdagochtend altijd even kort overleg waarin ze doornemen welke nieuwe projecten erbij gekomen zijn, welke collega’s daarop ‘zitten’ en of er nog andere bijzonderheden spelen. Zo kunnen ze de opdrachtgevers sneller te woord staan.” Die werkoverdracht is er ook dagelijks naar de andere dames.

“We hebben een fijn groepje collega’s. De sfeer is bijzonder goed en we werken fijn samen met de invallers. Dat maakt ons werk extra leuk, die collegialiteit,” vertelt Jolanda. Zoals gezegd verandert er wel veel de laatste jaren. Carla: “Voorheen moesten we alle bellers doorverbinden naar onze collega’s. Nu hebben de meeste medewerkers een mobiele telefoon en worden dus rechtstreeks gebeld. Daardoor verandert ons werk van telefoniste richting gastvrouw. Dagelijks komen er veel bezoekers op het kantoor in Sneek. Niet alleen opdrachtgevers, maar ook mensen die een huis gekocht hebben van Friso. Wij willen graag dat iedereen zich thuisvoelt. Dus schenken we een kopje koffie om het wachten wat aangenamer te maken.”

Of hun werk ooit overgenomen wordt door een computer? “Nee, bij Friso is dat ondenkbaar,” zeggen beide dames tegelijk. “Friso is zo klantgericht en familiair dat er altijd échte mensen bij de balie zullen zitten. Persoonlijke aandacht blijft altijd nodig.”

Fotografie Martina Ketelaar

"Wij willen graag dat iedereen zich **thuisvoelt**

“Twee bloedgroepen
één hart

Fotografie Martina Ketelaar

INGMAR & ERNEST

Twee bloedgroepen, een hart. Zo zou de werkrelatie tussen de Friese Ingmar Halbersma en geboren Groninger Ernest Jager het best omschreven kunnen worden. Verschillen zijn er nauwelijks, wel veel overeenkomsten en vooral veel liefde voor het vak.

Toen Ingmar in 1999 begon aan zijn opleiding Bouwkunde werden “leerlingen met een zak geld en een mooie auto van school geplukt door bedrijven.” De bouw beloofde een gouden toekomst. Ingmar heeft zich daar niet door laten leiden en maakte zijn opleiding af voor hij aan de slag ging bij Bouwbedrijf de Lang in Leeuwarden. Toen Friso De Lang overnam, ging Ingmar mee en in 2010 wordt de afdeling calculatie in Sneek zijn vaste standplaats.

Bij Friso ging zijn restauratiehart sneller kloppen: “De Lang was een allround bedrijf, dus daar had ik wel eens restauratieklusjes gedaan, maar bij Friso mocht ik aan de slag bij Buitenplaats Oranjestein in Heerenveen en toen wist ik dat restauratie mijn toekomst was. Het is ambachtelijk, je herstelt wat kapot is en behoudt wat goed is en elk project heeft een geschiedenisverhaal. Elke dag is daardoor anders.”

Op dat moment valt collega Ernest hem bij: “Dat klopt ons werk is ontzettend afwisselend en toch denk ik ook wel eens ‘een week met wat minder afwisseling zou ook wel fijn zijn’. Maar misschien dat ik dat na twee dagen ook weer zat ben.” Ernest, ooit begonnen als restauratietimmerman op de werkplaats, werkte al jaren bij Jurriëns toen Friso Jurriëns Noord overnam. Hij was blij met de overname omdat duidelijk was dat Friso Jurriëns Noord nieuw leven in wilde blazen. Tot dan toe werden er bij Jurriëns mensen ingehuurd die Ernest bij grote projecten ondersteunden, maar nu kreeg hij er een collega bij die van wanten wist. En zo kwam het dat Ernest en Ingmar een ‘duo’ werden.

Een perfecte match. “We voelen elkaar goed aan, spreken dezelfde taal en zitten op dezelfde frequentie als het gaat om de kwaliteit van het werk dat we maken,” verklaart Ingmar hun succes. Ernest beaamt dat: “We zijn beide mannen die leven volgens het principe ‘wie goed doet goed ontmoet’ en hebben hetzelfde, ietwat sarcastische gevoel voor humor wat ons ook zeker bindt.”

Ook Ernest is een echte restauratieman. “Als je zo’n oud gebouw binnenloopt dan voel en proef je de ziel van een gebouw, de geschiedenis en cultuur intrigeren mij dan ook.” Volgens Ingmar moet je als restauratievakman wel flexibel en creatief zijn. “Dat is zeker zo,” zegt Ernest. “We beginnen vaak in een rommeltje en dan komt het regelmatig voor dat plan A niet werkt. Dan is het aan ons om met een degelijke oplossing te komen.” Veel oude gebouwen krijgen nieuwe functies, dat is een goede zaak vinden beide mannen. “Herontwikkeling is een must om gebouwen bestaansrecht te geven. Veel mensen denken dat herontwikkeling iets hips is, maar het is door de eeuwen heen al zo dat panden andere functies kregen, omdat de behoefte veranderde.”

Ingmar is het met hem eens: “Maar als er herontwikkeld wordt, dan wel met respect voor het pand zelf en daar zijn wij dan weer voor.” Veel opdrachten van Jurriëns Noord worden in bouwteam uitgevoerd. Dat heeft zo zijn voordelen: “We doen mee in de discussie en adviseren onze opdrachtgevers actief. Natuurlijk geldt dat voor alle projecten die we doen, maar in bouwteam gaat dat net wat makkelijker.” Hoe dan ook, de mannen voelen zich altijd professioneel verantwoordelijk voor wat er gebeurt op hun bouwplaatsen en zijn nog lang niet klaar. Ernest: “Zolang de uitdaging en het werk blijven, zijn wij in ons element.”

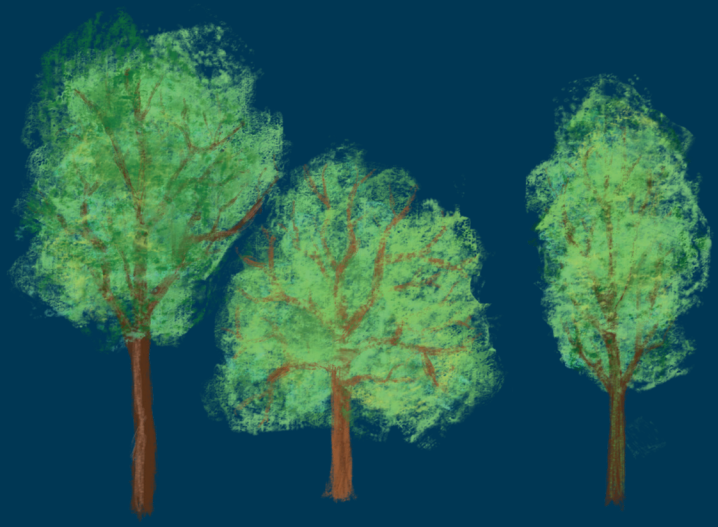

Onze **kernwaarden**

Illustraties Laurens Bontes

Friso is een bedrijf met waarden en normen. Een bedrijf dat verantwoordelijkheid neemt voor haar medewerkers. Het uitgangspunt is dat continuïteit altijd boven winstmaximalisatie gaat. Daardoor kunnen we beslissingen nemen die goed zijn voor onze medewerkers en goed zijn voor onze opdrachtgevers. Alleen zo kunnen we bouwen aan een duurzame toekomst, met gezonde en blije medewerkers en tevreden opdrachtgevers. Onze kernwaarden zijn lang geleden ontstaan, koesteren we nu en geven we door aan de volgende generatie. *Mensen bouwen aan Friso, Friso bouwt aan mensen.*

Samen

Zoals het 75 jaar geleden begon werken we samen aan de toekomst van Nederland. Samen de schouders eronder. Samen met onze collega's, samen met onze opdrachtgevers, samen met collegabedrijven, onderaannemers, toeleveranciers en opleidingsinstituten zijn we continue in beweging om een fijne toekomst voor ons bedrijf en onze branche zeker te stellen.

Betrokken

We zijn betrokken bij onze projecten, medewerkers en de maatschappij waarin we werken en leven. Die betrokkenheid blijkt uit hoe onze medewerkers elke dag weer aan de slag gaan. Ze gaan voor het beste eindresultaat. Of, zoals een opdrachtgever onlangs zei: "Het leek wel of ze hun eigen woning aan het bouwen waren." Dat is de spijker op zijn kop.

Betrouwbaar

Een man een man, een woord een woord. Moeten we hier nog meer over zeggen? We beloven geen gouden bergen en staan daardoor achter elk advies dat we geven en alle projecten die we opleveren. Realistische en haalbare plannen voorkomen verrassingen achteraf. Daar houden we niet van.

Vrijheid

Medewerkers krijgen veel vrijheid en verantwoordelijkheid in hoe ze hun werk doen. Wij geloven er namelijk in dat mensen alleen dan volledig tot bloei kunnen komen. Door de korte lijnen ligt de beslissingsbevoegdheid laag in de organisatie. Dat maakt dat Friso een flexibel bedrijf is en snel kan schakelen en bijsturen. Daarnaast neemt Friso als bedrijf ook de vrijheid om mee te denken met de opdrachtgever.

Daadkracht

Gewoon bouwen. De kop ervoor en gaan. We staan altijd in de startblokken en vinden het fijn om in beweging te zijn. Achteroverleunen past ons niet, voor de muziek uithollen trouwens ook niet. Maar we zijn wel actief en durven onze nek uit te steken.

Vakmanschap

We weten wat we doen en investeren in kennis zowel van onze medewerkers als van scholieren. Neem de vernieuwde Friso Academy waarmee we het kennisniveau in onze organisatie hoog houden. Zo leren we van elkaar. Ook is er altijd plek voor leerlingen en stagiaires en steken we energie in een goede begeleiding.

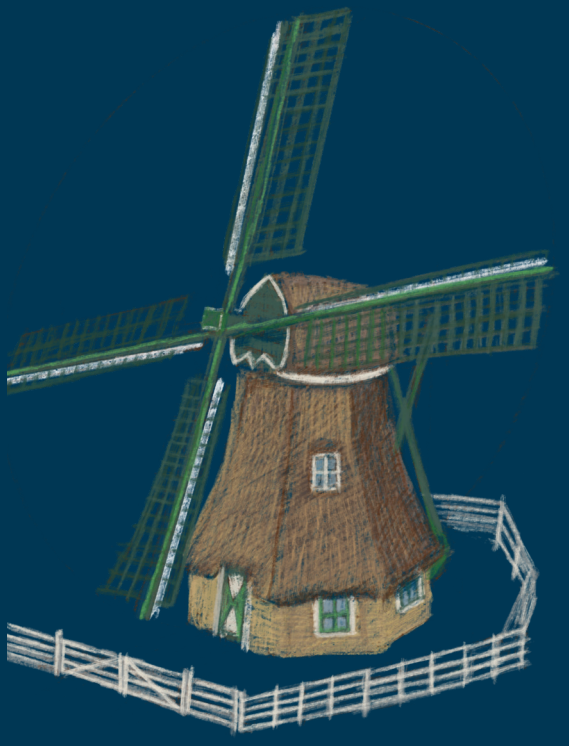

Friso is sociaal betrokken

In 2009 is Stichting Continuïteit opgericht door oud-aandeelhouders van Friso. Doel was het waarborgen van werkgelegenheid en garanderen van de voortgang van Friso Bouwgroep. Nu Friso die ondersteuning niet meer nodig heeft, heeft de stichting een bredere, maatschappelijke doelstelling geformuleerd. Ook kreeg de stichting een nieuwe naam: **Stichting Friso Impuls!**

Friso heeft een rol in de maatschappij. Het welzijn van de medewerkers, hun gezinnen en de wereld om Friso heen is belangrijk. Stichting Impuls zorgt voor ondersteuning op verschillende gebieden. Uitgangspunt bij die ondersteuning is dat het goed is voor de medewerkers, Friso zelf en de bouwbranche. Waarborging van de werkgelegenheid is nog steeds een speerpunt.

Friso Impuls stelt jaarlijks budgetten vast en geeft ondersteuning in de volgende situaties:

Studiekosten
Friso Impuls draagt bij in de studiekosten van de kinderen van (oud-)werknemers. Deze gift is voor alle kinderen tussen 16 en 25 jaar beschikbaar en kan jaarlijks aangevraagd worden. Hier staat geen tegenprestatie tegenover; nou ja, misschien wel even je best doen.

Financiële problemen
Friso Impuls helpt medewerkers die buiten hun schuld om in financiële problemen gekomen zijn. Het bestuur bepaalt wanneer en hoeveel steun er gegeven wordt.

Bouwtechnische opleidingen
Voor bouwtechnische opleidingen en cursussen voor medewerkers en leerlingen in de bouwbranche (geen individuele opleidingen) kan een bijdrage geleverd worden.

Evenementen
Er kan een eenmalige bijdrage gegeven worden aan evenementen én bouwgerelateerde projecten. Denk daarbij aan een gift voor een object dat afhankelijk is van subsidies. Deze donaties worden anoniem en zonder belangenverstrengeling gedaan.

De regeling geldt niet alleen voor medewerkers, maar ook voor oud-medewerkers waarvan het dienstverband is beëindigd door arbeidsongeschiktheid, (pre-)pensionering of overlijden.

Dit jubileumboek is mede tot stand gekomen door steun van Stichting Friso Impuls.

Fotografie Dorens van der Werf

Beste Henk,

Afgelopen week heb ik een erg mooi bedrag ontvangen als bijdrage voor mijn studie. Via deze weg wil ik u erg hiervoor bedanken en voor het hele concept hierachter!

Groet,
Ires van der Wal
dochter van een medewerker

Friso wil van meerwaarde zijn voor haar werknemers in sociaal opzicht

De trouwste sponsor

De trouwste sportsponsor van Nederland? Dat zou heel goed kunnen. VC Sneek vierde grote triomfen, had de wind ook wel eens tegen, maar altijd was daar Friso Bouwgroep. De financiële ondersteuning staat al ruim 25 jaar als een door het bedrijf gebouwd huis. ‘Trots, loyaal en bescheiden’, zo wordt vanuit het volleybalbolwerk tegen de onmisbare sponsoring aangekeken.

Het sponsoren van een sportvereniging moet meer omvatten dan jaarlijks een bedrag overmaken en daar een vermelding op de shirts en een handvol vrijkaartjes voor terugkrijgen. ”Er moet een gevoel bij zitten’’, zegt Anton Smit, destijds nauw betrokken bij de eerste gesprekken tussen de club en Friso Bouwgroep. “Verbondenheid is een belangrijke voorwaarde. Die is er vanaf het begin geweest.’’

De voorlopers van fusieclub VC Sneek waren ongekend succesvol geweest toen de financiële ondersteuning officieel werd bekrachtigd. Smit lacht. ”Officieel…, dat klinkt als vuistdikke contracten die bij een notaris met handtekeningen worden bekrachtigd. Maar het tekent het vertrouwen en de loyaliteit van Friso dat in die eerste periode nooit iets op papier hoefde te staan. Man een man, een woord een woord. Ook dat is een belangrijke factor geweest binnen onze samenwerking. Zo heb ik álle Friso-mensen leren kennen. Sociaal, oog hebbend voor elkaar. Friso heeft écht iets voor het Sneker volleybal willen betekenen.’’

Sjoerd Sijbrandij was rond 1990 het cement tussen de club en ‘zijn’ Friso. “Sjoerd heeft een bestuursfunctie gehad’’, aldus Smit, voormalig directeur van Poiesz Supermarkten. “Zo is de volleybal gaan rollen. De club werd vele keren landskampioen en sloeg ook op Europees niveau een goed figuur. Successen komen echter niet gratis aanwaaien. Friso heeft er mede voor gezorgd dat VC Sneek jarenlang een toonaangevende rol heeft gehad. Oh zeker, het ging ook wel eens wat minder en er zat soms wat ruis op de lijn. Maar wees eerlijk: in elke goede relatie gebeurt wel eens wat. Maar de loyaliteit van Friso aan de club heeft nooit een seconde ter discussie gestaan.’’

Het was niet alleen een kwestie van geld storten, zegt Smit. ”Niet onder Sjoerd en later ook niet onder betrokken mannen als Henk Dedden en Jan Wageman. Terwijl zij altijd oog hadden voor het welzijn van de club, probeerden ze ook het eigen personeel erbij te betrekken. Ze hebben binnen het bedrijf altijd willen uitdragen dat ze trotse sponsor zijn van VC Sneek. Verbinding. Die is absoluut ontstaan. Jan en Fronie de Bruin, Frans Zijlstra…, oud-mederwerkers van Friso, zijn nog altijd supporter van de club. Jan en Fronie slaan geen thuiswedstrijd over.’’

Wat Friso Bouwgroep als sponsor uniek maakt? Daarover hoeft Smit niet lang na te denken. “Het is niet alleen de jarenlange steun, al is ruim 25 jaar absoluut bijzonder. Maar wat het volgens ons uniek maakt, is het feit dat door Friso nooit iets is geëist. Ja natuurlijk, naamsvermelding op shirts, broekjes en trainingspakken was een logisch uitvloeisel, zoals ook de zichtbaarheid via advertenties in de kranten en reclameborden in de sporthal. Maar Friso heeft bijvoorbeeld nooit de koppeling van de bedrijfsnaam aan de clubnaam geëist. VC Friso Sneek had gekund, maar dat hoefde niet. De leiding van het bedrijf is nooit ‘eerziek’ geweest.’’

Dan schiet Smit toch een ‘eis’ te binnen. “Maar dat is zo’n logische afspraak, dat ik die bijna zou vergeten. Friso wilde en wil niet dat wij met een ander bouwbedrijf in zee gaan. Daarvoor heeft de club het volste begrip. Toen wij destijds met Poiesz Supermarkten steun gaven, zou ik het ook niet goed hebben gevonden als er ook voor een andere supermarkt reclame was gemaakt.’’

Tekst Peter van der Meeren **Fotografie** Archief Peter van der Meeren

> **“Verbondenheid** is een van de belangrijkste voorwaarden

In de loop der jaren zijn wel wat zaken veranderd, weet Majanka Faber, sinds 2016 namens VC Sneek betrokken bij de contacten tussen de club en Friso. “Jan en Henk vonden het belangrijk dat de club niet alleen op Friso zou leunen. We werden ‘gekieteld’ om ook andere sponsoren te vinden, waarbij aangetekend dat naast Friso de Rabobank eveneens al heel veel jaren een belangrijke financiële steunpilaar is. Ik vind dat begrijpelijk. Het houdt ons
als bestuur in elk geval scherp.’’

Faber kan zich volledig vinden in de kenmerken die Smit noemt. “Friso staat voor bescheidenheid en trouw. Ze zijn met ons vergroeid, maar staan zich nergens op voor. Toen ik voor overleg inzake de nieuwe kleding voor het eerste vrouwenteam naar Friso ging, liet ik een ‘neutraal’ ontwerp zien en eentje waarop ‘Friso 75 jaar’ stond. In het jubileumjaar zou dat mooi hebben gepast. Maar er is gekozen voor het neutrale shirt met alleen Friso erop.’’ Faber lacht. “Dat heeft wel als voordeel dat we de shirts langer dan een jaar kunnen gebruiken!’’

Zonder dat bedragen over tafel vliegen, is duidelijk dat Friso Bouwgroep al ruim 25 jaar heeft bijgedragen aan het Sneker volleybalsucces. “Dat is’’, zo blijven Smit en Faber in termen, “de spijker op z’n kop.’’ Smit: “En niet alleen bijgedragen aan de successen. We hebben als club ook moeilijke tijden gekend. Mede door de steun van Friso kon op cruciale momenten de continuering van het topvolleybal in Sneek worden gewaarborgd.’’

In het jubileumjaar van Friso Bouwgroep is het bedrijf de enige hoofdsponsor van het eerste vrouwenteam van VC Sneek. De speelsters (zij die rijden in een auto van de club, doen dat met Friso-logo’s op de zijkanten) voelen zich verbonden met het bedrijf. “De volleybalsters kunnen worden gevraagd om deel te nemen aan activiteiten van Friso. Dat stuit nooit op bezwaren’’, aldus Faber.

Of de 75ste verjaardag van Friso Bouwgroep luister kan worden bijgezet met een landstitel? Dat was bij het ter perse gaan van dit boek nog niet bekend. Majanka Faber en Anton Smit lachen. “Het zou geweldig zijn, maar ook dit is geen eis. Hoe de ploeg ook eindigt, Friso is trots. Dat is echt zo. ‘Friso, trotse sponsor van VC Sneek’ is een slogan die ze graag gebruiken. Dat maakt ons als club ook trots.’’

Met de klok mee:

Skûtsjesilen 2016
Feest Friso Festival 2019
PV feestavond 1977
30 jarig bestaan PV
Flevonice 2018
Amsterdam Dungeon 2016

“Een gevarieerd aanbod te maken, **voor elk wat wils**

50 jaar Personeelsvereniging

De personeelsvereniging van Friso is goud! Dit jaar bestaan zee 50 jaar. In die jaren hebben ze al veel georganiseerd. Spetterende feesten, busreisjes en theatervoorstellingen, om maar eens wat te noemen. Het jaarlijkse sinterklaasfeest voor de kinderen is traditie. Het doel van dit alles? Saamhorigheid creëren naast het werk.

“In de afgelopen jaren is Friso gegroeid en in alle verhalen die hier in dit boek verteld worden kan je zien hoe Friso aanwezig is in de harten van de werknemers,” vertelt voorzitter Pier Zwerver. “Helaas zien wij dat het aantal mensen dat meedoet met onze activiteiten minder wordt. Dat vinden we jammer, want juist door elkaar buiten het werk in een andere setting te zien leer je je collega’s beter kennen. Dat komt de werksfeer altijd ten goede. We doen dan ook ons best om een zo gevarieerd aanbod te maken, voor elk wat wils.”

Er is nog wel iets dat Pier van het hart moet: “Als PV kan je niet zonder het bedrijf bestaan. Wij zijn natuurlijk helemaal afhankelijk van onze leden, het personeel van Friso. Ben je nog geen lid? Meld je aan en doe mee met onze evenementen zoals solextochten, karpervissen, Kartraces, zeiltochten en natuurlijk het een hapje of een drankje ter afsluiting. Leuke ideeën? Die horen we graag.” Op naar de volgende mijlpaal.

Bestuur: *Beitske Jenema, Girbe Tilstra, Chris Reitzema, Albert Berends, Frank Koopmans, Klaas Oenema en Pier Zwerver*

Bouwen aan de toekomst...

In 2019 organiseerde Friso het Friso Festival. Een hele dag kon jong en oud een kijkje nemen op het hoofdkantoor in Sneek én Timmerfabriek Houkesloot. Op de foto Silvan Schuurmans zoon van collega Boudewijn.

Fotografie Drone Flight Europe

Het vak leren

De jeugd heeft de toekomst. Ook als het om de bouw gaat. Daarom zet Friso zich actief in op het voorlichten en enthousiasmeren van de komende generatie. Dat doet Friso door het geven van voorlichting, het deelnemen aan en organiseren van evenementen en het geven van gastlessen op alle niveaus van basisschool tot het universitair onderwijs. Dat doet Friso niet alleen, maar met tal van partners die hetzelfde doel hebben. Dit zijn natuurlijk alle ROC's en hogescholen, maar ook Bouwloket, Bouwmensen en Technopark die bemiddelen in stage- en leerervaringsplaatsen en ook collega-bouwbedrijven. Goed opgeleid bouwpersoneel is voor de hele branche immers broodnodig.

Arjan & Jan

“Het mooiste vind ik dat er een **constante groei is en dus altijd vooruitgang**

Fotografie Martina Ketelaar

Vlak voor de kerstdagen in 1976 ging Jan de Bruin (zelfde bouwjaar als Aannemingsmaatschappij Friso) aan de slag bij Friso. Jan zijn eerste functie was werkvoorbereider, daarna werd hij calculator en rayonassistent; inkoop was een onderdeel van zijn werkzaamheden. Inkoper Arjan Bakker en de man die hem het vak leerde, kijken terug op 50 jaar inkoop bij Friso. Op de vraag wat de mooiste periode was, heeft Jan een verrassend antwoord: "Ik zou niet één periode willen noemen. Het mooiste aan Friso is dat er een constante groei is en dus altijd vooruitgang."

Friso was een bekend bedrijf voor Jan. Toen hij een jongen was, was zijn vader daar namelijk bedrijfsleider en hoofduitvoerder. Toen Jan begon bij Friso zat het kantoor in Sneek nog op Het Eiland. "Het was een klein kantoor met daarnaast de timmerfabriek. We waren onderdeel van Friso Meijerink Bouw en hadden vijf vestigingen in het noorden van het land. Ik werd toen rayonassistent." Het werd een roerige periode, want begin tachtiger jaren ging OGEM failliet. "Gelukkig hadden we in Sneek veel werk, onder andere door vaste opdrachtgevers als Patrimonium. Daardoor ging het gedoe over een eventueel faillissement wel wat langs ons heen."

De grote verandering in het werk als inkoper kwam toen de computers hun intrede deden. Dat was ook het moment waarop Arjan Bakker, vers van de HTS, op de afdeling inkoop startte. Hij begon op de bouw met Friso-collega's Pier Reijenga, Renate Uninge, Hilbrand Veenje en Pier de Vos. Na zijn studie ging hij aan de slag als assistent uitvoerder bij de bouw van Thialf. "Dat was de eerste keer dat ik met Jan de Bruin in contact kwam die inkoper was op dit project. Sowieso was Thialf een prachtige klus, met veel nationaliteiten op de bouwplaats en een fijn team met hoofduitvoerder Harry Oppedijk en uitvoerders Johan Huisman en Gerard Siemensma." De vrijheid op de bouwplaats en het praktisch bezig zijn, pasten wel in Arjans straatje. Er werd hem gevraagd om 'tijdelijk' bij te springen op de afdeling inkoop waar hij werd ingewerkt door Jan en nog steeds werkzaam is.

"Het was een hele omschakeling van de bouwplaats naar het kantoorleven. Ik moest echt onderaan beginnen. Het archief verhuizen, daarna afschrijvingen doen, offertes vergelijken en zo steeds wat meer." Je kunt stellen dat Arjan het vak geleerd heeft van Jan die -streng maar rechtvaardig- in het begin Arjans werk controleerde. "Als ik offertes mocht vergelijken, of spiegelen zoals we dat noemen, draaide ik de Excel-bestanden uit en legde die bij Jan op zijn bureau. Ik ging dan naast Jan op het welbekende 'witte stoeltje' zitten om de werkzaamheden door te nemen. Door de directe en kritische vragen en bemerkingen van Jan was dit in het begin best wel lastig, maar ik heb hier de basis gelegd voor de gestructureerde manier van werken waar ik nu nog altijd profijt van heb".

Toen Arjan het spiegelen onder de knie had, mocht hij ook leren onderhandelen. "Eerst nam ik Arjan mee naar een gesprek en mocht hij alleen maar goed luisteren. Stap voor stap kreeg hij meer inspraak," vertelt Jan. Arjan vult hem aan: "Dit was best lastig als je nog niet gewend bent om dit werk te doen en je antwoord moet geven op kritische vragen die de onderaannemer op je afvuurt,terwijl je hierbij tegelijkertijd door jou als ervaren inkoper op `beoordeeld` wordt. Als er tegenwoordig een scherpe onderhandeling heeft plaatsgevonden zeg ik nog weleens gekscherend tegen een leverancier of onderaannemer die Jan gekend heeft: 'Sorry, maar ik ben nog `verprutst` door Jan de Bruin'." De heren zijn het erover eens dat inkoop een spel is waarbij je samen het optimale resultaat moet behalen.

Tegenwoordig zijn er steeds meer bouwteam- en UAV-GC-werken waarbij je als aannemer niet alleen verantwoordelijk bent voor de prijs, maar mede ook voor het ontwerp, materialisering en planning. Daarmee verandert de rol van de inkoper ook. "Zeker bij UAV-GC-trajecten zijn minder kaders en meer onduidelijkheden. Dat geeft voordelen, omdat er soms meer mogelijk is, maar betekent ook dat er meer uitgezocht moet worden en er meer verantwoordelijkheid bij ons als aannemer komt te liggen. Hierbij is het samenwerken en afstemmen met calculatie, werkvoorbereiding en projectleiding als team erg belangrijk," vertelt Arjan.

Wat zeker ook veranderd is, is de administratieve rompslomp. Vroeger werden er voor een aanvraag wel stapels papier van 25 centimeter verstuurd. Dat was begin 2008, toen Jan met pensioen ging, nog steeds zo. Ook werd de fax toen nog regelmatig gebruikt. "Nu gaat alles via digitale platformen waarop gegevens geplaatst kunnen worden (zoals bijvoorbeeld Wetransfer, 12Build en Docstream). Dat gaat niet alleen sneller, maar werkt ook veel efficiënter en effectiever, omdat je steeds de nieuwste versie van een tekening kunt gebruiken en daardoor altijd actuele informatie hebt." Ineens schiet Jan wat te binnen: "Weet je nog dat ik, toen we net met de computers gingen werken, altijd tegen jullie zei: 'als jullie achter de computer stappen, dan ga ik wel aan het werk'."

Van 1995 tot 2009 werkten Theun van der Heide en Dick Endstra haast dag samen. Dick noemt Theun zijn leermeester. Zo'n 80 jaar werkervaring bij Friso hebben ze samen. Beiden startten ze als timmerman en werden ze later uitvoerder. Samen kijken ze terug.

"Toen ik startte bij Friso in 1964, was er zoveel werk dat we in ploegen moesten schaften. Er was een woningtekort en het timmeren was nog echt handwerk," start Theun zijn verhaal. "Alles maakten we zelf; van trapleuningen, tot hekjes en ook de plafonds stortten we in het werk. Het was ook zwaar, want bouwliften bestonden bijvoorbeeld nog niet, net als veiligheidseisen." Er was zo'n nijpend tekort aan bouwvakkers, dat Theun vrijstelling kreeg van militaire dienst. De voorwaarde was dat hij in de woningbouw werkzaam was. Elke twee jaar moest die vrijstelling opnieuw aangevraagd worden. Theun is nooit in militaire dienst geweest. "Eigenlijk is het nu weer net als toen, er is een tekort aan woningen en het is nu ook ontzettend moeilijk om aan goede timmermannen te komen," zegt Dick. "Vroeger ging je naar de LTS en daar leerde je in de eerste klas al hoe je moest timmeren. Nu komen leerlingen van school en weten ze niet eens hoe een hamer eruit ziet. Dat is de dood in de pot voor het timmervak."

In die jaren zestig bouwde Friso "de ene honderd woningen na de andere". En ook de jaren erna bleef woningbouw Theuns expertise. Lemmerweg, Sperkhem, Tinga, Duinterpen, haast elke naoorlogse wijk in Sneek is door hem en zijn collega's gebouwd. "Bouwen is een spel", zegt Theun meerdere keren. "Goede contacten met iedereen die bij een project betrokken is, zijn belangrijk, maar niet altijd vanzelfsprekend. Er zit soms best eens iemand tussen waar het minder mee klikt. Juist dan is het mooi om de relatie goed te krijgen. Elk mens is anders, dus met iedereen ga je op een andere manier om. Een goede uitvoerder kan met iedereen goed overweg."

De mannen hebben mooie herinneringen aan de projecten die ze samen deden. Toch is er een project dat voor hen beiden bijzonder was: een renovatieproject in Den Oever. Theun: "Het begon daar wat stroef met de bewoners. Die zaten helemaal niet op ons te wachten, alles was lastig en er waren zelfs bewoners die niet mee wilden werken. Toen we eenmaal bezig waren veranderde dat en kon het niet op.

We kregen volop eten en zijn zelfs nog bij een van de bewoners op condoleancebezoek geweest met de hele ploeg. Zo mooi dat je op die manier met elkaar om kan gaan."

Dick startte in 1985 bij Friso. Zijn vader was timmerman, dus de beroepskeuze was snel gemaakt. De liefde voor het vak was er al vroeg. "Met vriendjes gingen we na schooltijd hutten bouwen. Dat is toch anders dan de jeugd van tegenwoordig die vooral wat achter beeldschermen hangt." Dick startte met winkelverbouwingen van Blokker-winkels. Daarvoor heeft hij zelfs in Oost-Duitsland gezeten. Hij werkt graag bij Friso. "De vrijheid en zelfstandigheid die de medewerkers krijgen is heel prettig. Je bent echt verantwoordelijk voor je eigen project. Ik werk vaak samen met dezelfde mensen, je weet dan wat je aan elkaar hebt en je kunt gewoon jezelf zijn." Theun herkent dat: "We bouwden echt samen aan een project, echt teamwork." Beide heren zeggen dat het, nu het bedrijf groeit, te hopen is dat die saamhorigheid blijft bestaan.

Samen met zijn team bouwt Dick vooral aan utiliteitsprojecten. Welke dan het mooiste is? Theater Sneek, daar hoeft hij niet lang over na te denken. "Ik heb veel mooie projecten gedraaid, maar het Theater in Sneek is uniek. Het was echt een uitdaging om dit prachtige ontwerp te bouwen; er zit echt geen rechte hoek in het hele gebouw."

Doordat er nu veel met prefab gewerkt wordt, is de romantiek van het timmervak wat aan het verdwijnen. Maar aan elk nadeel zit ook wel een voordeel. Zo zijn er veel meer hulpmiddelen dan pakweg 60 jaar geleden. Daardoor is bouwen minder zwaar geworden en gaan veel dingen een stuk sneller. Dick vertelt hoe hij van Theun leerde om de werkuren per medewerker bij te houden. "Dat deed ik ook altijd op een heel groot vel, namen onder elkaar, de dagen erachter en dan invullen. Gelukkig kan dat tegenwoordig op de computer, dat is toch een stuk sneller."

Theun & Dick

“We bouwden echt samen aan een project, **echt teamwork**

Fotografie Martina Ketelaar

Harry & Gerard

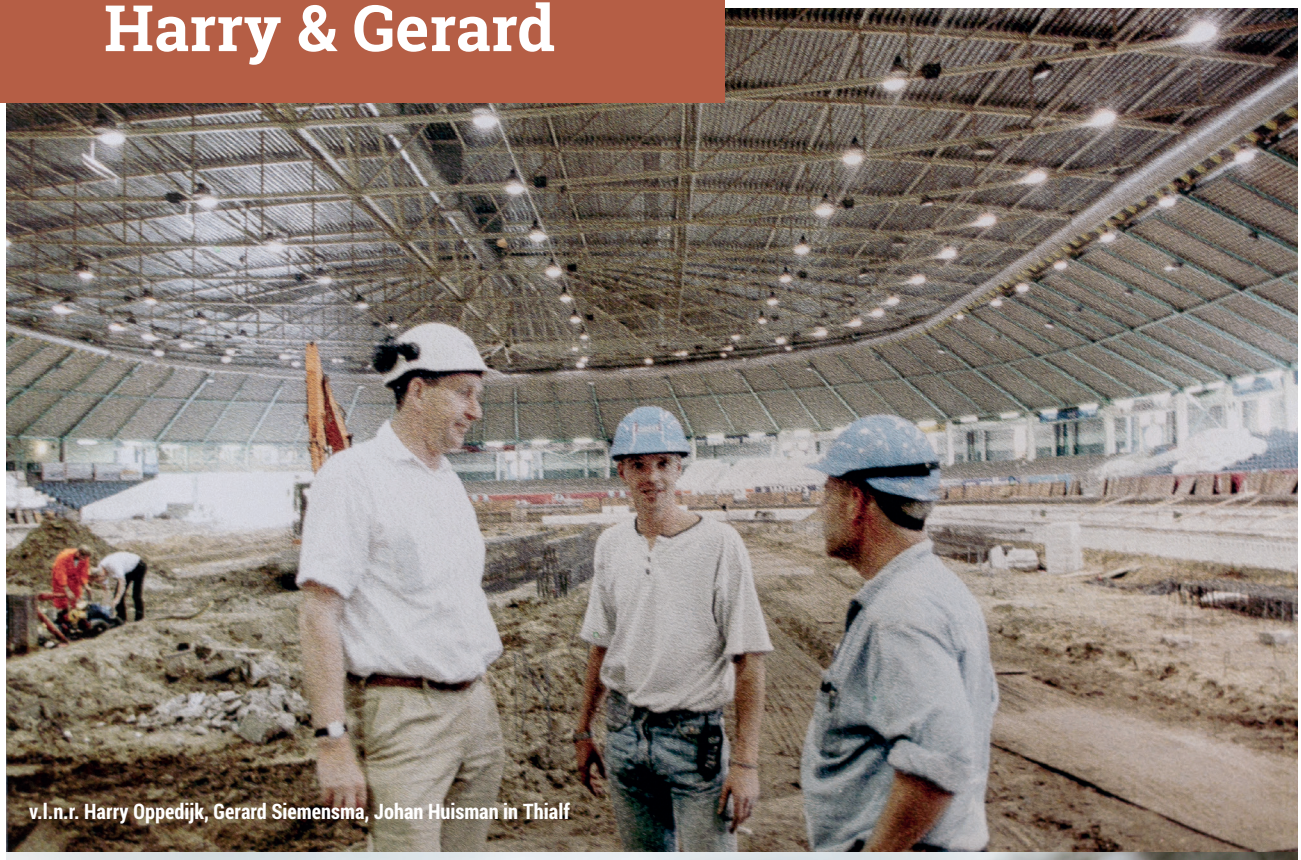

v.l.n.r. Harry Oppedijk, Gerard Siemensma, Johan Huisman in Thialf

Fotografie Martina Ketelaar

Ruim tien jaar werkten ze samen; Harry Oppedijk en Gerard Siemensma. Niet lang na zijn pensionering in 2010 overleed Harry. Aan de keukentafel in Bolsward halen Gerard en Harry's weduwe Wally Oppedijk samen herinneringen op. "Vergeet je niet in het artikel te zetten dat Harry Friso een heel fijn bedrijf vond om voor te werken?"

In 1978 was Harry werkloos. Hij vond dat verschrikkelijk, maar er was ontzettend weinig werk. Wally vertelt hoe ze net een nieuw huis gebouwd hadden en zich dus echt zorgen maakten over hoe het zou komen. Via de buurman hoorden ze dat Harry wellicht bij Friso een aanstelling zou kunnen krijgen. En dat lukte. Een lange carrière, met heel veel mooie bouwprojecten volgde. Toen Wally op haar zestigste stopte met werken, hoopte ze dat er meer tijd voor hen samen zou komen. "Maar Harry wilde helemaal niet stoppen. Hij had altijd nog 'een mooie put', dus ophouden was geen optie."

Gelijk vanaf het begin werden Wally en hun zoon en dochter volop betrokken bij het werk van Harry. Hij was een echte verteller, waardoor toehoorders soms het gevoel kregen of ze er zelf bij geweest waren. Harry had altijd wel verhalen als hij thuiskwam. En die belangstelling was wederzijds. "Ik werkte zelf in de thuiszorg en als Harry thuiskwam namen we eerst samen onze dag door." Wally bezocht ook veel projecten waar Harry aan werkte en ze ging graag naar de feestjes die door Friso en opdrachtgevers georganiseerd werden. Een van haar levendigste herinneringen heeft ze aan het openingsfeest bij Hof van Saksen in Rolde. "Dat was zo indrukwekkend, de drie tenoren waren er, prachtig!".

Toen Gerard Siemensma in 1996 als uitvoerder bij Friso aan de slag ging, kwam hij onder Harry's vleugels terecht. Het was een perfecte combinatie; een echt bouw-duo. Samen werkten ze aan spraakmakende projecten zoals Thialf, Schiphol en het Van der Valk-hotel in Almere. Later, toen Harry meer kantoorwerk ging doen en zich ging toeleggen op de veiligheid binnen Friso Bouwgroep, kwamen ze elkaar vaak tegen. "Eigenlijk kun je onze band het beste beschrijven als een vader-zoon-relatie. De gesprekken gingen niet alleen over het werk, Harry was echt ontzettend meelevend en als ik ergens mee zat bood hij een luisterend oor. Daardoor hadden we fijne persoonlijke gesprekken."

Wally vertelt dat ze zich soms zorgen maakte als Harry vroeg van huis ging en vervelend was het vroege opstaan ook. "Als de buren op een zonnige avond gezellig buiten zaten, moest Harry om tien uur naar bed." Hij had daar zelf geen problemen mee en is altijd met veel plezier naar het werk gegaan. Dat het vroege opstaan onderdeel is van het werk, erkent Gerard. "Het doet wel wat met je ritme als je altijd vroeg op moet staan. Voor mij is het een gewoonte geworden, ook in het weekend."

> "We hadden een **vader-zoon-relatie**

32 jaar bij hetzelfde bedrijf betekent natuurlijk ook vooruitgang. Er kwam een fax, de computer ("dat ging echt vingertje voor vingertje in het begin") en in de jaren '90 ook een mobiele telefoon. Wally: "Op een gegeven moment kreeg Harry een hele grote mobiele telefoon. Als we dan ergens heen gingen, zat ik met die telefoon op schoot." Ineens begint Gerard te lachen. Hij herinnert zich hoe Harry altijd onder de tonerinkt zat, als hij probeerde de fax aan de praat te krijgen.

Trots, dat omschrijft Wally's gevoel het meest als ze aan Friso en Harry denkt. Hij was trots op elk werk en het liet hem ook niet los als hij een tijdje vrij was. "Als we op vakantie waren dan ging hij bij bouwprojecten kijken." Als Wally of de kinderen en kleinkinderen een bord van Friso zien, komt dat trotse gevoel nog steeds. Wally noemt de restauratie van het voormalig stadhuis van Bolsward een gouden tijd voor de familie. "Overal bouwborden van Friso, dat is toch prachtig?".

Leerlingen en stagiaires begeleiden is maatwerk

Met ruim 100 leerlingen en stagiaires op de bouwplaatsen en vestigingen is Friso elk jaar weer een fikse leverancier aan leer- en stageplaatsen. Steeds meer leerlingen weten ons te vinden. Niet alleen bouwkundestudenten, maar ook jongeren die een opleiding volgen in de logistiek, installatietechniek, ict, communicatie en bedrijfskunde. Begeleiding van deze leerlingen is erg belangrijk. Niet alleen voor Friso, maar voor de hele branche. Ellen Hoek van Bouwloket en Marcel van der Zee, technisch coördinator van Friso trekken samen op in de begeleiding van MBO-leerlingen, praktikanten en stagiaires (verder: leerlingen). Een interview met twee bevlogen mensen.

Dromen verwezenlijken

Ellen Hoek werkt voor Bouwloket. Ze verbindt jong talent met potentiële werkgevers en is zo de brug tussen de stagebureaus voor ROC's en alle bouwbedrijven in Friesland. "Ik help jongeren om hun dromen te verwezenlijken. Dat doe ik door met ze te praten en hen te koppelen aan een stageplaats die het beste bij hen past. Ook tijdens de stage blijf ik beschikbaar voor een praatje en advies." Niet alleen de leerlingen, maar ook de bedrijven en scholen hebben baat bij de functie die Bouwloket vervult. "Scholen krijgen goede leerlingen terug die wat geleerd hebben, bedrijven leiden hun personeel voor de toekomst op en leerlingen zijn blij met wat ze geleerd hebben en krijgen een goed beeld van waar voor hen kansen liggen."

Een prima combinatie

Bij Friso heeft Ellen vooral contact met Marcel van der Zee. Hij coördineert de inzet van leerlingen bij Friso. Eerst deed hij dat samen met collega Anne van der Kooi die nu met pensioen is. Als bedrijf past Friso goed bij Bouwloket, vindt Ellen: "Wat afgesproken is doen we. We hebben geen ingewikkelde marketingconcepten maar blijven bij onszelf. Niet elke trend wordt klakkeloos gevolgd." De aandacht die Ellen heeft voor 'haar' leerlingen heeft Marcel ook: "Als we merken dat iemand vastloopt, dan zijn we er. Samen, met school geven we dan extra aandacht. Eigenlijk wil je een soort vaderfiguur zijn, zodat je kan bijsturen als dat nodig is. Op die manier kan de jeugd niet alleen het vak leren, maar helpen we ze ook groeien in hun persoonlijke ontwikkeling. Ik vind het sociaal emotionele gedeelte minstens zo belangrijk als het vakinhoudelijke."

Lange-termijn-effect

Door de deuren open te zetten zoals met het Friso Festival* laat Friso heel goed zien hoe haar bedrijf in elkaar zit. Voor mensen die niet goed weten hoe de bouw in elkaar zit is dat fijn. Friso staat altijd open voor een goed gesprek en de medewerkers delen hun kennis graag, ook door gastlessen te geven op alle niveaus. Marcel: "Daarmee beginnen we eigenlijk al op de basisschool, maar daarnaast staan we voor alle scholieren en werkzoekenden open. Het hoeft niet direct geld op te leveren; informeren en adviseren kan op lange termijn veel meer effect hebben."

Tekst Nelleke Wouters **Fotografie** Nienke Maat **Illustratie** Laurens Bontes

> **Eigenlijk wil je een soort vaderfiguur zijn**, zodat we kunnen bijsturen als dat nodig is

Marcel van der Zee
Technisch coördinator Friso Bouwgroep

Bouwen doe je samen

Elk bouwbedrijf is anders. Dat betekent ook dat niet elke leerling vanzelfsprekend bij elk bouwbedrijf past. Waar Friso zich dan in onderscheidt? Ellen: “Een van de sterke punten van Friso is dat ze zelf hun personeel werven. Dat doen ze, als een van de weinige bouwers, zonder tussenkomst van bureaus. Er wordt in dit kader ook veel geïnvesteerd in het binnenhalen van scholieren. Friso doet veel voor het onderwijs, niet alleen op MBO-, maar ook op HBO-niveau.” Dat Friso-directeur Henk Dedden voorzitter is van Bouwloket is daar een voorbeeld van. “De manier waarop Henk, geheel onafhankelijk en met maar een doel, het zorgen voor een degelijke bouwopleiding, voorzitter is, is typerend voor een bedrijf als Friso. Bouwen doe je niet alleen maar samen. Met de visie van Henk, de lijnen die hij samen met collegabestuurders en bouwers in Friesland uitzet en de concrete doelen waar hij, samen met iedereen die betrokken is bij Bouwloket, aan werkt is er absoluut een toekomst voor de bouwbranche in Friesland.”

En de leerlingen? Wat vinden zij ervan?

Ellen en Marcel beleven, net als veel Friso-collega’s veel plezier aan het begeleiden van leerlingen, dat is duidelijk. Maar hoe beleven de leerlingen hun tijd bij Friso? De vele evaluaties geven een duidelijk beeld: ”De leerlingen geven aan dat ze in een half jaar meer leren dan in drie jaar school. De meeste leerlingen voelen zich hier thuis, ze krijgen waardering en hebben het gevoel dat er echt naar hun omgekeken wordt. Ze worden goed begeleid. Ze vinden het heel duidelijk wat er van hun verwacht wordt, doelen worden gehaald. Natuurlijk kan de ene meer aan dan de andere, maar daar houden we rekening mee. Wil iemand meer? Dan krijgt hij of zij die kans. En natuurlijk komen er wel eens leerlingen waarbij al snel duidelijk is dat de bouw geen toekomst voor hun is. In die gevallen moeten ze dan vaak zelf ervaren dat het echt niets voor ze is. Ook dan is het aan ons om dat goed te begeleiden.” Wat voor leerlingen een groot voordeel is, is dat alle facetten van de bouw binnen het bedrijf aan de orde komen. Friso heeft immers tal van disciplines in huis. Zo krijgen leerlingen een duidelijk beeld van wat de mogelijkheden zijn en wat het beste bij hen past. “Stagelopen is een zoektocht, wat past het beste bij mij? Uiteindelijk draait het allemaal om de vraag waar je energie van krijgt,” zegt Marcel.

>>

>>

Elk bouwbedrijf een eigen cultuur

Ellen geeft aan dat Friso een nuchter bedrijf is: “Bij Friso wordt een eerlijk verhaal verteld. Er wordt niet gejaagd op jeugd of personeel, het is geen show met een strik erom, maar het draait echt om de inhoud. Friso blijft dicht bij zichzelf. Dat spreekt leerlingen aan.” Dat Friso niet voor iedereen de perfecte werkplek heeft of is benadrukt Marcel: “Ik stimuleer onze leerlingen om ook eens bij een ander bedrijf stage te gaan lopen. Er zijn zoveel verschillende bouwbedrijven, elk met een eigen cultuur, en dat is prettig. Zo vindt iedereen een baan die bij iemand past en voor ons is het belangrijk dat de bouw als hele sector groeit.”

Thuiskomen bij Friso

Friso is een groot bedrijf. Dan is het een uitdaging om jonge medewerkers geen nummer te laten zijn. “In een grote organisatie word je al snel onzichtbaar. Dat proberen we bij Friso te voorkomen. Daarnaast vraagt de nieuwe generatie werkenden niet meer hetzelfde als de oudere garde. Zo denken zij anders over de balans tussen werk en privé; ze gaan echt andere keuzes maken. Daar willen wij als bedrijf in meegroeien. Door de jonge medewerkers een veilige en vertrouwde omgeving te bieden in combinatie met een juiste balans tussen werk en privé, willen we ze aan ons binden. Medewerkers vrijheid geven binnen een stabiele omgeving, zodat medewerkers kunnen bouwen aan een eigen leven en een carrière die bij hen past, dat is voor mij persoonlijk en voor Friso het belangrijkste.”

> “Friso blijft dicht bij zichzelf. **Dat spreekt leerlingen aan**

Ellen Hoek Bouwloket Friesland

Samen plannen maken

Veel leerlingen blijven bij Friso of komen na hun opleiding terug als medewerker. Marcel ziet vaak of er potentie in een stagiair zit en overlegt daarvoor ook met directe collega’s. “Als blijkt dat een stagiair bij Friso kan blijven, dan stippelen we samen een route uit. Mijn doel is om zo met een leerling om te gaan, dat niet alleen Friso, maar ook onze branche er garen bij spint.” Daarvoor overlegt Marcel regelmatig met Ellen.

“We hebben wel een soort blauwdruk voor de Friso-stagiaire; wie past wel en wie niet, wat verwachten we van iemand. Verder zijn er geen kant-en-klare plannen, niemand is immers gelijk, dus we leveren maatwerk. We zien een leerling niet als een nummer, maar als een mens die op zoek is naar puzzelstukjes om zijn eigen puzzel compleet te maken. We kijken samen wat er voor mogelijkheden zijn en maken vervolgens ook samen een plan.”

Mooie toekomst voor de bouw

Op dit moment is er de intentie om een nieuwe organisatie op te zetten, waar alle MBO-bouwkunde leerlingen onder één dak komen. Zodat de ROC’s geen concurrenten meer zijn, maar samen opgaan. Alle bouwkundeleerlingen komen dan onder één dak. Zo kan elke leerling die route krijgen die bij hem of haar past en er geen versnippering meer is. Elke leerling komt zo op de plek terecht waar hij thuis hoort. De verwachting is dat deze nieuwe organisatie een nog bredere basis geeft voor de bouwopleidingen in Friesland. Door meer uniformiteit, meer armslag en meer mogelijkheden voor gerichte PR-activiteiten van deze nieuwe stichting komt er duidelijkheid voor iedereen. Alle vlaggen gaan van tafel, maar een nieuwe organisatie met een vlag, een uitstraling en een doel: Een professionele bouwopleiding en zo een mooie toekomst voor de bouw.

Ben of ken jij iemand die graag in de bouw wil werken? Er zijn verschillende mogelijkheden. Neem contact op met Ellen Hoek van Bouwloket Friesland. Zij helpt je graag verder. ***www.bouwloketfriesland.nl***

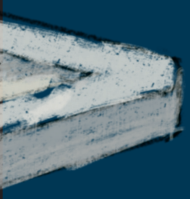

Zij begonnen hun carrière als **Friso-stagiaire**

Honderden stagiaires begeleidden we in de afgelopen 75 jaar. Wij interviewden enkele collega's die bleven, of terugkwamen na hun studie. Over ambities en dromen.

“**Bouwen** is het **perfecte vak** voor mij

In 2004, Mirthe Alkema was toen acht jaar, werd er achter hun huis een garage met appartement gebouwd. Het was toen dat Mirthe haar interesse voor de bouw begon te krijgen. Jaren later, toen ze met school de Maasvlakte bezocht, wist Mirthe het zeker: “Bouwen is het perfecte vak voor mij.”

“Ik heb fijne herinneringen aan mijn stage bij de bouw van Plan Zuid in Harlingen. Ik werd goed begeleid door (hoofd)uitvoerders Jeroen Scholtheis en Marten van der Wier. Het was een familiair team, met een fijne sfeer en ik heb er heel veel geleerd. Prefab-woningbouw vind ik absoluut de leukste discipline binnen de bouw. Dat ik mag meebouwen aan iemands toekomstige thuis, vind ik een eer.” Mirthe vond de prefab woningbouw zo interessant dat ze er een afstudeerproject van maakte. Afstuderen deed ze ook bij Friso: “Tijdens mijn stage verbaasde ik me erover hoe een betrekkelijk eenvoudig en seriematig proces als prefab woningbouw toch veel tijd en geld kostte, soms ook onnodig, door faalkosten. Mijn afstudeerscriptie schreef ik over bouwplaatslogistiek en ook daarbij kwamen de faalkosten om de hoek kijken.”

Mirthe kijkt absoluut verder dan haar neus lang is. “Ik zie dat het woningbouwproces nog verder geperfectioneerd kan worden. Daardoor kan bouwen goedkoper worden, waar zowel bedrijven als consumenten van kunnen profiteren. Ik ben er dan ook van overtuigd dat het goedkoper kan zonder aan kwaliteit in te leveren, maar het ei van Columbus dat heb ik nog niet gevonden. Het lijkt me geweldig om me daar de komende jaren meer in te gaan verdiepen.” Mirthe is in 2020 afgestudeerd en ‘opgeleid’ met automatiseringssystemen. Toch ziet ze de kansen niet alleen in die hoek. “Door nog meer informatie te delen met andere collega’s, van andere projecten en andere vestigingen en meer tijd te nemen voor evaluaties en die ook breder te delen, denk ik dat we veel van onze collega’s kunnen leren.”

Maar wat is het nou dat Mirthe zo aantrekt in de bouw? “Bouwen is de perfecte combinatie van organiseren, communiceren, aansturen en bijsturen. Ik vind het heel fijn om structuur te hebben en de touwtjes in handen te houden. Daarom wil ik graag doorgroeien tot projectleider.” Dat dat als vrouw soms lastig is, merkt Mirthe regelmatig. “Ik ben natuurlijk nog jong en ook nog eens vrouw, dan komt het voor dat iemand de keet binnenloopt en vraagt waar de uitvoerder is.” Maar ook daar leert Mirthe steeds beter mee omgaan. “Mannen moeten soms gewoon even opgevoed worden,” zegt ze lachend.

STAGEBEDRIJF

MIRTHE ALKEMA

Assistent uitvoerder

Fotografie Martina Ketelaar

SAMIR HAIDERZADA

Werkvoorbereider

Fotografie Martina Ketelaar

“Het mooie aan mijn werk is dat het **ontzettend afwisselend** is

Samir Haiderzada heeft een wat ongebruikelijk pad bewandeld. Bouwen en techniek trokken hem altijd al, maar door zijn taal- en leerachterstand (Samir komt uit Afghanistan), duurde het even voor hij zijn weg echt gevonden had. Samir begon als stagiair en is nu werkvoorbereider bij Aannemingsmaatschappij Friso in Sneek.

Toen Samir op twaalfjarige leeftijd naar Nederland kwam, was hij eigenlijk te oud voor het basisonderwijs, maar omdat hij de taal niet sprak, kon hij ook niet direct naar het voortgezet onderwijs. Daarom heeft hij eerst op het ISK gezeten; een schakelklas waarin hij, samen met kinderen van over de hele wereld Nederlands leerde. Na wat verschillende MBO-opleidingen was het de bouw dat uiteindelijk Samirs hart stal. “Eigenlijk wilde ik architect worden, maar na een stage koos ik toch voor de dynamiek van de bouw.”

Van die keuze heeft Samir geen spijt. “Het mooie aan mijn werk is dat het ontzettend afwisselend is. Ik werk nu zo’n zes jaar bij Friso en heb aan zoveel verschillende projecten gewerkt. Van ziekenhuizen tot een kantoor, nieuwbouwwoningen en herontwikkeling van stadslofts.”

Op dit moment werkt Samir met veel plezier aan een project, waarbij Friso verantwoordelijk is voor het turn-key opleveren van stadsappartementen. “Bij dit soort projecten zie je dat de rol van aannemer echt veranderd is de laatste jaren. Het voorlopig ontwerp en de tekeningen op schetsniveau kregen we aangeleverd. Vervolgens is het aan ons om ervoor te zorgen dat er een uitvoerbaar plan komt. Dat vind ik erg interessant. Mijn werkzaamheden zijn zo divers, dat geen dag hetzelfde is en ik leer elke dag weer nieuwe dingen.”

Hoe zijn carrière er over 25 jaar uitziet, daar heeft Samir geen idee van. Wel weet hij dat hij vooral veel wil leren en dat digitalisering een steeds grotere rol gaat innemen in de bouw. “Toen ik stage kwam lopen bij Friso Groningen werd er nog wat sceptisch gedaan over BIM. Dan zijn er de afgelopen jaren echt flinke stappen gezet. Als dat zo doorgaat, dan durf ik niet te voorspellen hoe de bouwwereld er over 25 jaar uitziet.”

“Bij Friso is er **veel kennis in huis** daar kan ik van leren

In zijn vrije tijd is Jan Breeuwsma het liefst aan het klussen. Of dat nou met een zzp’er uit het dorp is, of bij zijn broers thuis. Het maakt Jan niet zoveel uit, als hij maar bezig kan zijn. Tijdens zijn MBO bouwkunde opleiding loopt hij één van zijn stages bij Friso, op de afdeling Totaalbouw. Voor zijn HBO bouwkunde opleiding doet hij zijn eindstage en afstudeeronderzoek bij Aannemingsmaatschappij Friso.

“Bij de meeste stages heb ik gewerkt als bouwkundig tekenaar in zowel de woningbouw als de agrarische bouw. Hier verzorgde ik het tekenwerk tot aan het Definitief óf Technisch Ontwerp. Doordat ik voornamelijk in het voortraject participeerde miste ik de link met de uitvoering en de grootschalige bouwprojecten. Ik wilde graag meer uitvoeringskennis opdoen bij een groot utiliteitsproject, daarom heb ik voor mijn eindstage contact opgenomen met Friso. Na een goed gesprek met Marcel van der Zee en Boudewijn Schuurmans kwam ik op het project Westerwal Groningen terecht, waar 171 appartementen gerealiseerd moesten worden”.

Tijdens zijn stage heeft Jan het tekenwerk van de architect geoptimaliseerd, zodat de onderaannemers, waaronder dochterbedrijf Houkesloot Toelevring, efficiënter hun productietekeningen konden maken. Hierdoor werd de doorlooptijd van het proces verkort. Door de ervaringen tijdens deze stage heeft Jan een afstudeeronderzoek gedaan bij de woningbouwprojecten. Hier heeft hij gekeken hoe het tekenwerk van de architectenbureaus efficiënter kan aansluiten op het bouwsysteem van Friso. Na zijn afstudeeronderzoek kreeg Jan een baan aangeboden. “Friso is een grote organisatie die op bijna elk vlak expertises heeft. Dat betekent dat er veel kennis in huis is waarvan ik kan leren. Daarnaast spreekt de Friese nuchterheid binnen Friso mij aan.”

Op dit moment werkt Jan als werkvoorbereider en is hij BIM-tekenaar bij de bouw van de meldkamer 112 in Apeldoorn. Samen met Arnold Boersma, Roy Bergevoet en Ronald Steenbruggen zorgt hij ervoor dat het project goed verloopt. Jan werkt met plezier bij Friso. “Ik ga met plezier naar mijn werk en geniet van de uitdaging en de afwisseling van het werk. Ik heb fijne collega’s om mee samen te werken. Zelf kan ik het team versterken en ik denk dat hier een een-tweetje in gemaakt kan worden tussen beginnende en ervaren werknemers. “Ik heb een aantal jaren ervaring met Revit-tekenen en andere 3D-programma’s. Ik merk dat de bouw verandert en dat er steeds meer werken uitgevoerd worden in BIM. Friso gaat hier in mee. Op dit moment versterk ik het team met mijn BIM-kennis en wordt de uitvoeringskennis met mij gedeeld, zo worden ieders kwaliteiten benut.

STAGEBEDRIJF

JAN BREEUWSMA

Werkvoorbereider

Fotografie Martina Ketelaar

MARCO VAN DER WAL

Werkvoorbereider

Fotografie Martina Ketelaar

“Samen met mijn collega’s werk ik aan een mooi en duurzaam product

Marco is geen onbekende bij Friso Bouwgroep. In het derde jaar van zijn studie MBO-bouwkunde kwam hij bij Aannemingsmaatschappij Friso terecht. Zijn doel was om zoveel mogelijk facetten van de bouw te leren kennen. Op die manier zou hij een goede keuze kunnen maken als hij klaar was met zijn opleiding. Hij werkte als BIM-tekenaar aan een groot utiliteitsproject voor Vattenfall in Amsterdam, liep rond op de bouwplaats aan de Oosterkade in Sneek en kwam zo met alle facetten van de bouw in aanraking. Op één na: toelevering.

Toen hij voor zijn afstudeerstage weer contact opnam met leerlingbegeleider Marcel van der Zee van Friso adviseerde die hem om zijn stage te doen bij Timmerfabriek Houkesloot. “Eerst heb ik vier weken in de fabriek gewerkt. Ik wilde graag zien wat daar gebeurde, zodat ik ook echt zou weten waar het om ging. Dat was ontzettend leerzaam. Daarna ben ik naar kantoor gegaan en heb ik, in het kader van mijn afstuderen, allerlei werkzaamheden opgepakt.

Het werken bij Houkesloot beviel Marco zo goed, dat hij niet lang na hoefde te denken toen hem gevraagd werd of hij wilde blijven. “Als ik mensen vertel dat ik in de kozijnen werk, dan denken ze vaak dat dat heel saai is. Maar niets is minder waar. Er is zoveel afwisseling in de projecten die we doen, daardoor is het juist heel veelzijdig. Voor elk project zijn er weer nieuwe uitdagingen. Soms maken we heel veel kleine kozijnen en dan juist weer hele grote. Hout is een prachtig product natuurlijk. Ik leer hier ontzettend veel.”

Wat Marco het fijnste vindt aan het werken bij Houkesloot? De sfeer en de collega’s: “We werken in een klein en hecht team, zitten pal naast de fabriek en daardoor is het heel persoonlijk. Als ik een vraag heb, kan ik altijd bij iemand terecht en ik merk dat de collega’s graag willen dat ik het vak leer. Zij werken allemaal al heel lang bij Houkesloot en kunnen me daardoor goed helpen.” Marco werkt als assistent werkvoorbereider en BIM-tekenaar, maar houdt zich ook bezig met de interne kwaliteitsborging en de introductie van de nieuwe machine.

Om het werk als werkvoorbereider goed te kunnen doen is het belangrijk dat je het leuk vindt om met verschillende soorten mensen om te gaan. “Ik heb veel contact met aannemers, de collega’s in de fabriek, de leverancier van de machine en de mensen van het automatiseringsprogramma Matrix. Dat is leuk, maar soms ook lastig. Ik vind van mezelf dat ik nog wel wat zakelijker mag worden. Daar wil ik de komende tijd aan gaan werken.”

Waarom Marco mensen aanraadt om bij Houkesloot te komen werken? “Het is een hele fijne werksfeer, afwisselend werk en je kunt in korte tijd ontzettend veel leren. Het is werkelijk geen dag saai hier. Samen met je collega’s werk je aan een mooi, duurzaam product.”

“Ik heb afwisselend werk, prettige collega’s en **ik leer ontzettend veel**

Op tienjarige leeftijd verdiende Rein van der Wal al een zakcentje door op zaterdag op te ruimen in het bouwbedrijf van zijn broers en ooms. “Van jongs af aan heb ik altijd veel belangstelling gehad voor de bouw en het was logisch om een bouwopleiding te gaan doen.”

Toch liep het verhaal net iets anders toen Rein op de middelbare school met sport in aanraking kwam. “Ik ben een echte sporter en vind heel veel sporten leuk. Daarom ben ik een sportopleiding gaan doen. Toen ik niet in een keer slaagde voor mijn eindexamen en dus een jaar langer had om te kiezen voor een vervolgopleiding, koos ik na wat gesprekken met de familie toch voor MBO Bouwkunde.” Het doel was om als timmerman op de bouwplaats aan het werk te gaan na zijn opleiding. Toch liep het anders: “Eigenlijk ben ik net niet handig en snel genoeg voor de uitvoering, daarom koos ik ervoor om op kantoor aan de slag te gaan.”

Zowel zijn eerste als tweede stage liep hij op de werkvoorbereiding van Friso in Sneek. Ook voltooide hij er een aantal van zijn examenopdrachten en kreeg een baan aangeboden als calculator. “Eerst wist ik niet helemaal zeker of het wel iets voor mij was om calculator te worden. Het leek me wat saai. Maar ik ben nu ontzettend blij dat ik deze kans wel gegrepen heb. Ik heb afwisselend werk, prettige en ervaren collega’s die me altijd willen helpen en ik leer ontzettend veel.” Ook zijn toekomst ziet hij wel bij Friso. “Friso is een bedrijf waar jongeren veel kansen krijgen. Ik word echt geholpen om aan mijn carrière te bouwen en voel me erg thuis bij Friso.”

Waarom Rein niet in het familiebedrijf van zijn broers en ooms gestapt is? Lachend: “Mijn familie is belangrijk voor me, we hebben een hele goede band en dat wil ik graag zo houden. Daarom leek het me beter ergens anders te gaan werken.”

STAGEBEDRIJF

REIN VAN DER WAL

Calculator

Fotografie Martina Ketelaar

PETER SPEK

Manager Service & Onderhoud

Fotografie Martina Ketelaar

“Tijdens mijn stage leerde ik **vooruit te denken én scherp in te kopen**.

Eind jaren tachtig start stagiaire Peter Spek op de afdeling werkvoorbereiding/ inkoop van Aannemingsmaatschappij Friso. Hij komt onder de vleugels van Jan de Bruin.

In de jaren tachtig was het aantal MBO-opleidingen beperkt. Als je een technische opleiding wilde doen kon je kiezen uit Bouw, Elektro of Metaal. Peter koos voor de bouw, net als zijn vader. “Het was eigenlijk ontzettend overzichtelijk. Je had minder keuzes qua opleiding en er bestond nog geen overdaad aan diverse functies. Een stuk simpeler als vandaag de dag.” Toen Peter van de MTS kwam was er crisis en zo weinig werk dat hij besloot naar de HTS te gaan en nog even door te leren. Een verkorte meeloopstage sloot de opleiding af “De meeloopstage bij Jan was ontzettend leerzaam. Ik leerde er vooruit te denken en vooral scherp in te kopen,” vertelt Peter lachend. Na zijn stage bleef hij als werkvoorbereider. “Later werd ik hoofd werkvoorbereiding en groeide ik met het bedrijf mee. In de jaren negentig kwamen er meer functies bij. Er kwamen hoofduitvoerders, de bouwadministratie werd uitgebreider door steeds meer regelgeving. Friso groeide natuurlijk met de markt mee.”

In de jaren negentig bouwt Peter mee aan een van zijn mooiste projecten: Nij Nazareth in Sneek. “Dit was het eerste ovale gebouw dat we bouwden en we moesten werkelijk alles uitzoeken. Een ander bijzonder project was de bank in Oldeberkoop.” Peter leert ondertussen door. Zo voltooit hij zijn post-HBO Bedrijfskunde. Binnen Friso raakten de doorgroeimogelijkheden wat op en toen hij de mogelijkheid kreeg een aannemersbedrijf over te nemen greep hij die kans. 18 jaar lang stond hij aan het roer van dit bedrijf. In die tijd is hij ook actief bij de afdeling Friesland van Bouwend Nederland, de Kamer van Koophandel en zocht hij naar samenwerkingsvormen om het bestaansrecht van kleinere bouwbedrijven te kunnen blijven garanderen.

Uiteindelijk was het wederom een crisis die het carrièrepad van Peter bepaalde. “Op een gegeven moment heb ik besloten om een afbouwperiode voor mijn bedrijf in acht te nemen, zodat mijn medewerkers op een rustige manier ander werk konden zoeken. Toen keerde ik terug bij Friso als hoofd van Service & Onderhoud en houd ik mij onder andere bezig met meerjaren onderhouds-plannen voor onze opdrachtgevers.”

Wat verwacht Peter van de toekomst van zijn vakgebied? “Bij veel bedrijven wordt het proces steeds belangrijker en het ‘hok’ waar ze in zitten minder belangrijk. Het is dan belangrijk dat we flexibel en demontabel bouwen. Natuurlijk is goed onderhoud voor de eerste, pak hem beet, tien jaar belangrijk, maar met het tempo waarmee ontwikkelingen vandaag de dag gaan is alles wat daarna komt gewoon koffiedik kijken. Zorg daarom dat wat we nu neerzetten makkelijk uit te breiden, aan te passen en herbruikbaar is. Dat geldt zowel voor utiliteitsgebouwen als voor woningen. Zo kun je veel makkelijker inspelen op een veranderende markt.” Peter is ook voorstander van gestandaardiseerde woningen. “We bouwen miljoen dezelfde auto’s, waarom moeten we dan bij élk woningplan weer iets nieuws gaan bedenken? Ik denk echt dat dat de toekomst gaat zijn.”

“Waar we elkaar **prikkelen** ontstaan de mooiste dingen

Al jaren is Friso Bouwgroep een samenwerkingspartner van ROC Friese Poort. Beide organisaties trekken veel met elkaar op in diverse bouwprojecten. Aannemingsmaatschappij Friso bouwde de horecaopleiding in Sneek aan de Harste en was aannemer van locatie Egelantierstraat in Leeuwarden, sinds 2017 de thuisbasis van studenten Uniformberoepen. Zij krijgen les in een van de duurzaamste schoolgebouwen van Nederland. Uniek aan dit project is dat er tijdens de bouw zoveel mogelijk gebruik is gemaakt van circulaire materialen. Het gebouw is uitgerust met zonnepanelen en is zo ontworpen dat er nauwelijks kunstmatig licht nodig is.

Compliment

“De concurrentie in de bouwwereld is groot. Dan is 75 jaar bestaan een hele prestatie. Na al die jaren is Friso Bouwgroep nog altijd familiair en betrouwbaar, afspraak is afspraak. Een compliment is daarom op zijn plaats,” steekt Remco Meijerink enthousiast van wal. Remco Meijerink is voorzitter College van Bestuur bij ROC Friese Poort. ROC Friese Poort heeft vestigingen in Dokkum, Drachten, Emmeloord, Leeuwarden, Sneek en op Urk. Remco vertelt over zijn onderwijsvisie op de bouw, toekomstgericht bouwen en de samenwerking met Friso Bouwgroep, ook wat daarin beter kan.

Samenwerking

De toekomst van de bouw ziet Remco rooskleurig in. “The sky is the limit. De komende periode gaan we in Nederland heel veel huizen bouwen. Het liefst in een zo kort mogelijke tijd. Daarin doet Friso Bouwgroep er goed aan om haar eigen innovatieve bouwsysteem verder te ontwikkelen.

Tekst ROC Friese Poort **Fotografie** Dorens van der Werf

Momenteel onderzoekt Friso Bouwgroep de mogelijkheden van een duurzame 'jas van de woning'. Een andere onderscheidende methode waarbij er minder milieubelastende materialen gebruikt worden is Cross-Laminated Timber. In dit proces nemen ze onze studenten mee en zo leiden zij hen op tot de medewerkers van de toekomst."

Medewerkers van Friso Bouwgroep zijn graag geziene gasten bij ROC Friese Poort. "Dit mes snijdt aan twee kanten. Zij verzorgen gastlessen en wij kunnen personeel opleiden en bijscholen. Ook op afstand speelt Friso Bouwgroep een belangrijke rol voor onze studenten en het onderwijs. Vaak hangt er een webcam bij een bouwplaats. Vanuit het klaslokaal werpen wij dan een blik op de bouw. Zo volgen onze docenten het project en koppelen dit vervolgens aan de theorie in de les. Ook werken studenten van ons mee in de (gesimuleerde) BIM omgeving van de projecten van Friso Bouwgroep. "

Uitdagingen in de bouw

"De uitspraak van de rechtbank over het drastisch verminderen van de CO-uitstoot is een hele interessante. We zitten midden in een energietransitie. Het bouwen van een woning kost momenteel energie. Ook als een woning eenmaal is gebouwd, is die vaak nog niet energieneutraal, de wens is dat een woning uiteindelijk energie oplevert. Hoe krijgen we dit voor elkaar? Hoe zorgen we dat de woningen los van het net kunnen en zelfvoorzienend zijn? Ook voor ROC Friese Poort biedt dit mogelijkheden. Momenteel werken we aan een keuzedeel Biobased bouwen. Zo zorgen we dat onze jongeren meelopen met het werkveld."

Brede Vorming

Ook in de les heeft ROC Friese Poort oog voor de veranderende wereld "Wij geven onze studenten mee dat ze zelf keuzes kunnen maken. Wij kunnen geen allrounder opleiden, maar studenten wel na laten denken over hun roeping. Wat vinden zij leuk? Wat willen ze leren? De wereld verandert, maar opgroeiende jongeren blijven.
Juist voor díe persoonlijke ontwikkeling hebben wij oog. Sociale vaardigheden zijn minstens net zo belangrijk als het technische aspect. Daarom zetten wij vol in op Brede Vorming en softskills.

Hotspot

Naast het bouwen van huizen voorziet Remco meer mogelijkheden. "In de Zuidwesthoek van Friesland, missen we een hotspot, zoals het Biosintrum in Oosterwolde. Samen met Friso Bouwgroep zouden we graag in de regio rondom Sneek zo'n hotspot creëren. Waar innovaties een plek krijgen en het onderwijs en bedrijfsleven samenwerken. Wij hebben de vraag bij Friso Bouwgroep neergelegd om dit zo duurzaam mogelijk te doen. Wat je ziet is dat waar we elkaar prikkelen, de mooiste dingen ontstaan. Net als destijds met onze locatie aan de Egelantierstraat. We maakten er een sport van om alle materialen te hergebruiken en het gebouw zo circulair mogelijk te bouwen."

Uitdaging op de arbeidsmarkt

Een uitdaging waar Friso Bouwgroep de komende jaren voor staat, is volgens Remco het binden en boeien van vakkrachten. Landelijk is er steeds meer vraag, maar minder aanbod van goed geschoold personeel in de bouw. "Ik daag Friso Bouwgroep uit om onafhankelijk van de conjunctuur te ondernemen en werknemers handvatten te bieden om zich te profileren. Wij willen studenten een zachte landing geven in de bouwbranche. Het liefst vanuit school en stage opleiden, de BOL variant. Om uiteindelijk door te groeien naar de BBL variant waarin er veel stage is en uiteindelijk een diploma. Zo hopen wij vroegtijdige uitval te voorkomen. Zorg daarom voor doorgroeimogelijkheden op de bouw, leid duurzaam op en zorg dat medewerkers zich een leven lang kunnen ontwikkelen. Zo werkt iedereen met plezier in de bouw en gaat er geen kennis verloren. Daarin kunnen we elkaar vinden. Friso Bouwgroep levert al 75 jaar vakwerk af, wij hopen ook de komende jaren met hen te investeren in de ontwikkeling van nieuwe en bestaande medewerkers," sluit Remco af.

Remco Meijerink is als voorzitter van het College van Bestuur van ROC Friese Poort niet alleen opdrachtgever, maar ook samenwerkingspartner van Friso. Samen met onder andere het ROC begeleiden we de vakmensen van de toekomst.

“Bedrijven moeten veel meer participeren op hogescholen

Afgelopen jaar stopte Martin Weerd als docent aan de opleiding HBO-bouwkunde. Daarvoor was hij onder andere commercieel directeur bij Friso Bouwgroep en werd hij in 2005 opgevolgd door Jan Wageman. “Vanaf mijn vijftiende werk ik in de bouw. Van timmerman tot directeur, ik heb alle functies die in de bouw voorkomen gehad”. Martin is met recht ‘een échte bouwer’ en ook nu nog betrokken bij Friso. Martin is nooit uitgeleerd en maakt zich dan ook hard voor opleidingen en bijscholing van personeel.

Tekst Nelleke Wouters **Fotografie** Archief Friso Bouwgroep

Hof van Saksen

De omslag van aannemer van redelijke omvang naar het Friso van nu, kwam volgens Martin toen Friso mee ging doen aan de aanbesteding van Hof van Saksen. Het grootste bouwproject dat in het Noorden ooit gebouwd is. Martin: “Uiteindelijk wonnen we de aanbesteding niet op prijs, maar op toegevoegde waarde. Doordat we de fabriek van Bokma overgenomen hadden, konden we veel sneller leveren dan de andere bouwers. De casco’s bouwden we immers zelf. Ook JJ de Vries leverde een bijdrage aan dit project.” Daarmee was Hof van Saksen het eerste grote multidisciplinaire project dat Friso bouwde.

Friso op de kaart

Martin begon in 2002 als commercieel directeur bij Friso. Een functie waarin hij zijn kennis over bouwen prima kon toepassen. “Ik heb LTS, MTS en HTS gedaan, ben directeur geweest van een bouwbedrijf dus kon bij selecties en aanbestedingen ook een inhoudelijke bijdrage leveren.” Toen Martin bij Friso kwam werken, was het bedrijf een stuk kleiner dan nu: “De omzet en het personeel was de helft van wat het nu is. In de jaren dat ik bij Friso werkte begon ook de groei van Friso. De Lang in Leeuwarden, Dijkstra in Balk, Van den Breemer in Almere en tenslotte ook de betonfabriek van Bokma werden in die tijd overgenomen. Het was belangrijk dat Friso steviger op de kaart gezet werd en dat er meer structuur in de acquisitie kwam.”

Friso Academy

Ook na zijn vertrek als commercieel directeur is Martin betrokken gebleven bij Friso. Een van zijn taken was om de organisatie naar een hoger niveau te tillen door opleiding en onderwijs. “Wij wilden MBO- en HBO-ers intern verder opleiden. Hiervoor werd de Friso Academy opgericht waar medewerkers intern opgeleid werden. Een van deze opleidingen werd een BOB-opleiding waar mensen een diploma voor kregen. Op die manier konden we bijscholing op het niveau van de medewerkers leveren. Het ging bij de Friso Academy vooral over de bedrijfskundige kant, met veel praktijkvoorbeelden, waardoor het voor iedereen herkenbaar en toepasbaar was.” Op dit moment wordt er druk gewerkt aan een vervolg van de Friso Academy.

Bedrijven moeten input leveren

De manier waarop Friso omgaat met stagiaires en contacten legt met opleidingen is goed, volgens Martin. Maar over het algemeen ziet hij dat de kloof tussen onderwijs en werkveld nog steeds te groot is. “Bedrijven moeten veel meer participeren op hogescholen en mbo’s. Zo verklein je de kloof tussen onderwijs en werkveld. De kennis over de aannemerij op bijvoorbeeld NHL Stenden is klein. Dat komt omdat de docenten veelal architecten zijn en geen aannemers,” legt Weerd de vinger op de zere plek. Een oplossing heeft hij ook: “Er zouden veel meer gastcolleges gegeven moeten worden door mensen uit het werkveld. Het is niet voor niets zo dat iemand in een half jaar stage veel meer leert dan op school. Het initiatief hiervoor kan wat mij betreft bij de bedrijven liggen. Zij moeten immers input leveren aan de scholen.”

Natuurlijk leer je dagelijks in de praktijk. Dat kan van de ‘oude rotten’ in het vak, maar ook van collega’s die vers van de opleiding komen. Daarnaast is het goed en nuttig om nieuwe kennnis op te doen. Zowel vakinhoudelijk, als op persoonlijk vlak. Na het succes van de Friso Academy in de periode 2009 -2011, wordt Friso Academy nieuw leven ingeblazen. Binnenkort wordt de opleiding Friso Master Bouw & Aanneming gestart. Een brede opleiding die voor 100% aansluit op de praktijk. Het programma kan helemaal maar ook modulair worden gevolgd. Hierbij zijn docenten uit de praktijk betrokken, elk met een eigen specialisme. Binnen de Friso Academy zullen ook andere trainingen en opleidingen worden aangeboden. Daarbij kun je denken aan BIM-modelleren, Risicomanagement, Bouwlogistiek, Duurzaam Bouwen, Leiderschapstraining en Timemanagement. Hiermee geven we onze medewerkers de kans op persoonlijke ontwikkeling en bouwen we samen aan de toekomst van Friso.

Blijven leren in het vakgebied

Friso heeft een behoorlijk aantal stagiaires ‘rondlopen’. Niet alleen leerlingen op de bouwplaats, maar ook MBO- en HBO-stagiaires, overwegend van bouwgerelateerde opleidingen. “Het is mooi dat Friso tijd en energie stopt in stagiaires. Elke stagiair heeft andere begeleiding nodig. Als je vroegtijdig signaleert wat iemand nodig heeft, wat iemand in zijn mars heeft en waar kansen liggen dan kun je stagiaires helpen om zich op een goede manier te ontwikkelen. Zo kun je studenten beter maken en ook je bedrijf verder ontwikkelen. Dat kan door kennis die in je organisatie is te gebruiken, maar is die er niet, dan laat je een deskundige invliegen. Zo zorg je dat medewerkers bijblijven en bijleren in hun vakgebied.”

Kansen bieden en scherp houden

Heeft de bouw nog toekomst? Martin denkt van wel: “We zullen verregaande rationalisering van bouwprocessen krijgen. Dat proces is al jaren aan de gang en het wordt steeds geavanceerder. Dat betekent dat je andersdenkend en anders opgeleid personeel nodig hebt. Restauratie en renovatie blijven en daarvoor heb je nog steeds timmerlieden nodig. De échte vakmensen. Daarin moet je als bedrijf dus ook investeren. Daarnaast moet je zorgen dat je in de toekomst kunt blijven voldoen aan de vragen uit de markt, die gevarieerder zullen gaan worden. Door je personeel kansen te bieden, scherp te houden, voorkom je dat ze afstompen. Je bent immers nooit uitgeleerd.”

Materieeldienst

Het kloppend hart van Friso. Bij de materieeldienst in Sneek worden de gereedschappen en ander materieel opgeslagen, onderhouden, gerepareerd en gekeurd. Zo kunnen onze bouwvakkers veilig hun werk doen.

Foto Piet Douma Fotografie

We zoeken ...
een speld in een hooiberg

Het zijn de mensen die bij Friso werken die samen het verschil moeten maken. Maar hoe selecteren we die mensen? Wat vinden we belangrijk? Wanneer ben je een échte bouwer? Column door P&O-functionaris Gerwin Legtenberg.

Bij Friso is zelfstandig werken erg belangrijk. Voor veel functies vragen we daarom ook mensen die al ervaring hebben. Nauwkeurigheid en oplossingsgerichtheid is daarbij altijd het streven. Maar daarin zijn we natuurlijk niet uniek. En, zonder een degelijke uitleg blijven het eigenlijk alleen wat loze kreten.

Wat zoeken we nou echt? Een speld in een hooiberg. Dat sowieso. Want de perfecte kandidaat is op dit moment heel lastig te vinden. Maar goed, wij zoeken dus mensen die onafhankelijk hun werk in loondienst van Friso uit kunnen voeren. Het liefst iemand die al wat langer meedraait in de bouwwereld en zodoende de technische en praktische kennis én sociale omgangsvormen heeft eigen gemaakt die binnen onze branche gelden. En schoolverlaters. Wij zijn ervan overtuigd dat wij juist daarvoor een perfecte werkgever zijn en springplank in hun carrière, ook voor de echte vakmannen en -vrouwen. Die als leerling bij Friso aan de slag gaan. Iemand die er niet met de pet naar gooit, voor wie bijna goed niet goed genoeg is en dus met zorg en aandacht, tot in de puntjes vakwerk aflevert. En loopt het even anders? Dan is het wel heel prettig als iemand op een creatieve manier een oplossing kan vinden. Dus niet gaan miezemauzen over het probleem, maar gaan kijken wat wél werkt.

Klinkt dat als een schaap met zes poten? Misschien wel, maar ondertussen werken er wel al 550 van bij Friso. Die échte bouwers, waar we het steeds over hebben. De afgelopen decennia heb ik al vele sollicitanten de revue zien passeren.

> **“ Wij kijken naar wat je wél kan**

Van timmerman tot project- en vestigingsleider, mannen, vrouwen, allemaal met verschillende achtergronden en accenten. En daaruit vallen wel wat conclusies te trekken.

De kansen bij Friso zijn legio. Juist door de diversiteit aan disciplines en het open karakter van het bedrijf is er haast voor iedereen wel een plekje te vinden. Dat betekent ook dat sommige sollicitanten misschien niet geschikt waren voor de vacature waar ze op solliciteerden, of nog niet aan alle eisen voldeden, maar waarvoor wij toch een perfecte werkplek hebben gevonden op een andere plaats in het bedrijf. Dat komt omdat we bij Friso niet kijken naar wat iemand (nog) niet kan, maar juist naar wat iemand wél kan. En dan zijn er veel mogelijkheden. De mensen die vanuit Friso bij de sollicitatiegesprekken zitten, vaak de leidinggevenden en directie, zitten niet star in de wedstrijd. Functieomschrijvingen zijn handig, maar niet heilig. Ze benaderen mensen met een open blik.

Wanneer ben je een échte bouwer? Als je wil bouwen aan de toekomst van Nederland, open bent en in mogelijkheden denkt. Zeker wanneer je een degelijke opleiding gevolgd hebt, het liefst wat bagage meeneemt en graag met een van je collega’s wilt leren ligt er bij Friso een prachtige toekomst voor je in het verschiet.

Tekst Gerwin Legtenberg *P&O-functionaris Friso Bouwgroep*

Allemaal familie

Friso is geen familiebedrijf. Wel willen we graag het familiegevoel versterken. Opvallend veel medewerkers zijn naast collega's ook familie van elkaar. Hoe is het om te werken met je vader, dochter of zwager?

Kraanmachinist Tjeerd Kingma en zoon Harry, die hoofduitvoerder bij Aannemingsmaatschappij Friso was, zijn beiden met pensioen.

“Bij Friso ben je geen nummer

Je hoort vaak dat iets ‘van vader op zoon’ gaat. In dit geval rolde het balletje precies de andere kant uit en was het zoon Harry, die al bij Friso werkte toen zijn vader Tjeerd er aan de slag ging. Ze hebben zo’n tien jaar samengewerkt tot Tjeerd in 1993 met de VUT ging. Harry werkte uiteindelijk 40 jaar bij Friso en nam in 2020 afscheid.

Harry en Tjeerd Kingma

In 1979 kwam Harry Kingma uit dienst. Er was ontzettend veel werk in die tijd en hij kon direct aan de slag bij Friso, als timmerman bij de nieuwbouw van het ziekenhuis in Dokkum. “Tegenwoordig is het moeilijk om vakmannen te krijgen, maar eind jaren ’70 was er zoveel werk dat mensen de ene week nog als kapper werkten en de week erna op de bouwplaats als timmerman aan de slag gingen. Dat dat niet altijd goed ging, hoef ik natuurlijk niet uit te leggen. Er was zoveel krapte op de arbeidsmarkt dat mensen door andere bouwbedrijven weggekaapt werden, omdat ze daar honderd gulden salaris per week meer konden verdienen. Toen ik zelf naar de bouwkeet bij het ziekenhuis in Dokkum ging en vroeg of er werk voor me was, werd ik zodra ik thuis was gebeld en kon ik de volgende dag beginnen.”

Harry werkte al een aantal jaren bij Friso toen zijn vader zonder werk kwam te zitten. “Het was crisis, er was weinig werk, maar ik werd gevraagd om bij Friso te komen werken. Mijn eerste project was woningbouw in Franeker”, vertelt Tjeerd. Hij startte als timmerman, maar kon al snel aan de slag als kraanmachinist. “Ik kreeg een nieuwe mobiele kraan, dat was me nog best een feestje. Friso zat toen nog op Het Eiland en zelfs directeur Achterbosch was erbij toen we de kraan in gebruik namen.”

Tjeerd werkte graag bij Friso. “De sfeer was er goed, iedereen telde mee, dat beviel me wel. Zelfs toen ik met de VUT was, kwam ik zo af en toe nog eens invallen als er iemand ziek was.” Het met de VUT gaan ging overigens niet zonder slag of stoot. Kingma sr.: “Ik gaf bij de directie aan dat ik graag met de VUT wilde. Dat kon wel, maar, zo zei Dedden, dan moest ik zelf een vervanger regelen. Na drie dagen achter elkaar met arbeidsbureaus bellen, heb ik het opgegeven. Toen gaf Han Kroes, toen nog timmerman én in het bezit van een groot rijbewijs aan, dat hij er wel oren naar had en kon ik met vroegpensioen.”

Als je, zoals Harry, 40 jaar bij dezelfde baas werkt kun je wel een boek vol verhalen schrijven. “Elke klus heeft zo zijn eigenaardigheden”, zegt Harry als hem naar de mooiste klus gevraagd wordt. “Maar uiteindelijk zijn het toch de klussen aan het eind, zoals de nieuwbouw van het ROC Friese Poort in Leeuwarden samen met Radboud Poortvliet en het stadhuis van Bolsward, die mij dan het meest bijgebleven zijn. Zo’n grootschalig restauratietraject als in Bolsward maak je echt maar eens in je carrière mee.”

Ook bewaart Harry hele goede herinneringen aan de begintijd. “Op Ameland verbouwden we hotel Zeewinde. Ik was toen nog timmerman en de uitvoerder was Bart Ribbink. We werkten vier dagen en verbleven ook op het eiland. We zongen veel, zowel op de bouwplaats als in de plaatselijke kroeg. Het kwam wel voor dat we met 20 man zaten te zingen en er vanaf het terras verzoeknummers kwamen. Ook verkochten we sloopmateriaal aan de eilanders. Die houden namelijk wel van een koopje. De ijzeren trap ging voor 1000 gulden naar een kroegbaas. En zelfs de schrootjes van het plafond werden voor 100 gulden verkocht, werd door de kopers zelf van het plafond gehaald, bespaarde Friso weer manuren. Dat was toch een prachtige tijd.”

Natuurlijk is er ontzettend veel veranderd in veertig jaar tijd. Zo is de animo voor de bouw teruggelopen. “Vroeger had elk ROC twee klassen vol met timmermannen, op dit moment hebben de ROC’s van Drachten, Heerenveen en Leeuwarden in totaal maar twee klassen vol. Dat is toch jammer. Ik pleit er daarom voor om de jeugd tijdens de opleiding veel meer op de bouw te laten kijken. Zo ervaren ze wat het is en weten ze wat er van hun verwacht wordt als ze in de bouw aan de slag gaan.” Harry vindt dat er vroeger wel wat meer dynamiek in het vak zat. “Als timmerman deed je alle voorkomende klusjes. Een muurtje metselen en een wandje tegelen? Het kon allemaal. Tegenwoordig zijn er toch meer en meer specialisten. Ook is de werkdruk toegenomen. Als je vroeger blij was dat je vijf deuren op een dag ingehangen had, tegenwoordig is alles vooraf ingemeten en voorbewerkt en moet je er 30 per dag doen. Daardoor is het meeste vakwerk te vinden in de restauratie.” Toch zijn er ook veel dingen positief veranderd. Harry noemt de toegenomen aandacht voor veiligheid en het feit dat het werk door extra hulpmiddelen fysiek een stuk minder belastend geworden is.

Maar wat is nou ‘de kracht van Friso’? Daarover hoeven beide heren niet lang na te denken: Harry: “Friso is een nuchter bedrijf, met echte bouwers en doeners. Friso is altijd uitgegaan van eigen kracht en er wordt niet gekeken hoe andere bedrijven het doen.” Zo doen we het en zo blijven we het doen.” Vanuit die overtuiging is Friso gaan groeien.” “Friso is ook echt een prettig bedrijf om te werken,” vult vader Tjeerd hem aan. “Er is oog en aandacht voor je. Bij Friso ben je geen nummer.”

Mark & Pier Reijenga

> **Gelukkig hebben we genoeg andere dingen** die we onder het eten kunnen bespreken

Vader en zoon Reijenga werken beiden bij Friso. Toch komen ze elkaar op de werkvloer nauwelijks tegen. En hoewel het twee échte bouwers zijn, thuis aan tafel hebben ze gelukkig genoeg andere dingen om over te praten.

27 jaar geleden startte Pier Reijenga bij Friso. Hij kwam op de afdeling inkoop, bij Jan de Bruin terecht. Daarna werd hij projectleider, vestigingsleider van de vestiging Groningen en nu is hij, mede door gezondheidsproblemen, alweer jaren terug 'bij inkoop'. "Toen ik van school kwam was er weinig werk in Nederland. Het was crisis in de bouw en elke zaterdag nam ik wel vier kranten door op zoek naar een baan. Uiteindelijk kwam ik in Pretoria (Zuid-Afrika) terecht en bouwde ik mee aan een technische universiteit. Daar heb ik de basis van mijn verdere loopbaan in de bouw gelegd."

Zoon Mark werkt nu 6 jaar bij Friso. Hij had altijd wel affiniteit met de bouw; hij kreeg het met de paplepel ingegoten. "Toch was het mijn eigen keuze om ook de bouw in te gaan. In de bouw heb ik voldoende kansen om mezelf te ontwikkelen. Ook is de bouw echt afwisselend." Dat beaamt vader Pier: "Elk werk is weer anders, ook als je inkoper bent." Na zijn studie MBO startte Mark vol goede moed met de opleiding HBO-bouwkunde. Na een jaar hield hij het voor gezien. Mark: "Ik kan niet leren uit een boek. In de praktijk, bezig zijn, dat werkt voor mij veel beter. Door mijn vader en stages bij Friso tijdens mijn MBO opleiding, kende ik het bedrijf al goed. Daarom ben ik op een soort snuffelstage bij Friso Totaalbouw aan de slag gegaan. Hier ben ik in aanraking gekomen met grotere werken, zoals het TopsportZorgcentrum in Groningen. Dit was mijn eerste kennismaking met een 3D-BIM werk. Ik vind het prachtig hoe de digitalisering in de bouw werkt en zie absoluut kansen voor de toekomst."

Het eerste grote werk van Mark (aardbevingskantoor NCG Groningen) deden vader en zoon samen. Pier was inkoper en Mark werkvoorbereider. Dat ging prima, maar ze hebben niet specifiek de voorkeur om samen te werken. Pier: "We gaan al jaren samen naar sc Heerenveen, voetbal is onze passie en daar praten we over. Natuurlijk gaat het wel eens over het werk, maar gelukkig hebben we genoeg andere dingen die we onder het eten kunnen bespreken."

Vader en zoon Pier en Mark Reijenga werken samen bij Aannemingsmaatschappij Friso in Sneek. Pier is hoofd inkoop en Mark is werkvoorbereider.

Marian Westerbeek-Zeilstra werkt bij Friso Totaalbouw als administratief medewerker, haar broer Erik Zeilstra is bedrijfsleider van Houkesloot Prefab in Leeuwarden en zwager Otto Akkerman (getrouwd met de zus van Erik en Marian) is logistiek medewerker bij de materieeldienst in Sneek.

"We kunnen het
uitstekend met elkaar vinden

Erik, Marian & Otto

Marian Westerbeek-Zeilstra viert bijna haar dertigjarig jubileum bij Friso. In de loop der jaren tipte ze zwager Otto Akkerman en haar broer Erik Zeilstra beiden voor een functie bij Friso. Otto is zodoende bij de materieeldienst terecht gekomen en Erik werd vestigingsleider van Houkesloot Prefab in Leeuwarden.

Otto werkt sinds 2001 bij de materieeldienst. Hij heeft het er naar zijn zin: “Ik was toe aan een nieuwe baan met meer regelmaat en minder uren toen Marian me vertelde dat er bij de materieeldienst in Sneek een opvolger voor Freerk Wijnia gezocht werd. Ondanks het feit dat ik nooit iets met de bouw had, heb ik toch gesolliciteerd. En dat bleek een beste zet, want nu werk ik al twintig jaar met plezier bij de materieeldienst. Het is een hele afwisselende baan waarbij je de ene keer bezig bent met steigerbuizen en stroomkabels en een andere dag moet zorgen dat de logistieke planning op orde is. Dat laatste is wel mijn favoriete bezigheid.”

Een paar jaar later tipt Marian haar tweelingbroer Erik voor de functie van vestigingsleider bij Houkesloot Prefab. Daarmee was ze maar net op tijd. Erik: “Ik had bijna mijn contract bij een ander bedrijf rond. Toch besloot ik in te gaan op de uitnodiging voor een gesprek met Henk Dedden. Dat gesprek was op vrijdag, ’s zaterdags volgde gesprek twee en de maandag erna tekende ik mijn contract. Ik had wel ervaring in de houtskeletbouw en vond het werk prachtig. Dat ik daarbij in het beton een nieuwe uitdaging kreeg maakte dat ik enthousiast was over de functie en niet veel bedenktijd nodig had”. Dit was in de periode dat Friso de fabriek van Bokma overnam. Een roerige tijd dus, waarin veel moest gebeuren.

Wie nu denkt dat er bij de familie veel over Friso en Houkesloot gepraat wordt, heeft het mis. Marian: “Natuurlijk praten we wel eens over het werk. Er zijn zeker dingen die we bespreken, maar zeker niet constant. We hebben genoeg andere leuke dingen te bepraten. Dat zou voor de rest van de familie ook niet gezellig zijn.” Erik: “Dat komt ook wel omdat we alle drie bij een verschillende discipline werken.
Met Otto heb ik zakelijk wel eens contact, als ik iets nodig heb van de materieeldienst bijvoorbeeld, maar Marian spreek ik tijdens het werk helemaal niet.” Otto en Marian werken op een steenworp afstand van elkaar.

Otto: “Marian en ik zitten echt heel dicht bij elkaar, want Marian kijkt op de materieeldienst uit, maar ook haar spreek ik eigenlijk zelden. We begroeten elkaar ’s ochtends als we elkaar tegenkomen of steken even een hand op, maar treffen elkaar soms ook dagen niet. Marian: “ Otto bleek een tijdje geleden al een paar dagen ziek thuis en het was me niet eens opgevallen.”

Drie mensen uit een familie die bij een bouwbedrijf werken, dan denk je toch dat er iets in het bloed moet zitten. Dat geldt voor Marian en Erik wel. Hun vader was directeur van een houthandel. Erik wist al vanaf de lagere school dat hij timmerman wilde worden: “Vanaf mijn veertiende ben ik vakantiewerk gaan doen bij een bouwbedrijf. Na de LTS ging ik door naar de MTS en daarna haalde ik mijn aannemingspapieren. In die tijd had ik de wens om iets voor mezelf te beginnen. Dat is hem uiteindelijk niet geworden.” Voor Marian was het eigenlijk toeval dat ze bij Houkesloot en later Friso terechtkwam. “Toen ik eindexamen deed solliciteerde ik via een uitzendbureau bij Houkesloot, daar werd ik aangenomen. Ik ging toen werken op Het Eiland en verhuisde mee naar het nieuwe kantoor aan de Pieter Zeemanstraat.” Dat was de mooiste tijd binnen Friso. “Het was toen nog kleinschalig en je kende echt iedereen op kantoor en bijna iedereen op de bouw. Nu Friso groter wordt kom ik wel eens collega’s tegen die ik niet ken. Die gezelligheid uit de beginjaren mis ik wel.”

Samen bij hetzelfde bedrijf werken is één, maar zouden ze ook echt samen kunnen werken binnen één discipline en elkaar dan ook dagelijks zien. Daarin zijn ze alle drie duidelijk: “Dat zouden we geen enkel probleem vinden. We kunnen het uitstekend met elkaar vinden.”

Familie De Boer

Wie bij de gebroeders De Boer direct aan Frank en Ronald denkt, is nog nooit bij Friso geweest. Wij hebben namelijk Abe en Gerben. “Als kind bouwden we op de graanpakzolder van bouwbedrijf Jellema al bootjes”, begint Gerben het verhaal van de familie De Boer. “We hebben bouwen met de paplepel ingegoten gekregen.” Voor de broers De Boer was het altijd al duidelijk; zij zouden later de bouw in. Net als hun vader, die hoofduitvoerder was bij bouwbedrijf Jellema. ’s Zaterdags werd er niet gevoetbald, maar getimmerd. Zo ging dat toen. Zoon en ‘omkesizzer’ Jorrit voetbalt gewoon op zaterdagochtend. En hij besloot om na zijn VMBO een hele andere kant op te gaan. Toch werken ze nu, samen met moeder Nynke, bij Friso. Een verhaal van een familie waar ‘alles Friso ademt’.

Toen Abe eind jaren tachtig stage moest lopen zou hij dat bij Defensie doen. Dat ging niet door, omdat hij informatie zou kunnen doorspelen naar het bouwbedrijf waar zijn vader werkt. Er zat niets anders op dan ook bij Jellema te gaan stage lopen. “Alle vakanties en in de weekenden werkte ik er toch al. Het was dus eigenlijk een heel logische keuze.” Toen Jellema in 1991 werd overgenomen door Friso ging Abe mee.

Zijn vrouw Nynke sloot in 2006 aan. Ze is begonnen om ‘puin te ruimen’. “De administratie was letterlijk een grote stapel met papieren,” vertelt ze. “Toenmalig vestigingsleider Folkert Sinnema vroeg me bij te springen. Daarna ben ik gebleven.” In principe kunnen ze prima samenwerken en is het vooral fijn om partners en collega’s te zijn. “Maar het blijft natuurlijk wel je man, waar je mee samenwerkt en dan kun je ook wat meer tegen hem zeggen. Abe is bijvoorbeeld heel direct. Dan zeg ik thuis dat hij wel wat vriendelijker had kunnen zijn. Tegen gewoon een collega zou je dat niet zo snel zeggen.”

Hoewel hij al van jongs af aan wist dat hij in de bouw wilde gaan werken, was het wel toeval dat broer Gerben ook bij Friso aan het werk ging. “Ik had een lijstje met bedrijven waar ik wel wilde werken en die heb ik een brief gestuurd. Friso is het toen geworden.” Na een uitstapje naar een ander bouwbedrijf is calculator Gerben alweer bijna 15 jaar met plezier terug op het Friso-nest. “Bij een groot bouwbedrijf ben je een nummer. Bij Friso is dat echt anders. Door de korte lijnen en het directe contact met de directie kun je sneller schakelen. De deuren staan hier altijd open. Dat werkt prettig.”

Saillant detail is dat Gerben’s vrouw Janny ook nog bij Friso gewerkt heeft. “Toen we trouwden, kwam heel kantoor Sneek op het feest.”

Jorrit werkt sinds begin dit jaar bij Friso als leerling allround timmerman. Zijn carrière is met een omweg gegaan. “Eigenlijk wilde ik altijd wel de bouw in. Als kind mocht ik wel eens met mijn vader mee naar een bouwplaats en ik heb zelfs als jongetje wel eens bij een bouwvergadering gezeten. Ook deed ik vakantiewerk bij mijn vader. Maar toen ik na het VMBO een keuze moest maken was de bouw niet aantrekkelijk meer. Het was crisis en na het bezoeken van een open dag van MBO-bouwkunde stond ik niet te springen om verder te gaan in de bouw. Daarom koos ik voor een commerciële opleiding.” Toch kruipt het bouwvakkersbloed waar het niet gaan kan. Na een paar jaar in de autobranche te hebben gewerkt als verkoper, volgt Jorrit nu een opleiding tot allround timmerman. Jorrit:“Mijn doel is om mijn commerciële ervaring en wat ik ga leren in de bouw te combineren. Dat lijkt me echt geweldig.” “Maar eerst het vak echt goed leren,” vult Abe hem vaderlijk aan.

Letterlijk een hele familie die in de bouw werkt en dan ook nog bij hetzelfde bedrijf. Dan is het wel duidelijk waar het op feestjes over gaat. Nynke: “Hoe vaak we ons ook voornemen om niet de hele avond over Friso te praten, toch gaat het vaak wel over het werk. Alles ademt hier Friso.”

Gerben de Boer is senior calculator bij Aannemingsmaatschappij Friso. Broer Abe de Boer is vestigingsleider van Friso Leeuwarden, zoon Jorrit is timmerman en Abe zijn vrouw Nynke is administratief medewerkster.

“Alles bij ons thuis **ademt Friso**

Zwagers Marten van Esch en Jan Overwijk werken beiden bij Aannemingsmaatschappij Friso. Marten is werkvoorbereider en Jan projectleider.

“ We werken
bij voorkeur samen

Marten van Esch **& Jan** Overwijk

Projectleider Jan Overwijk en werkvoorbereider Marten van Esch zijn niet alleen onafscheidelijk als collega's, daarnaast zijn ze ook nog zwagers én delen ze de liefde voor sport. Hun band is zo hecht, dat toen Jan ergens anders ging werken, Marten volgde. En toen Jan een half jaar geleden weer terug naar Friso ging, kwam Marten in zijn kielzog erachteraan.

Jan is blij dat hij weer terug is op het oude nest: "Friso is een echt Fries bedrijf, dat miste ik het meest bij het werk dat ik tussendoor gedaan heb." Marten vult hem aan: "De reuring van een groot bedrijf, met veel verschillende projecten en collega's waar je mee kunt sparren, dat heb ik het meest gemist." Dat beaamt Jan. Hij geeft aan dat hier altijd mensen om je heen zijn. En dat hij gewoon Fries kan praten, vindt hij ook heel prettig: "Bij Friso kan ik gewoon mezelf zijn. Het is lastig uit te leggen waarom, want dat is echt gevoel." Marten noemt dat de Frisomentaliteit: "Niet zeuren, mouwen omhoog en gaan! Dat past bij ons."

Of het nu is omdat ze zwagers zijn, of omdat ze gewoon al heel lang samenwerken, dat kunnen ze niet zeggen. Maar feit is wel dat ze heel graag samenwerken. "We werken al zo lang samen dat we precies weten wat we aan elkaar hebben. Het liefst wil ik Marten bij al mijn projecten erbij hebben," zegt Jan. Marten: "We kennen elkaars zwakke en sterke punten en daar kunnen we prima gebruik van maken."

Jan en Marten delen een kamer bij Friso, werken 'bij voorkeur' aan dezelfde projecten en zien elkaar privé ook regelmatig omdat hun vrouwen zussen zijn. Of er dan altijd over het werk gepraat wordt? Dat valt op zich wel mee. Jan: "We bespreken onze projecten echt niet op een verjaardag. Maar omdat we meer familie hebben die in de bouw werken of erin geïnteresseerd zijn, komt het onderwerp Friso wel regelmatig ter sprake."

Of de volgende generatie de familietraditie voort gaat zetten? Daar kunnen de mannen kort over zijn. Hun kinderen hebben andere ambities.

John & Remco uit oude Groeneveld

Vader en zoon John en Remco uit oude Groeneveld werken allebei bij Friso, op het hoofdkantoor in Sneek. Toch zien ze elkaar op de werkvloer zelden. “Het zou voor ons niet werken als we op hetzelfde project zouden zitten. Ik blijf toch echt een vader en Remco mijn zoon. Hij kan het vak beter van anderen leren, daar neemt hij waarschijnlijk net wat meer van aan.” Dat is Remco wel met hem eens. Ook denkt hij dat werk en privé dan wellicht echt door elkaar gaan lopen: “Ik denk dat we dan alleen maar meer over werk zouden praten.”

Een carrière in de bouw leek lang geen optie. Remco wilde al van jongs af aan architect worden. “Voor school heeft hij zelfs nog eens de architect van de GA Terminal op Schiphol, waar ik toen aan werkte, geïnterviewd,” zegt John. Remco begint met zijn opleiding Bouwkunde, om vanuit hier architect te worden. Na enkele architectuur opdrachten te hebben gedaan draaide Remco bij. “Voor mij was het werk van een architect te zweverig, weinig concreet. In het tweede jaar van de opleiding moest ik stage lopen bij een bouwbedrijf en toen zag ik dat dat is wat ik wilde, bouwen. Echt iets maken.” Remco is na een stage en afstudeeropdracht bij Friso blijven hangen. “Ik werk nu als werkvoorbereider en geniet van de diversiteit van het werk. Bijvoorbeeld BIM-tekenen, dat is erg leuk om te doen.”

Ook John had een iets andere carrière voor ogen toen hij met zijn opleiding begon. “De bedoeling was dat ik naar de HTS zou gaan, maar omdat ik niet in één keer slaagde, heb ik dat plan eerst laten varen. Na civiel-techniek heb ik op de MTS nog bouwkunde gedaan, dit kon destijds in één jaar school en een half jaar stage. Na deze stage ben ik aan de slag gegaan bij het bouwbedrijf waar ik de stage gelopen heb.” Na een aantal jaren op de bouwplaats wilde John verder en solliciteerde hij bij Friso Civiel. Die baan ging aan hem voorbij, maar vlak daarna belde Henk Dedden wel met de vraag of hij die middag (het was zaterdag) langs kon komen voor een gesprek. En zo startte John in februari 1995 als werkvoorbereider. “In de periode als werkvoorbereider heb ik veel samengewerkt en geleerd van Dirk de Valk. Voornamelijk in de woningbouw waarbij het veelal woningbouwprojecten van Frisoplan betrof. Later heb ik in de utiliteitsbouw veel met hoofduitvoerder Klaas Meindertsma samengewerkt en hiervan ook veel opgestoken.“ Nu is hij al weer zo’n tien jaar projectleider.

Remco woont nog thuis. Dat betekent vanzelfsprekend dat er onder het eten wel eens over het werk gepraat wordt. “Maar niet bijzonder veel, eigenlijk meer omdat we belangstelling hebben voor wat we die dag beleefd hebben, dat dat toevallig bij hetzelfde bedrijf is maakt dan niet uit.” Een van de voordelen van het werken met je vader is volgens Remco dat het makkelijker praat. “Bijvoorbeeld na de bedrijfsbijeenkomst, waar je samen geweest ben, kun je het er nog even over hebben. Dan hoef je niet alles uit te leggen.” Over de inhoud van het werk gaat het eigenlijk zelden. “Als ik vragen heb, dan stel ik die aan projectleider Radboud Poortvliet, hij weet alles over het werk waar ik mee bezig ben en van hem kan ik veel leren.”

Remco uit oude Groeneveld liep stage bij Friso en werkt sinds 2020 als werkvoorbereider bij Aannemingsmaatschappij Friso. Zijn vader werkt al sinds 1995 bij Friso en is projectleider..

“Als je met je vader werkt praat het net wat makkelijker

Henk Dedden is algemeen directeur en aandeelhouder van Friso. Hij begon ruim 40 jaar geleden als werkvoorbereider op de bouwplaats. Dochter Nynke is communicatieadviseur en Berber is manager Klant & Markt.

“Ik hoop dat mede door de betrokkenheid van mijn dochters, **Friso in de toekomst ook echt Friso blijft**

Familie **Dedden**

“Friso is geen familiebedrijf, maar we willen wel graag het familiegevoel creëren,” vertelt Henk, die directeur-eigenaar van Friso Bouwgroep is. Dat betekent ook dat het gezin Dedden al van jongs af aan behoorlijk betrokken is bij het bedrijf. Tien jaar geleden startte Nynke, min of meer door toeval, op de afdeling communicatie. Tweelingzus Berber haakte in 2021 aan bij het commerciële team. Ook dochter Froukje, die in het onderwijs zit, is altijd betrokken en goed op de hoogte van wat er speelt.

Aanpakken, dat kreeg Henk van huis uit mee. “Stilzitten is niets voor mij. Dus dat ik een beroep zou kiezen waarbij de handen uit de mouwen moesten, dat was wel duidelijk. Dat werd bouwen. Het feit dat mijn vader, die bij een gemeente werkte, thuis vaak boven een bouwtekening gebogen zat, heeft daar zeker invloed op gehad.” Na de HTS en Bedrijfskunde in Groningen, meldde Henk zich bij de bouwplaats van ziekenhuis de Sionsberg in Dokkum. Hij wilde aan de slag en kon gelijk beginnen als werkvoorbereider. Vervolgens bouwde hij aan het Triotel in Leeuwarden, waar hij samen met zijn vrouw Ida in een keet op de bouw woonde.

Henks drie dochters hebben als vakantiehulp bij Friso gewerkt. Ze ordenden het archief, sprongen bij achter de receptie en hebben zelfs het hele CRM-systeem gecheckt. Henk: “Natuurlijk werd er thuis over Friso gesproken. Toen de meiden klein waren, kenden ze veel medewerkers. Ze deden wat vakantiewerk en daardoor zijn ze alle drie, nog steeds, betrokken bij het bedrijf.” Berber weet nog goed dat er op zaterdag wel eens een medewerker langskwam. “Doordat er Friso-medewerkers bij ons over de vloer kwamen, leerden we de collega’s van mijn vader kennen.” Toch hadden de meiden toen niet het besef dat hun vader algemeen directeur was. “Hij werkte wel veel. Dat kwartje viel een keer toen ik bij een vriendinnetje ging eten. Haar vader zat die avond gewoon aan tafel. Dat gebeurde bij ons thuis alleen in het weekend,” vertelt Nynke. Daarover wil Berber ook wel wat kwijt: “Dat hij veel van huis was vonden we als dochters jammer. Gelukkig was mem er altijd. Zonder haar steun had heit nooit kunnen bereiken waar Friso nu staat.”

Nynke en Berber mogen dan allebei bij Friso werken, die ambitie was er vroeger niet. Nynke is zo’n 12 jaar geleden als invalkracht begonnen bij de receptie in Groningen: “Gaandeweg ging ik meer communicatie werkzaamheden doen en daardoor kon ik Nelleke (die met zwangerschapsverlof ging) vervangen op de afdeling communicatie. Dat beviel zo goed dat ik ben gebleven. Ik had trouwens nooit gedacht dat ik er na al die jaren nog steeds zou werken, maar zolang de uitdaging blijft en ik vrijheid krijg om te doen wat ik wil, blijft het leuk.”

Samenwerken met zijn dochters vindt Henk leuk, maar ook lastig: “Het is natuurlijk ontzettend fijn dat de betrokkenheid bij Friso zo groot is. Maar het is ook lastig. Ik blijf natuurlijk wel hun vader en ik wil privé en zakelijk het liefst scheiden. Daarom probeer ik bewust afstand te houden tijdens het werk. Zij zijn voor mij dan niet anders dan de andere 500 medewerkers.” En thuis in Jistrum zijn het gewoon weer zijn dochters en proberen ze zo min mogelijk over werk te praten. Henk: “Als je veel werkt is het prettig om in je vrije tijd met andere dingen bezig te zijn dan met werken.” Nynke herkent wel wat haar vader zegt. Ook zij vindt het soms lastig om ‘de dochter van’ te zijn: “Ik ben gewoon een medewerker, net als mijn collega’s. Vooral in het begin had ik het idee dat ik me extra moest bewijzen, juist omdat ik de dochter van Henk ben.”

Enige druk om bij Friso aan de slag te gaan hebben de dames nooit gevoeld. In tegendeel zelfs. Berber: “Heit heeft altijd gezegd dat we zelf moeten ontdekken wat we willen. Daarom koos ik eerst bewust voor een baan buiten Friso. Al was de branche redelijk hetzelfde en kwam ik Friso aan de andere kant van de tafel wel tegen toen ik bij een adviesbureau werkte. Vorig jaar maakte ik de balans op, en merkte ik dat mijn interesse in Friso steeds groter werd. Dat er een mogelijkheid was die mij perfect paste maakte het ook echt concreet. Toen heb ik de stoute schoenen aangetrokken en het met heit besproken. Hij had daarna wel even de tijd nodig voordat ik antwoord van hem kreeg. “Ik moet er even een nachtje over slapen”.

Henk sluit af: “Ik hoop dat mede door de betrokkenheid van mijn dochters, Friso in de toekomst ook echt Friso blijft.”

Syds & Jitske Wiersma

Vader en dochter Wiersma zijn nog betrekkelijk nieuw bij Friso. Syds is projectleider en Jitske is woon-bouwbegeleider en werkt op dit moment namens Friso in het aardbevingsgebied bij Bedrijfsbureau BI. Op de werkvloer komen ze elkaar weinig tegen. En dat is maar goed ook, zeker nu Jitske nog thuis woont.

Syds startte in maart 2020 bij Friso. Vlak voor de coronacrisis. Dochter Jitske volgde een paar maanden later. Syds: “Toen ik bij Friso startte ging de wereld bijna gelijk in lockdown. Dat betekende dat ik weinig nieuwe collega’s heb leren kennen in het begin. Ik merk dat ik er nu een beetje in begin te komen.” Toen Syds een paar maanden bij Friso werkte haakte Jitske ook aan. “Tijdens mijn stage in de bouw ben ik erachter gekomen dat ik het direct werken met klanten heel leuk vond. Kopersbegeleiding leek me wel wat. Mijn vader zei dat er bij Friso wellicht mogelijkheden op dat gebied waren en, lang verhaal kort, zo ben ik bij Bedrijfsbureau BI terechtgekomen.”

Dat Syds in de bouw zou gaan werken, is ‘genetisch bepaald’ zoals hij dat zelf zegt. “Mijn opa en vader waren dorpsaannemer en ik heb er nooit aan getwijfeld of er misschien een andere carrière voor mij mogelijk was; ik wilde naar de MTS om later de bouw in te gaan.” En diezelfde genen heeft dochter Jitske: “Heit zegt altijd dat ik vooral moet doen wat ik leuk vind. Hij heeft me dus niet de kant van de bouw opgeduwd.

Maar door alle verhalen die ik thuis hoorde was het voor mij ook altijd wel duidelijk dat ik de bouw in wilde. Ik ben praktisch, nuchter en hou van aanpakken, daarom past de bouwwereld zo goed bij mij.”
Jitske woont nog thuis en omdat ze het prettig vindt de dag ‘van haar af te praten’, komt Friso vaak ter sprake. “We bespreken alles met elkaar, dus ook over wat er op het werk gebeurt. Thuis kun je honderd procent vrijuit spreken en dat is heel fijn. Even horen of mijn vader die-en-die-collega toevallig ook al ontmoet heeft, of bij wie ik moet zijn met een bepaalde vraag.” Op kantoor komen ze elkaar nooit tegen. En dat vinden ze beiden wel prima: “Stel je voor dat we elke dag samen zouden werken, dan zouden we thuis over niets anders meer praten dan Friso.”

Het werken bij Friso bevalt hun prima. Syds: “Het is een bedrijf waar je veel vertrouwen krijgt, alle aspecten van de bouw komen aan de orde en het is een bedrijf wat eigen voelt.”

“Wij hebben het bouwgen

Syds Wiersma is projectleider bij Aannemingsmaatschappij Friso en dochter Jitske is woon-bouwbegeleider bij Bedrijfsbureau BI en wordt gedetacheerd door Aannemingsmaatschappij Friso.

Het is nooit een sleur...

Er is geen afdeling binnen Friso meer afhankelijk van het weer, dan de afdeling Service en Onderhoud. Hoe harder de storm, des te roodgloeiender staat de telefoon. Service en Onderhoud is 24 uur per dag en zeven dagen per week bereikbaar. Geen dag is hetzelfde. Een kijkje in de keuken van de afdeling die beschikbaar is voor spoedreparaties, (planmatig) onderhoud en verzekeringswerk.

Maandag is ongetwijfeld de drukste dag van de week. Hoe dat precies komt weten ze bij Service en Onderhoud ook niet, maar, zo zeggen de collega's, "het lijkt wel of verzekerden in het weekend hun schades met familieleden bespreken en dan op maandag de melding bij de verzekeringsmaatschappij doen." Die verzekeringsmaatschappijen zetten de melding dan door naar Friso. En iedereen weet nog wel de storm van 2013 waarbij het alle hens aan dek was.

Op kantoor maken Monica en Hessel de dossiers aan. Om zoveel mogelijk informatie te krijgen, is een goede intake belangrijk. Met die gegevens gaan Karel, Rommert, Wietse Jan, Douwe, Reinder, Peter, Thomas, Jetse en Arnhoud dan weer op stap. Zij proberen de oorzaak van de klacht te achterhalen. Vervolgens koppelen ze dat terug naar Wieger en Hessel, zodat die een vervolgonderzoek kunnen inplannen en materialen voor de reparatie kunnen bestellen. Kan een klacht gelijk verholpen worden? Dan doen de monteurs dat natuurlijk ter plekke. Niet alles kunnen we zelf. Voor bepaalde klussen schakelen we dan ook onderaannemers in. Of de schade gedekt is bepaalt de verzekeringsmaatschappij. Wij constateren en repareren. Bij grote schades wordt er vaak een expert ingezet.

Dan de bereikbaarheid. Die is echt 24 uur per dag en zeven dagen per week. Per toerbeurt hebben de medewerkers de calamiteitentelefoon. Als een klacht niet kan wachten tot de volgende dag dan geven woningbouwverenigingen en verzekeringsmaatschappijen dat door aan de calamiteitentelefoon. Spoedgevallen worden dan ook 's avonds, 's nachts en in de vakantieperiodes direct opgelost. Wat is een spoedgeval? Een lekkage bijvoorbeeld, of een buitensluiting. Een tijdje geleden werd er op de calamiteitentelefoon gebeld door iemand die dacht dat haar kat in een van onze opslagcontainers opgesloten zat. Ook daar gaan we dan op af.

Als de werkzaamheden klaar zijn en de klant tevreden is dan volgt de laatste stap; de afrekening. Daar zorgen Simone en Marian voor. Het werken op de afdeling Service en Onderhoud is afwisselend. Geen klus is hetzelfde. Mooie bezoekjes, dankbare mensen, vervelende gesprekken, dramatische dossiers en hilarische momenten wisselen elkaar af. Zo wordt het nooit een sleur!

Tekst Marian Westerbeek *Administratief Medewerkster Friso Service & Onderhoud*

Veelzijdig vakmanschap

Diversiteit is het toverwoord voor succes. Althans, dat vinden wij. Toen de woningbouw in de loop van de twintigste eeuw dreigde te stagneren, richtten we ons op utiliteitsbouw. We gingen eigen bouwprojecten ontwikkelen, richtten een timmerfabriek op en breidden deze later uit tot toeleverancier van complete prefab casco's. We kregen een civiele tak die gespeciaiseerd was in beton én namen twee gerenommeerde restauratiebedrijven over. Inmiddels acht disciplines met elk hun eigen specialisatie. Samen sterk!

>>

Onze vakgebieden

Planontwikkeling

Friso is een ontwikkelende bouwer. Niet alleen voor eigen projecten, maar ook voor bouwinitiatieven van opdrachtgevers. Bouwen aan de toekomst is daarbij het uitgangspunt. We willen niet alleen voldoen aan de vraag van vandaag, maar kijken ook hoe de woningen die we bouwen in de toekomst toegevoegde waarde blijven hebben. Een aangename leefomgeving, duurzame woningen en net een beetje anders dan anders.

Woningbouw

Vlak na de oorlog was de woningnood hoog. Veel mensen gingen na de bevrijding in groten getale op zoek naar een woning. 90.000 woningen waren verwoest en 50.000 zwaar beschadigd. Drie Friese bouwbedrijven slaan de handen ineen en helpen bij de wederopbouw van Nederland. Seriematige woningbouw is nog steeds een belangrijk vakgebied binnen Friso Bouwgroep.

Utiliteitsbouw

Friso is een veelzijdig bouwer van formaat; een schaap met vijf poten. En nieuwbouw? Dat is nog steeds een van de kwaliteiten van Friso. Op dat gebied blijven we ons ontwikkelen. Door de kennis en ervaring die wij sinds 1946 opgedaan hebben kunnen wij nu grootschalige nieuwbouw utiliteitsprojecten, zoals de gigantische zuivelfabriek van Danone in Cuijk, aan.

Beton- en waterbouw

Friso Civiel is een betonbouwer in hart en nieren. En, hoewel we vaak zeggen dat het begon met woningbouw, bestaat onze civiele tak al ruim 5 jaar langer! J.J. de Vries, het bedrijf dat de voorloper was van Friso Civiel, is namelijk in 1940 opgericht. De verwachting is dat het aantal nieuwbouw- en renovatieprojecten op het gebied van beton- en waterbouw de komende jaren flink gaat toenemen. We willen het water immers een stap voorblijven.

Restauratie

Nederland heeft zo'n rijk cultureel erfgoed, dat moeten we koesteren. Onze vakmannen met 'de gouden handjes' brengen gebouwen in de oude staat terug óf transformeren ze, met behoud van de historische waarde tot prachtige panden die weer eeuwen mee kunnen.

Onderhoud & verbouw

Onderhoud en verbouw is een uitgebreide discipline van Friso. Niet alleen de calamiteitendienst Friso Service & Onderhoud valt hieronder, maar ook het reguliere en planmatige onderhoud én het verbouwen, renoveren en verduurzamen van woningen. Om in geval van nood zo snel mogelijk actie te kunnen ondernemen is Friso Service & Onderhoud 24 uur per dag en 7 dagen per week bereikbaar. Dat betekent dat in de avonden, nachten én weekenden een medewerker calamiteitendienst heeft.

Toelevering

Houkesloot Toelevering levert geprefabriceerde bouwmaterialen en is gespecialiseerd in het maken van houten kozijnen, ramen en deuren, houtskeletbouw en prefabbeton. Daarbij leveren wij een totaalpakket van prefabelementen, zowel van hout als van beton, voorzien van isolatie, afgelakte kozijnen, tripple glas en deuren.

Duurzaam (ver)bouwen

De gebouwen die wij vandaag bouwen staan er over vijftig jaar nog. Daarom vinden we het belangrijk dat ze het milieu zo weinig mogelijk belasten. Wij doen ons best daarvoor. Ook verduurzamen we bestaande woningen en panden én houden we in onze bedrijfsvoering rekening met het milieu.

“ Het brede pallet aan bouwmogelijkheden binnen ons bedrijf heeft Friso **door de crisis geloodst**

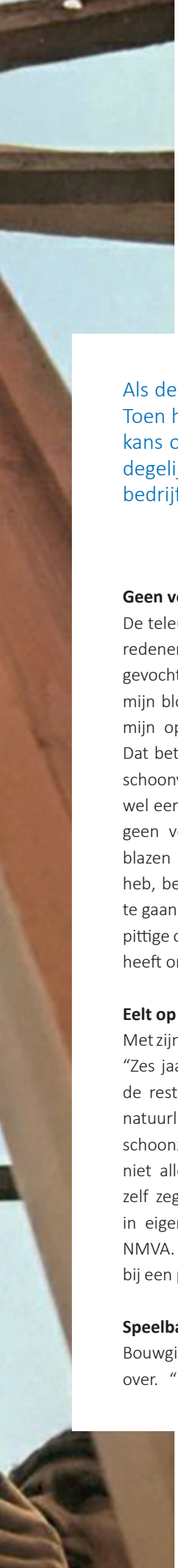

“Veelzijdigheid is de kracht van Friso”

Als de ene deur dicht gaat, gaat er altijd een andere open. Dit gaat zeker op voor Sjoerd Sijbrandij. Toen hij als jonge man moest stoppen met zijn opleiding tot piloot, bood zijn schoonvader hem de kans om in de bouw aan de slag te gaan. “Ik wist van toeten noch blazen en heb eerst maar een degelijke opleiding gevolgd.” Uiteindelijk was Sijbrandij jarenlang directeur van Friso en loodste het bedrijf door verschillende crises.

Geen verstand van bouwen

De teleurstelling was groot, toen Sijbrandij om medische redenen zijn opleiding tot piloot moest staken. “Ik heb gevochten als een leeuw, maar er was iets niet goed in mijn bloed en dat betekende dat ik moest stoppen met mijn opleiding als vliegenier voor passagiersvluchten.” Dat betekende ook dat hij in militaire dienst moest. Zijn schoonvader was een van de oprichters van Friso en had wel een plekje voor de jonge Sijbrandij. “Ik had absoluut geen verstand van bouwen, ik wist van toeten noch blazen en nadat ik een tijdje op de bouw rondgelopen heb, besloot ik eerst maar eens een degelijke opleiding te gaan volgen.” Die opleiding werd wat nu de HTS is. Een pittige opleiding waarbij Sijbrandij zich echt kapot geleerd heeft om het vak te leren.

Eelt op de ziel

Met zijn diploma op zak ging hij aan de slag als timmerman. “Zes jaar lang heb ik op de bouwplaats gewerkt tussen de rest van de bouwvakkers. In de bouwkeet werd er natuurlijk wel tegen me aangeschopt. Ik was immers de schoonzoon van de baas.” Sijbrandij kreeg in die periode niet alleen het vak onder de knie, maar ook zoals hij zelf zegt ‘eelt op zijn ziel.’ In de jaren zestig was Friso in eigendom bij het internationaal opererende bedrijf NMVA. Een ‘natte’ bouwer die vanwege forse stroppen bij een project in Ierland het bedrijf in 1968 te koop zette.

Speelbal in overnamespel

Bouwgigant Nederhorst uit Gouda kocht Friso in 1968 over. “Een mooie tijd begon,” memoreert Sijbrandij. “Bij Nederhorst heb ik geleerd om leiding te geven.” Achtereenvolgens was hij uitvoerder, calculator, projectleider en bedrijfsleider. “We hadden toen een vestiging in Amsterdam, dat was behoorlijk avontuurlijk.” Nederhorst was een bedrijf dat met beide poten op de grond stond, maar een overdaad aan ambitie deed het bedrijf uiteindelijk de das om. Friso was een van de weinige bedrijfsonderdelen die geen verlies draaide. Dat het bedrijf in een roerige tijd winst bleef maken kan Sijbrandij wel verklaren: “We werkten heel erg hard en waren inventief. De zet om naast woningen ook utiliteitsprojecten te gaan bouwen was een hele goede.” Hierdoor werd het bedrijf wel een speelbal in een onaangenaam overnamespel. Na het zoveelste gesprek met een mogelijke overnamekandidaat kwam Sijbrandij het kantoor uitgelopen. Het was mistig en hij zei tegen zijn rechterhand: “We stoppen ermee en ik stap uit Friso.”

Mensen niet in de steek laten

Nog altijd dankbaar is hij dat Henny Thijssen hem de volgende dag de les gelezen heeft. Hij zei: “Jij bent verantwoordelijk voor alle mensen van Friso en die ga je niet in de steek laten.” Dat opende de ogen van Sijbrandij en samen met Thijssen heeft hij Friso toen overgenomen. “Dat was natuurlijk makkelijker gezegd dan gedaan. Want de grote vraag was: ‘HKC; Hoe kom ik aan centen?’. We hebben hutje bij mutje gedaan, mijn spaargeld, het spaargeld van mijn vrouw Ypie en een lening van de bank bracht 600.000 gulden op. Niet genoeg voor de overname. Gelukkig gunden mensen ons en Friso de overname en lukte het genoeg geld te krijgen.”

Tekst Nelleke Wouters **Fotografie** Archief Friso Bouwgroep

>>

Meerkoppige directie

Het is 1980 als Friso officieel in handen komt van Sijbrandij. Met dank aan de trouwe opdrachtgevers kon het bedrijf een goede doorstart maken. “Het was een hectische tijd, dat hoef ik verder niet toe te lichten. Niet alleen Friso in Sneek, maar ook Meijerink en Timmerfabriek Neede namen we mee over. Er was gelukkig ontzettend veel werk en de reacties van onze opdrachtgevers waren hartverwarmend.” In die tijd wordt de door de wol geverfde aannemer Harry Achterbosch technisch directeur. En bestond de directie uit drie mensen. Harry was de techneut die ontzettend veel verstand van bouwen had, Piet van Duinen voor projectontwikkeling. En Sjoerd zorgde voor de algemene leiding, calculatie en acquisitie. Dat werkte goed. Sijbrandij: “We waren ontzettend verschillende mensen, met elk onze eigen expertise. En we gaven elkaar de ruimte, dat was de kracht van ons directieteam en zo konden we deze taak goed volbrengen.” Henny Thijssen directeur van Raadhuys Informatiegroep was het financiële brein en op de achtergrond aanwezig.

> “Maximale winst is nooit het doel geweest

Samenwerken

De jaren tachtig was ook de tijd waarin je moest samenwerken met collegabedrijven. Als een van de hoogtepunten uit die tijd noemt Sijbrandij de renovatie van 384 woningen in Sperkhem in Sneek voor woningbouwvereniging Patrimonium. Voorheen was renovatie van sociale woningbouw vooral kostendekkend geweest; bij dit project werd er voor het eerst echt een goede winst gemaakt. Toch leek er aan deze bloeiperiode een eind te komen toen het werk opraakte.

“Konden we voorheen nog opdrachten weigeren, nu moesten we zelfs acquisitie gaan doen om aan werk te komen. Dat was een spannende tijd.”

Friso participatie

Eind jaren ’80 bedacht Sijbrandij een constructie die voor die tijd nog redelijk uniek was. Hij wilde graag dat personeel ging mee ondernemen. De stichting Friso Participatie werd opgericht. “Zie het als een extraatje voor het personeel. Ik had een aantal koppen voor ogen die ik gevraagd heb om aandelen van Friso te kopen. Sommigen durfden het niet aan, anderen wel. Ook de andere directeuren kochten aandelen. Om de aandelen binnen het bedrijf te houden zijn er een aantal voorwaarden opgesteld. Een ervan is dat je je aandelen verkoopt als je Friso verlaat.” Dat dit laatste soms nog wel eens een lastige was, bleek toen de groei zo groot werd dat het bijna niet meer te doen was om de aandelen over te kopen.” Na zijn vertrek bij Friso heeft Sijbrandij nog een tijd deel uitgemaakt van de STAK (aandeelhouders), maar enkele jaren geleden heeft hij al zijn aandelen verkocht.

Een beschaafde sport

Maximale winst is voor Sijbrandij nooit het doel geweest. Hij had daar naar eigen zeggen “geen aardigheid” in. “Ik wilde mensen ook helemaal niet ontslaan, ook niet als het wat minder ging met het bedrijf. Natuurlijk hebben we crisissituaties meegemaakt waardoor we niet anders konden, maar ook dan probeerden we het zo netjes mogelijk op te lossen en gaven we mensen een terugkeergarantie voor het geval de markt weer aantrok.” Die sociale bewogenheid blijkt ook uit het feit dat hij intensief betrokken was bij VC Sneek. Een betrokkenheid die zeker voortkwam uit zijn eigen interesse in volleybal: “In de vierde en vijfde klas van de HBS in Leeuwarden speelden we voor het landelijke kampioenschap. De beste van Friesland worden lukte ons wel, landelijk hadden we weinig in te brengen en werden we compleet weggespeeld. Toch is mijn liefde voor volleybal toen ontstaan. In 1951 begon ik bij SG Sneek, later werd ik trainer van het damesteam van Sneek. Volleybal is een beschaafde sport. Je speelt op eigen kracht, maar moet wel samenwerken, dat spreekt mij ontzettend aan.” Zowel zakelijk als privé heeft Sijbrandij geld en tijd geïnvesteerd om VC Sneek op te bouwen.

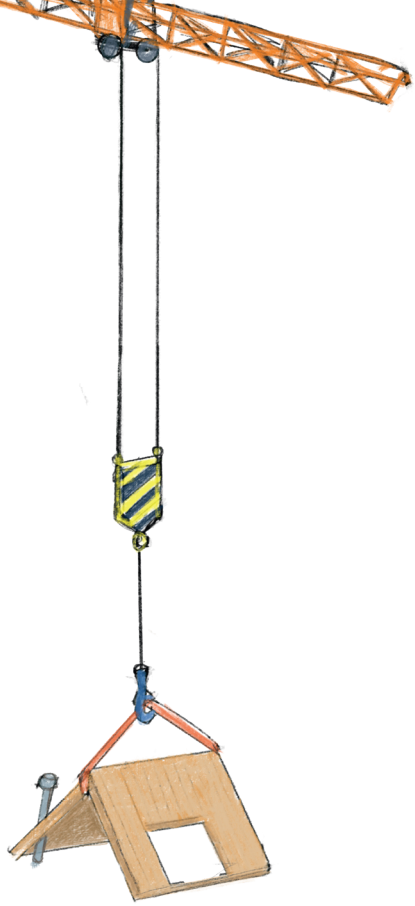

1992 verhuizing naar de Pieter Zeemanstraat in Sneek

Sjoerd Sijbrandij

Simplexwoningen Sneek

Plek in de directie

De zwartste bladzijde uit Sijbrandij's carrière is ongetwijfeld het overlijden van mede-directeur Achterbosch. "Ik kan het moment me nog zo voor de geest halen. Die sterke man was zomaar weg. Enorm verdrietig en een groot verlies voor Friso." Het wrange van de situatie was ook dat er een gat ontstaan was dat opgevuld moest worden. "Henk (Dedden, red.) was al langer de beoogde opvolger van ons. Hij is bewust naar die positie gegroeid en kon de plek van Achterbosch opvullen."

Mooie momenten

Mooie momenten zijn er genoeg geweest. Toch noemt Sijbrandij er twee: "Ik weet nog dat bij de eerste paal van de nieuwbouw van de motorenloods op Schiphol onze hoofduitvoerder Harry Kingma het heilied zong, prachtig. Dat was echt een onvergetelijk moment. En natuurlijk het feest ter ere van het vijftigjarig jubileum; echt een voor in de boeken!".

Veelzijdigheid

Nu bestaat Friso 75 jaar en buigt Sijbrandij zich over de vraag wat de kracht van Friso is. "Zonder enige twijfel zeg ik: 'veelzijdigheid'. We hebben altijd geprobeerd zoveel mogelijk zelf te doen, zodat we risico's konden spreiden. Het brede pallet aan bouwmogelijkheden binnen ons bedrijf heeft Friso door de crisis geloodst. Bij Friso hebben we overal verstand van."

Met de klok mee:
Patiowoningen Eelde
Achilleskwartier Almere
Roderveld IV Roden
Oosterpoort Sneek
De Hildenberg Appelscha
Middelsee Leeuwarden

Frisoplan creëert haar eigen werk

Piet van Duinen werkt al sinds 1966 bij Friso wanneer hij de kans krijgt om samen met de heren Achterbosch en Sijbrandij Friso over te nemen. Die kans grijpen ze met beide handen aan. Daarmee leggen ze de basis voor het Friso van vandaag. Piet begon op de bouw als stagiair, werd uitvoerder, daarna calculator, projectontwikkelaar en uiteindelijk directeur van Frisoplan. We spraken met hem over het vak van planontwikkelaar.

Van bouwplaats naar kantoor

Het allereerste project waar Piet aan werkt is het Triotel in Leeuwarden, het huidige MCL. Het is 1966. “Ik moest vooral het metselwerk in de gaten houden,” begint Piet zijn verhaal. Daarna volgen nog wat projecten waar Piet als uitvoerder het toezicht houdt. “Op een gegeven moment was er minder werk. Ik kon toen wel naar het kantoor in Sneek om als calculator aan de slag te gaan. De omschakeling van de bouwplaats naar kantoor was groot, maar het wende snel en ik heb altijd met heel veel plezier op kantoor gezeten.” De ervaring die Van Duinen op de bouwplaats had opgedaan kwam hem daarbij goed van pas.

Planontwikkelaar nieuw vak

Het vak van planontwikkelaar is nog betrekkelijk nieuw en ontstaat eind jaren zeventig. Piet gaat zich als pionier hiermee bezighouden. In 1980 wordt Piet zelfs mede-eigenaar van Friso en directeur van het nieuwe Frisoplan als hij samen met Achterbosch en Sijbrandij Friso redt van een faillissement. “We kregen een prachtige kans toen we als medewerkers van Friso het bedrijf schuldenvrij konden overkopen en zo een nieuwe toekomst konden geven. Dit was ook gelijk de mooiste periode uit mijn veertigjarige Friso-carrière. Vanaf dat moment konden we zelf bepalen hoe we Friso wilden leiden. We hadden nooit durven dromen dat het zo’n mooi en groot bedrijf zou worden.”

Vraag naar koopwoningen

Projectontwikkeling staat op dat moment nog in de kinderschoenen. Van Duinen: “Voorheen huurden veel mensen een woning. Vanaf de jaren zeventig gingen steeds meer mensen een huis kopen. Daarmee investeerden ze in hun toekomst in plaats van elke maand geld aan huur te betalen en daar niets meer van terug te zien. Daardoor nam de vraag naar betaalbare koopwoningen toe. We waren op dat gebied wel voorloper, zelfs wel pioniers.” Piet was eerste de enige projectontwikkelaar maar als snel kwam Arno Landmeter erbij.

Samenwerkingspartners

Het succes van Friso is volgens Piet vooral te danken aan de mensen. “Er kwamen steeds meer en nieuwe mensen die de animo hadden om zich in te zetten voor Frisoplan. We hoefden niet mee te doen met aanbestedingen, maar creëerden ons eigen werk. Door goed in de gaten te houden hoe de markt zich ontwikkelt, in te spelen op de veranderende vraag van kopers en wat risico te durven nemen, leverde Frisoplan kleinschalige projecten op die snel verkocht werden.” Dat doe je niet alleen. Als projectontwikkelaar ben je echt afhankelijk van samenwerkingspartners: “De gemeenten bijvoorbeeld, die willen graag dat er woningen gebouwd worden. Zij hebben net zo goed een belang als wij. Bij het ontwerpen van de woningen geldt dat ook. Dat deden we altijd in overleg met de gemeente en de stedenbouwkundigen. Wij hadden geen catalogus met standaardwoningen, maar leverden altijd maatwerk.”

Tekst Nelleke Wouters

>>

Hoe meer zielen
hoe meer meningen

"Waarom duurt het zolang voordat er met de restauratie van een monument wordt begonnen?". Restauratie is een kwestie van een lange adem. Hoe dat komt, dat legt Hendri Pannekoek, van Jurriëns Noord, graag uit.

Veel monumenten zijn gemeentelijke of provinciale monumenten of karakteristieke panden. De meest waardevolle monumenten zijn Rijksmonumenten. Afhankelijk van deze status hebben de eigenaren, maar ook de betrokken bouwpartners, te maken met specifieke regelgeving, instanties en subsidies. Het bezitten van een (rijks)monument lijkt op voorhand prachtig. Op verjaardagen wordt al snel geroepen: "Lucky you, alles wordt betaald met subsidies". De realiteit is dat aan het recht hebben op deze subsidies ook veel voorwaarden en plichten verbonden zijn.

Restauratietrajecten zijn tijdrovend. Niet alleen omdat er veel partijen betrokken zijn of vanwege de zorgvuldigheid die in acht genomen moet worden bij de controle op de uitgifte van het gemeenschapsgeld. Maar ook door de zorg om ons Cultuur Historisch Erfgoed zo goed mogelijk te behouden en te bewaken, de toevoeging van duurzaamheid aan monumenten en last but not least: de toevoeging van de gebruikerswensen/huidige wooncomforteisen van de gebruikers. Het vergt tijd om al deze elementen toe te voegen aan een monument. Dit monument ondergaat vaak een functiewijziging en wordt dus herbestemd. Zo kan van een kerk, watertoren of oud gemeentehuis een woonhuis gemaakt worden. Of een kantoor, tentoonstellingsruimte... de mogelijkheden zijn eindeloos. Dit kost vaak twee tot tien keer zoveel als nieuwbouw. Zonder subsidies en overige steun is het niet mogelijk zo'n project financieel rond te krijgen.

Er zijn verschillende subsidies en fondsen voor het onderhoud, herstel en/of restauratie van een monument. Voor Rijksmonumenten is één van de belangrijkste de instandhoudingssubsidie voor woonhuizen. Daarnaast zijn er provinciale en gemeentelijke verschillen. Zo bestaat er in de provincie Groningen de GRRG-regeling (Groot onderhoud Restauratie Rijksmonumenten) voor woonhuiseigenaren in het aardbevingsgebied.

Plannenmakers (eigenaren, architecten, bouwers) moeten langs veel loketten om de plannen en budgetten rond te krijgen en de subsidies veilig te stellen. Bij de meeste plannen voor een Rijksmonument is een omgevingsvergunning vereist. We betrekken daarbij de gebruikelijke instanties als de gemeente en provincie. Maar ook de erfgoedloketten, RCE (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed) en de monumentenafdeling van de gemeente vragen we om advies. Dat doen we vooral als er wijzigingen en/of toevoegingen aan een monument uitgevoerd moeten worden. Deze zijn vaak noodzakelijk vanwege duurzaamheid en om nieuwe functies in het pand mogelijk te maken.

Een watertoren was niet bedoeld als woonhuis en was ook niet zo ontworpen en gebouwd. Hoe ga je daarmee om, hoe voeg je die elementen toe zonder afbreuk te doen aan het monumentale karakter en uitstraling van het gebouw? Daarover wordt verschillend gedacht. Deze processen, 'hoe meer zielen hoe meer meningen', vragen om veel tijd en geduld om tot een werkbaar plan te komen. Een plan dat recht doet aan het oorspronkelijke gebouw maar de gebruiker een functioneel, duurzaam en bruikbaar gebouw oplevert. Het vergt tijd omdat vergunningverlenende instanties de diverse varianten en mogelijkheden op papier onderbouwd willen zien voordat ze tot een keuze kunnen komen en toestemming kunnen geven.

Vanwege onze specifieke kennis op het gebied van monumenten zijn wij regelmatig, vaak in bouwteamvorm, vanaf het begin bij het proces betrokken. Bij sommige grote projecten kan het soms jaren duren voordat er toestemming wordt verleend en subsidies worden toegekend. Dit vergt dus geduld en een lange adem. Maar de prachtige projecten die we dan uiteindelijk opleveren, vergoeden veel voor de op voorhand ingestoken tijd en energie.

Foto Tonnie Siemonsma

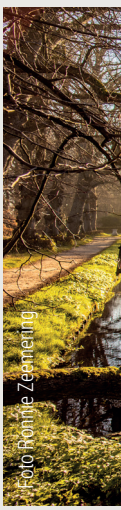
Foto Ronnie Zeemering

Tekst: Hendri Pannekoek *Vestigingsleider Jurriëns Noord*

Foto Dorens van der Werf

> **Lucky you,**
> alles wordt betaald met subsidies

Met de klok mee:
Hotel Post Plaza Leeuwarden
Rijksuniversiteit Groningen
Entree Drents Museum Assen
Havezathe Dwingeloo
Freylemaborg Slochteren
De Tiid Bolsward

Foto Dorens van der Werf

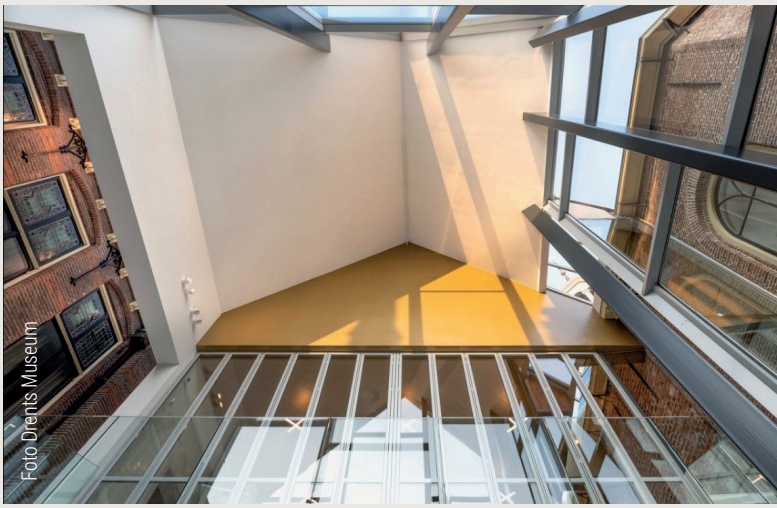

Foto Drents Museum

GESCHIEDENIS

In 1988 werd Hanzebouw opgericht door T. Wildeboer. In 2002 nam Harry Klunder het bedrijf over. De orderportefeuille en het personeelsbestand groeiden. Hanzebouw is een echt restauratiebedrijf, daarnaast houden ze zich ook bezig met renovatie, herbouw, herbestemming, revitalisering en verduurzaming. Bij Hanzebouw werken 24 vakmensen. Hanzebouw blijft ‘gewoon’ Hanzebouw met de vertrouwde uitstraling. “Sommige zaken gaan langzaam over in het regime van Friso, maar ik verwacht dat het meeste blijft zoals het is. Het wordt hoogstens wat makkelijker allemaal,” volgens Harry. De eerste stap daarin wordt gezet. Dat is het financiële gedeelte. Daarna volgt dan de rest.

Tekst Nelleke Wouters **Fotografie** Richard Tennekens

Bouwen met expertise, zorg en finesse

De jongste loot aan de boom van Friso Bouwgroep is Hanzebouw. Het bedrijf is in de wijde omtrek van Zwolle bekend om haar vakmanschap. Hoe is het om onderdeel uit te maken van een groter concern en hoe zien ze de toekomst? Een interview met directeur Harry Klunder en projectleiders Ilse van Dijk, Iwan van Berkel en Thom Lijster.

Geen opvolging

Toen Harry zich realiseerde dat er binnen het bedrijf geen opvolging was is hij op zoek gegaan naar een geschikte overnamekandidaat. Al snel was er serieus contact met Friso en toen is het behoorlijk snel gegaan. “Ik wil graag nog een paar jaar doorgaan als directeur,” vertelt Harry. “Zo kan ik, naar wens van Henk Dedden, het bedrijf nog een paar jaar leiden en mijn kennis en klantenkring overdragen.”

Specialiseren

De medewerkers van Hanzebouw zijn enthousiast over de overname. Thom: “We wisten wel dat er over de toekomst nagedacht werd, maar toen het telefoontje kwam was dat voor ons allemaal een grote verrassing.” Hij zag wel direct de voordelen ervan in. “Bij Hanzebouw zijn we met vier mensen op kantoor en 20 op de bouwplaats. Dat betekent dat je als projectleider echt alle werkzaamheden uitvoert. Je bent calculator, werkvoorbereider én projectleider in een. Zaken als veiligheid, kwaliteit en communicatie doen we er allemaal bij. Het is fijn dat we ons nu kunnen specialiseren en richten op de inhoud van een project.”

Thuiskomen bij Friso

Ook zijn collega Iwan is enthousiast: “Wij kunnen nu echt met ons werk bezig gaan en weten dat de randvoorwaarden er al zijn. De eerste kennismakingen met collega’s van bijvoorbeeld Jurriëns Noord zijn prettig verlopen. Sommigen kenden we natuurlijk al; we zijn immers vakbroeders en het restauratiewereldje is klein. Het blendt goed. Het voelt voor mij wel als thuiskomen.” Harry snapt dat wel. Hij koos niet voor niets voor Friso: “Hanzebouw is een bedrijf met korte lijnen, we zijn recht door zee en weten elkaar te vinden. Bij Friso werkt het net zo.”

Werken in de restauratie

Hanzebouw is een bedrijf met relatief jonge medewerkers. Ilse koos, net als haar collega Thom, rechtstreeks vanaf de HTS voor het restauratievak. Voor Iwan ging dat anders. Hij ging, op advies van een leerkracht, eerst aan de slag in de nieuwbouw. Iwan: “Mijn docent zei dat je in de nieuwbouw leert hoe de hazen lopen, wat de bouwwereld inhoudt en dat je daar het vak kon leren. Dat was voor mij een prima pad. Ik heb acht jaar hallen gebouwd, toen kende ik het kunstje en ben ik me gaan specialiseren in restauratie.”

Passie

Dat we hier met rasechte restaurateurs te maken hebben is wel duidelijk. De passie spat ervan af en het ene fotoboek na het andere komt op tafel. Ilse vindt vooral de dynamiek aan het werk prettig: “Je weet nooit wat je te wachten staat. Je kunt dus eigenlijk ook weinig plannen, want het gaat toch altijd anders. Die afwisseling is heerlijk. En natuurlijk is het verhaal achter de gebouwen ook altijd heel interessant. Je moet die passie ook hebben om te begrijpen wat het vak inhoudt. En dat is wel eens lastig bij het vinden van nieuw personeel.”

Leerbedrijf

Harry erkent dat: “Daarom kiezen we er ook voor om zelf ons personeel op te leiden. Tijmen, Riekel, Chris, Lex en Luuk… allemaal jonge jongens die bij ons het vak geleerd hebben of aan het leren zijn van door de wol geverfde collega’s.” Thom vult hem aan: “Een jaar of acht geleden was er totaal geen aanwas meer op scholen, dan heb je dus ook geen potentiële medewerkers meer. Dan moet je wel zelf je mannen opleiden.” Hiermee hopen de collega’s uit Zwolle nieuwe vaklieden klaar te maken voor de toekomst. Een toekomst die Hanzebouw, onder de vlag van Friso vol vertrouwen tegemoet vaart.

Werken aan gebouwen met een verhaal

Kerken, boerderijen, scholen, fabrieken. Molens, kazernes, postkantoren. Er staan in Nederland tientallen gebouwen leeg. Omdat ze geen functie meer hebben, of omdat de functie die ze hadden (vrijwel) niet meer bestaat. Vaak gaat het om monumentale panden, of ze nu de officiële status (rijks)monument hebben of niet. Gebouwen die niet mogen verdwijnen. Maar wat doen we ermee? Rosemarie Klapwijk en Douwe Offringa weten wel raad.

Tekst Johan Koning **Illustraties** Laurens Bontes

Douwe is directeur van Jurriëns Noord, het in restauratie gespecialiseerde bouwbedrijf dat sinds 2016 onderdeel is van Friso Bouwgroep, Rosemarie richt zich binnen Friso op ontwikkeling en herontwikkeling. “Ik heb een voorliefde voor erfgoed”, vertelt ze. “Het mooie eraan vind ik dat er al een identiteit is waar je rekening mee moet houden. Je moet zoeken naar de balans tussen die bestaande identiteit en de herbestemming naar een hedendaagse functie.”

Want daar hebben we het in dit artikel over: herbestemming en transformatie van vastgoed. Want soms is louter restauratie niet genoeg en is er een functiewijziging nodig om bestaande gebouwen te behouden. Twee vormen van nieuw leven inblazen van vastgoed, beide met een eigen betekenis. Herbestemming is een functiewijziging, waarbij de uiterlijke kenmerken niet wijzigen, transformatie gaat verder: niet alleen de functie van het gebouw verandert, ook de verschijningsvorm. Al blijft het aangezicht veelal intact. “Als je kijkt naar de leegstandcijfers, maar ook naar de vraagzijde op de woningmarkt, dan móeten we wel wat met herbestemming”, stelt Rosemarie.

Beperkte bijdrage qua omzet, grote impact qua uitstraling

Jurriëns Noord is al meer dan veertig jaar toonaangevend in het noorden, maar werkt landelijk. Douwe: “In Nederland zijn zo’n veertig grote en middelgrote restauratiebedrijven. Wij zijn daar één van. We hebben zo’n veertig man in dienst in Sneek en Groningen en recent kregen we er nog twintig collega’s bij door de overname van Hanzebouw in Zwolle. In omzet heeft onze tak een beperkte bijdrage, maar de uitstraling en publiciteit is vele malen groter. Veertig nieuwbouwwoningen bouwen is mooi en Friso doet dat state of the art, maar als je dat vergelijkt met de publiciteit die wij kregen bij de restauratie van het stadhuis en de stadhuistoren in Bolsward? Gigantisch. Daar hebben mensen een gevoel bij.”

“Je zoekt de balans tussen continuïteit en verandering, dat is de uitdaging van herontwikkeling”, valt Rosemarie bij. “Je moet niet de ziel of de sfeer verpesten. Jurriëns is heel sterk in de combinatie van de historie, het verhaal en de esthetische kant van het gebouw en het ambacht. Ieder bouwbedrijf kan herontwikkelen, maar als je rekening houdt met de historische waarde, moet je begrijpen hoe vroeger werd gebouwd. Nieuwe technieken gebruiken kan, maar je moet ze aanpassen aan de bestaande situatie.”

Een restauratiebedrijf word je niet zomaar, stelt Douwe. “Je moet certificaten hebben, die je jaarlijks moet behouden na een audit. En voordat je start, moet je eerst vijf jaar bezig zijn en referenties kunnen opgeven. Na die vijf jaar kun je dan een klein certificaat verdienen, waarmee je als bedrijf bijvoorbeeld een kleine kerk mag verbouwen. Uiteindelijk kom je dan in aanmerking voor het grote certificaat, maar dat kost nog eens vijf jaar. Het is heel lastig om de markt te betreden; in Noord-Nederland zijn bijvoorbeeld maar twee gecertificeerde restauratiebedrijven.”

> “Soms haal je de betimmering weg en vraag je je af **wat er nog van een gebouw te maken valt**

Ook de aanloop naar een restauratie duurt lang en gaat over verschillende schijven. Van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed tot de gemeente die vergunningen moet verlenen en instanties die subsidies verstrekken aan toe. Douwe lacht: “Er zijn mensen die bij ons op de bouw komen en zeggen: schuif dat oude gebouw maar plat. En het klopt: soms haal je de betimmering weg en vraag je je af wat er nog van een gebouw te maken valt.”

Waarde is subjectief

“Daarom wordt vaak gekozen voor sloop en nieuwbouw”, baalt Rosemarie. “En als je alleen kijkt naar economische overwegingen en efficiency is dat ook logisch, maar vanuit cultureel, circulair en maatschappelijk oogpunt is dat niet altijd de beste keuze. Dat vraagt om creativiteit en flexibiliteit. Waarde is vaak subjectief, maar kan concreet vertaald worden naar bijvoorbeeld historische waarde, gebruikswaarde, culturele waarde, architectonische waarde of ecologische waarde.”

“Je ziet de ontwikkeling van de maatschappij aan een gebouw, dat is het fascinerende van het vak. Je ziet ook dat bepaalde gebouwen vrijkomen: kerken, fabrieken. Slopen kan gezien worden als doodzonde kapitaalvernietiging. Je sloopt iets en vervolgens doe je weer een beroep op schaarse grondstoffen: zonde. Daar is nu terecht steeds meer aandacht voor.” Douwe: “Tot in de jaren ’80 is veel gesloopt omdat dat efficiënter was. Zo ontstond de krakersbeweging.” Rosemarie vult aan: “We waren lange tijd niet heel goed in het beschermen van gebouwen.” Douwe reageert daar weer op: “Op een gegeven moment schoot het beschermen door en mocht je niets meer. Nu denkt de Rijksdienst mee in herbestemming; als iets een nieuwe functie krijgt, zijn ze bereid de dialoog aan te gaan. Om bijvoorbeeld een deuropening in een monumentale gevel te maken om de functionaliteit van een gebouw te verbeteren.” Praktische oplossingen, daar zijn de twee wel van.

>>

>>

Draagvlak belangrijk

“Bij herontwikkeling heb je draagvlak nodig voor herbestemming en transformatie. Je hebt een oude en een nieuwe doelgroep en daar moet je een balans tussen vinden”, stelt Rosemarie. Douwe: “Monumenten staan bijna per definitie in de binnenstad, op een boerderij en een paar molens na. Dus je hebt te maken met veel belangen. Bereikbaarheid is lastig, bij het maken van de plannen en bij de uitvoering. Je moet lompe spullen de stad uit- en invoeren. We helpen opdrachtgevers met het overleggen met de omgeving. Waar zal overlast komen en wat is voor hen acceptabel? Bouwen gaat gepaard met overlast, maar als je dat van tevoren weet en je weet hoe lang en hoeveel, dan vergroot dat de kans dat de omgeving het accepteert.”

Rosemarie: “Historische panden hebben de toekomstwaarde qua uitstraling bewezen, van nieuwe gebouwen weet je dat niet. Dat vind ik een groot argument om te kijken wat je met oude gebouwen kan doen. De wet- en regelgeving staat op dit moment het deels oplossen van de woningnood met herbestemming in de weg, daar moet nog wat gebeuren. Ook vanuit Den Haag.” “Maar”, sluit Offringa aan, “bestaand herbestemmen gaat niet het hele tekort oplossen. Het blijft een klein aandeel in de markt, er is meer nodig. Kop van Zuid in Rotterdam is een mooi voorbeeld. Vroeger was dat een gebied met zeelieden, prostituees, kroegen of een tattooshop en verder transport en industrie. Stapsgewijs is het aangepast, met Hotel New York als blikvanger. Van daaruit is het gebied gegroeid en werd het van een achterkant een voorkant in de stad.”

Rosemarie sluit af met een ander voorbeeld: “De gevangenis in Leeuwarden. Mijn opa zat in het Friese verzet en mijn oma werd daarom gearresteerd. Zij heeft daar lang gevangen gezeten. Jurriëns Noord heeft werkzaamheden aan de Blokhuispoort uitgevoerd en mijn opa is na de oorlog gaan werken bij een voorloper van Friso. Dat vind ik mooie verhalen die in gebouwen kunnen zitten.”

> Je ziet de ontwikkeling van de maatschappij aan een gebouw, **dat is het fascinerende van het vak**

v.l.n.r.
Kalkovens Garmerwolde
Woonboerderij Oranjewoud
Markt058 Leeuwarden
Pakhuis 1657 Harlingen
Zaandijker Kerk Zaandijk
Binnengasthuis UVA Amsterdam
Kastanjehof Sneek

Foto Martina Ketelaar

Bouwvrouwen

Bouwvrouwen, die zijn er bij Friso genoeg. En daar zijn we trots op. Op de foto een kleine selectie.

Veiligheid daar ben je nooit klaar mee!

In 2006 startte Teun Berendschot, hoger veiligheidskundige, bij Friso Bouwgroep als externe adviseur. Het doel was om het veiligheidsbewustzijn een boost te geven. In die tijd liep Jabin de Jong als stagiair een maand met hem mee. Tegenwoordig werkt Teun bij de NS en is Jabin KAM-coördinator bij Friso en nog steeds betrokken bij veiligheidskwesties. Johan Keuning had als VGM-functionaris van Friso een gesprek met beiden.

Dodelijk ongeval

Een van de eerste bouwplaatsbezoeken die Teun voor Friso deed was gelijk een van de zwartste uit zijn carrière en die van Friso. “Ik weet het nog als de dag van gisteren. Terwijl ik mijn auto parkeerde bij de bouwplaats van Hof van Saksen in Rolde, hoorde ik sirenes. Het bleek dat die onderweg waren voor een ongeval op de bouwplaats.” Een ongeval met fatale afloop. Een tragische periode voor alle betrokkenen. “Na zo’n gebeurtenis staat iedereen op scherp,” vertelt Teun. “Er waren uitvoerders die tegen mij zeiden: ‘ik hoop dat nooit mee te maken op mijn bouwplaats’. Ik heb toen geantwoord: ‘Daar kun jij zelf veel aan doen om de kans daarop te verkleinen’. Men realiseert zich vaak niet niet dat je dat voor een deel zélf in de hand hebt, namelijk: verantwoordelijkheid nemen voor zover jouw functie dat vereist.”

Een veilige bouwplaats, klinkt simpel

“Algemeen beleid dat voor de hele organisatie gemaakt wordt, is soms bij een bepaalde activiteit niet handig of nodig. Daarom ga ik altijd uit van het ‘ARM’-principe: Wat is de activiteit? Wat zijn de mogelijke risico’s? Welke maatregelen zijn er dan nodig? Als je volgens dit principe werkt dan kun je uitleggen waarom bepaalde maatregelen nodig zijn. Te vaak worden maatregelen geëist die niet gebaseerd zijn op de risico’s ter plekke en van de activiteit. Dan wordt het ‘een moetje’. De medewerker moet bewust gemaakt worden dat het voor zijn eigen veiligheid is (en die van de collega’s). Het moet leiden tot ‘zélf en samen willen’, dan pas heb je draagvlak. Regels van bovenaf opleggen zonder betrokkenheid van de uitvoerenden werkt niet. De directie ‘zet de toon’ en moet dat ook in woord en daad voortdurend laten zien!

De directie, planners, werkvoorbereiders en projectleiders moeten een veilige bouwplaats mogelijk maken en faciliteren. Pas daarna kan de uitvoering zijn verantwoordelijkheid pakken en uitvoering geven aan ‘veiligheid op de bouwplaats’ in de dagelijkse hectiek van de bouwplaats. Dat is een spanningsveld en vraagt voortdurende aandacht! Het uitgangspunt moet zijn: Veiligheid is gelijkwaardig aan de andere bedrijfsprocessen, maar krijgt prioriteit als het daarmee in conflict komt”.

> “Als veiligheidskundige kun je grote plannen schrijven, maar als die niet afgestemd zijn op de activiteiten op de bouwplaats dan blijft het **een ‘papieren tijger’**

“Soms moet je onpopulair zijn”

Toen Teun bij Friso startte, waren de gebreken op de bouwplaats vaak nog vrij basaal: “Geen leuningen of valbeveiliging, onveilige steigers, geen orde en netheid, dat soort zaken. Ik heb zelfs een keer een bouwactiviteit stilgelegd, omdat er mensen op hoogte werkten, terwijl er een groot gat in de verdiepingsvloer zat. Ik was me terdege bewust wat voor impact en consequenties dat heeft voor het bouwproces, maar ik wil mezelf ’s avonds altijd recht in de spiegel aan kunnen kijken. Dan is soms het nemen van een zeer ingrijpende (en onpopulaire) maatregel noodzakelijk.”

Tekst Nelleke Wouters **Fotografie** Dorens van der Werf en Kees van der Veen

Ik kijk naar je uit Papa!

Hannah is de dochter van uitvoerder Richard Hunting

Friso werkt VEILIG
Bouwen aan de toekomst

Samen naar nul ongevallen

Meer informatie: www.frisonet.nl/werk-veilig

> “Als ik het zo hoor en zie is **Friso op de goede weg**

Fotografie Kees van der Veen

Betrokkenheid is van wezenlijk belang

Daarmee snijdt Teun gelijk een ander belangrijk aspect van de veiligheidskundige aan: het aanwezig en zichtbaar zijn op de bouwplaats. Het in gesprek gaan en betrokkenheid tonen met de medewerkers is hierbij van wezenlijk belang. “Als veiligheidskundige kun je grote plannen schrijven, maar als die niet afgestemd zijn op de feitelijke situatie en activiteiten op de bouwplaats dan blijft het een ‘papieren tijger’. Ik wil zichtbaar en betrouwbaar zijn.” Ook nu nog investeert de afdeling KAM-V veel energie in het afleggen van bouwplaatsbezoeken. Johan: “René Lenes is veel op de bouwplaatsen, omdat we zien dat het werkt als de medewerkers je goed kennen. Ze durven dan ook eerder met verbetervoorstellen te komen, vragen te stellen en incidenten worden sneller gemeld.”

Investeren in veiligheid levert tijd op

Het melden van gevaarlijke situaties, incidenten en (bijna) ongevallen liet in het begin te wensen over. Tegenwoordig gaat dat al stukken beter, maar komt soms in de knel met de dagelijkse hectiek. Teun begrijpt dat wel: “De werkbelasting bij de uitvoerders is erg groot; er wordt heel veel van ze verwacht en ook op het gebied van veiligheid neemt de druk toe, ook in administratieve zin. Dan snap ik dat je bij een bijna ongeval of een gevaarlijke situatie ook denkt aan het extra werk dat het met zich meebrengt. Maar uiteindelijk kost het voorkomen van een ongeval of een onveilige situatie minder tijd dan de nasleep wanneer het echt fout gaat. Het verschil is soms een heel dun lijntje.” Johan ziet dat in de praktijk ook: “Er zijn voorbeelden van uitvoerders die veiligheid bovenaan hun lijstje hebben gezet. Die investeren bij de start en tijdens de bouw extra tijd, maar juist doordat aan de randvoorwaarden voldaan wordt en medewerkers enthousiast worden, is er op die bouwplaatsen ook minder ‘gedoe’ als het om veiligheid gaat. Die uren betalen zich terug.”

Veiligheid is geen ver-van-mijn-bed-show

Hoe treurig de aanleiding ook, door het ongeval in Rolde had veiligheid ineens de volle aandacht. De kunst van de veiligheidskundige is om daar in de weken daarna goed mee om te gaan. Als dergelijke situaties niet leiden tot een hoger veiligheidsbesef van een organisatie, dan gaat het niet goed. Teun onderschrijft dat. “Vaak is veiligheid toch een soort ver-van-mijn-bed-show. We denken vaak dat het bij de ander fout gaat, niet bij onszelf. Ik merk dat juist de ervaringsverhalen uit het eigen bedrijf zaken persoonlijk en heel herkenbaar maken. Dat helpt om ervoor te zorgen dat je minder wijst naar een ander en veel meer naar je eigen gedrag gaat kijken.”

Zou jij je kinderen op de bouwplaats rond laten lopen?
Jabin heeft, na zijn stages bij Friso, ook in de chemische industrie gewerkt. Daardoor lag zijn lat als het gaat om veiligheid enorm hoog. “Door de digitale wereld bestaat de neiging om door te slaan in processen en procedures, de stapel documenten groeit en dan is het de kunst om het vooral praktisch te houden. Al die documenten dragen niet bij aan het veiligheidsgevoel.” Teun steunt hem hierin: “We moeten ervoor waken dat we niet in een papieren moeras verzanden en dat kan alleen maar als we afdalen naar de werkvloer, daar kijken, met de mensen praten en het praktisch houden. De mannen op de werkvloer hebben zelf vaak prima ideeën. Dan kun je het ook tussen de oren krijgen dat veiligheid niet een ‘moeten’, maar een ‘samen willen’ is. Veilig werken doe je voor jezelf (en je collega’s), niet voor je baas. Een goede vraag die je aan leidinggevenden en bouwplaatsmedewerkers kunt stellen is of ze hun eigen kinderen op de bouwplaats zouden laten rondlopen. Dan schrikken ze vaak wel even en wordt ‘veiligheid’ opeens heel concreet en dichtbij.”

De splinter en de balk
Johan: “Door de vele gesprekken met de medewerkers merk je ook dat er vaak een bepaalde bedrijfsblindheid is. Het inzicht in eigen handelen ontbreekt soms. Noem het de splinter en de balk. Een mooi voorbeeld uit de praktijk is dat medewerkers zich druk maakten over het wat ongelijke, modderige half verharde werkterrein op de bouwplaats. Ze waren bang te struikelen en vroegen of dat veiliger kon. Toen we vervolgens het gebouw inliepen, stonden collega’s zonder beveiliging op een zolder te werken. Ze hadden helemaal niet door dat dat écht gevaarlijk was. Door samen in kaart te brengen wat de risico’s en effecten van handelingen zijn, creëer je dat bewustzijn wel en wordt de bedrijfsblindheid minder. Inspraak en eigenaarschap, dat vinden we belangrijk en daar sturen we op aan.”

Veiligheid meer aandacht op opleidingen
Johan, Teun en Jabin zijn het erover eens dat de aandacht voor veilig werken bij de opleidingen voor jonge medewerkers onvoldoende is. Veiligheid is zowel op het MBO als op het HBO een ondergeschoven kindje, terwijl het juist een vanzelfsprekend onderdeel van het lespakket zou moeten zijn. “Met alleen het schrijven van een V&G-plan en het volgen van een VCA-cursus creëer je geen veiligheidsbesef. Daar valt nog veel winst te halen op de opleidingen”. Om dat gat op te vullen zal veiligheid bij de nieuwe Friso Academy, die nu opgestart wordt, meer dan voldoende aandacht krijgen.

Wat goed is komt langzaam
Bijna 15 jaar lang aandacht voor veiligheid, betekent dat ook dat Friso sprongen heeft gemaakt? Daar is Teun duidelijk in: “Als het gaat om het inbedden van veilig werken in je organisatie kun je geen grote sprongen maken, dat kan alleen in kleine stappen. En die stappen heeft Friso gezet. Wat goed is komt langzaam, zeg ik vaak. Als ik het zo hoor en zie, is Friso op de goede weg. Maar je bent er nooit klaar mee!”.

We maken ons sterk voor ons werk

Iets meer dan tien jaar geleden liepen er twaalf mensen rond. Maar twaalf, kunnen we beter zeggen. Want inmiddels is Friso Oost gegroeid naar bijna vijftig mensen. Daar blijven ze zelf trouwens nuchter onder. Standplaats is tegenwoordig Eibergen, nadat jarenlang buurdorp Neede de vestigingsplaats was, onder de naam Schipper & Meijerink. Onder aanvoering van vestigingsleider Bram Timmermans en projectleider Herbert Reerink werkt het Achterhoekse Friso-team aan projecten in de industrie en utiliteitsbouw en voert het service- en onderhoudsklussen uit. Daarnaast ligt de focus op verduurzamingsprojecten bij corporaties.

Dat het laatste betekent dat de blik van Friso Oost vooral op de toekomst ligt en op het duurzaam verbeteren van woon- en werkomgeving en een steentje bijdragen aan het oplossen van het klimaatprobleem, wil niet zeggen dat Bram en Herbert in deze special over 75 jaar Friso het verleden weigeren te benoemen. Sterker nog: zonder verleden geen heden en ook geen toekomst. Bovendien: beide heren zijn sowieso niet van het stille soort, ze vertellen graag. Herbert: “We werken nu bijna acht jaar samen, Bram zit hier zelfs al twaalf jaar.”

Bram kwam bij het bedrijf werken, toen het net overstapte van de naam Schipper en Meijerink naar Friso Oost. Midden in de kredietcrisis, die ook een crisis in de woningmarkt en de bouwsector betekende, maakte het bedrijf dus een transformatie door. “Friso had in Oost Nederland nauwelijks naamsbekendheid. Dat leek toen extra jammer, maar eigenlijk zijn we er niet slechter van geworden. De opdrachtgevers die we toen hadden, wisten we vast te houden. Dat zorgt ervoor dat we nu nog steeds doorlopende opdrachten hebben bij vaste partijen, zoals FrieslandCampina en verschillende zorgpartijen. Net als de corporaties zijn zij heel belangrijk voor ons.”

Groei ondanks recessie

Herbert: “Juist in de recessie groeiden we in omzet. Deels geluk, misschien. Maar ook omdat we toen al bij de juiste partijen zaten. Die vasthouden was heel belangrijk.” Bram: “Je kunt heel veel relaties hebben, maar wij hebben de relaties die we hadden vooral goed bediend. Van aanvraag tot nazorg, met een minimum aan opleveringspunten. Daar streven we ook naar. Als we klaar zijn met ons werk, gaan we met de stofzuiger langs de trap.” Herbert: “Mensen weten niet wat ze zien. Die kwaliteit moet je blijven leveren. Daar zijn we heel scherp op, van begin tot eind.”

Tekst Johan Koning **Illustraties** Laurens Bontes

> Je moet **altijd vanuit de opdrachtgever** blijven kijken

Bram neemt weer over: “Bij aanbestedingen zie je vaak een strijd tussen aannemer en opdrachtgever. Wij werken veelal in bouwteam en met langdurige contracten. Krijgen we een uitnodiging voor een project, dan denken we graag mee; we zetten dan de pet van de opdrachtgever op.” “Of de bril”, lacht de brildragende Herbert “Je moet altijd vanuit de opdrachtgever kijken: welk niveau eist hij? Wij denken daarin mee, maar kijken ook naar de lange termijn, terwijl sommige opdrachtgevers eerder de korte termijninvestering in het oog hebben.” “We hebben liefde voor het vak”, zegt Herbert. “We willen dus wel iets maken waar we achter kunnen staan. Zaak is wel dat een investering rendement moet hebben.”

Energetisch verbeteren

Over rendement gesproken: bij Friso Oost hebben ze zich speciaal toegelegd op verduurzaming en duurzaam bouwen. “Dan denk je vaak aan corporaties, maar ook bedrijven en instellingen kijken steeds meer naar – zoals dat heet – energetisch verbeteren”, stelt Bram. “Het is een bepaalde denkwijze. Hoe je bouwt en wat iets kan opleveren door er iets meer geld in te stoppen. Bij corporaties zie je dat aantallen belangrijk zijn. De woningen die we daadwerkelijk van het gas hebben afgeholpen de laatste jaren, kun je op de vingers van één hand tellen. Toch verduurzaamden we ongeveer 1500 woningen.” Is er dan wel genoeg ambitie? “Corporaties staan nu op level F of G, maar ze gaan niet meteen naar A. Dus doen we vaak een tussenstap, door de schil aan te pakken: muur-, dak- en vloerisolatie, bijvoorbeeld. En beglazing. Maar dan wel bij een zo hoog mogelijk aantal woningen. Zo maak je toch grote sprongen en hoef je nog geen warmtepomp aan te schaffen. Die is nu gewoonweg nog te duur.”

Hybride systeem

Herbert vult Bram aan: “Corporaties hebben gekeken naar de leeftijd van hun bezit. Bij woningen die over 10 tot 15 jaar rijp zijn voor de sloop is het pappen en nathouden. De volgende stap is om te kijken naar geschikte woningen voor een hybride systeem. Daar draaiden we afgelopen jaar een pilot mee. Zoals we ieder jaar iets bijzonders doen. Een hybride systeem is nu betaalbaar uit te rollen.” Bram valt weer bij: “Maar je kunt een heel mooi hybride of zelfs gasloos systeem hebben, je hebt er niets aan als je schil lek is. Daar moet je dus eerst voor zorgen, de installatie is de volgende stap.” Zijn naam én beroep eer aandoend, vervolgt hij met een metafoor: “We leggen nu dus de fundering, de installateurs gaan het straks afbouwen. Overigens maken we in iedere woning nu al wel een gezond binnenklimaat, met CO2-gestuurde of wtw-ventilatie.”

Huurder centraal

Bram: “Een corporatie bepaalt hoe lang een huis nog mee moet en bepaalt wel label het huis moet krijgen. Dan is het aan ons als aannemer om daar een pakket voor samen te stellen. Daar ligt onze taak, we doen dat vaak in samenwerking met Reimarkt (zie kader), maar soms ook alleen.

>>

>>

We hebben verschillende corporaties waar we voor werken, de een wil meer uitgeven aan wooncomfort voor de huurder, de ander meer aan labels."

Herbert, die als projectleider bij veel verduurzamingsprojecten betrokken is: "Het belangrijkste is dat de huurder centraal staat. Zo zijn we sinds de zomer al bezig met de projecten die we volgend jaar gaan uitvoeren. We pakken van een heleboel dezelfde woningen één woning, die onze referentiewoning wordt. Dat is de basis en die berekenen we helemaal door. Vervolgens gaan we bij alle bewoners langs die mee willen doen, om te kijken in hoeverre hun huis afwijkt van de referentiewoning. Vaak krijgen ze een nieuwe voor- en achterdeur, deze kiezen ze uit een selectie van een aantal deuren. We bestellen de materialen die we nodig hebben, maken samen met de installateur en de schilder een inventarisatie en we kijken bijvoorbeeld ook of er asbest aanwezig is."

Communicatie essentieel

"Dat voortraject is heel belangrijk", gaat Herbert verder, "want zodra je begint, begint ook de overlast voor huurders. Ons uitgangspunt is dat je er beter in de voorbereiding wat meer tijd en energie in kunt stoppen, want dat verdient zich in de uitvoering terug. Communicatie is essentieel, dus komt onze uitvoerder een paar weken voordat we beginnen en vaak ook nog een dag voor aanvang langs bij de huurders. Om te kijken of alles lukt. En of alles klaar is. Dan kan hij de bewoner nog even attenderen op een schilderijtje dat hij beter weg kan halen. Het zijn maar kleine dingen, maar het voorkomt ellende op de dag van de start."

Herbert vervolgt: "De buurt waarin we bezig gaan krijgt een brief. Zo scheppen we duidelijkheid. En als we in de woning komen, rollen we eerst een stucloper uit. Het lijkt simpel, maar het gebeurt steevast. We maken ons sterk voor ons werk, willen klachten voorkomen en als er een klacht is, lossen we die meteen op. Zo verdien je meteen een volgend project. Je bent te gast in een woning, dat houden we altijd in ogenschouw. Daarom willen we ook zo kort mogelijk binnen zijn. Je kunt niet beginnen in een woning en vervolgens twee dagen geen vaklieden aan het werk sturen. Het zijn ook echt specialisten die op deze klussen zitten, een speciaal team."

Coronaprotocol

Tijdens de coronapandemie heeft Friso Oost maar een week of drie stilgelegen met verduurzamingsprojecten. Herbert: "We maakten een protocol. Normaal verduurzamen we een woning in enkele dagen, opereren we als een treintje. Nu was dat langer. Je mocht maar met twee mensen in een woning zijn, niet met een huurder in een ruimte tegelijk, we hadden desinfectiezuiltjes bij ons en mondkapjes op. Daar waren we heel streng in. Zo waren we de eerste aannemer die weer los kon gaan. Door heel kritisch te zijn. Zoals altijd, eigenlijk."

Meer Friso Oost

Friso Oost werkt als zelfstandige vestiging voornamelijk in de Achterhoek en in Twente. Naast de verduurzamingsoperaties bij corporaties, voert het bedrijf ook reguliere renovaties uit. “En als een huurder opzegt, dan worden wij ook ingeschakeld voor mutatieonderhoud, om het weer geschikt te maken voor de volgende bewoner. Dat betekent veelal een nieuwe badkamer en keuken en andere zaken die nodig zijn om het huis weer als nieuw te krijgen. Met verschillende corporaties als vaste opdrachtgever zijn we goed voorzien. Ook voor de toekomst.”

Bram ziet vooral groei bij zorginstellingen, scholen en bedrijfspanden. Ook daarin speelt verduurzaming en leefklimaat een rol: “We gaan met ons eigen pand ook het voorbeeld geven. We gaan van het gas af, triple-beglazing plaatsen en zonnepanelen en een warmtepomp installeren. Er zijn veel panden die matig geïsoleerd zijn, daar zien we mogelijkheden, zeker in de kantorenmarkt.”

Net als in de particuliere sector: “Mensen hebben steeds vaker geld over voor bijvoorbeeld isolatie van vloeren en daken. Daarnaast zijn we steeds meer projecten zelf aan het ontwikkelen. Dus er is nog veel mogelijk.”

> “**Communicatie is essentieel,** dus komt onze uitvoerder een paar weken voordat we beginnen langs bij de huurders

Samenwerking met Reimarkt

Bij enkele woningcorporaties in Twente en de Achterhoek is Friso Oost al een aantal jaren de vaste bouwpartner bij verduurzaming. Bij een aantal corporaties is Reimarkt de tussenpersoon tussen Friso en de corporatie. “We zijn een platform dat vraag en aanbod bij elkaar brengt”, legt Mathijs Vallinga van Reimarkt uit. “Wij coördineren en sturen de verduurzaming aan en zijn een verlengstuk voor de corporatie, zodat ze tot verduurzaming kunnen komen. Dat doen we bij verschillende corporaties en ook met andere bouwbedrijven.”

Vallinga looft de aanpak van Friso, die hij een voorbeeld voor andere bedrijven noemt. “Met name omdat ze zoveel tijd in de voorbereidingsfase steken. Daardoor zie je dat er tijdens de daadwerkelijke bouwfase weinig tijd verloren gaat. De trein loopt dan gewoon door.” Mede daardoor is de samenwerking in ieder geval bij Woningcorporatie Domijn in Enschede ook langdurig. “We gaan niet ieder jaar een aanbesteding uitschrijven. Als Friso het werk goed doet, dan zien wij geen reden om de samenwerking niet te continueren. Hopelijk gaat dat ook zo bij de nieuwe corporaties waarmee we samen de eerste pilotprojecten uitvoeren.”

“Bij Friso hebben we de garantie dat we goed werk krijgen. Weinig klachten bij huurders, weinig opleverpunten tijdens de bouw, weinig overschrijding van budget. Ze weten goed op relaties te sturen, met goede communicatie.”

Ben jij een **echte bouwer?**

Wil jij je echte-bouwer-skills testen? Ga dan aan de slag met de bank die Hans de Jong van de materieeldienst, speciaal voor Friso ontwierp.

DIT HEB JE AAN HOUT NODIG:

- Geschulpte CLS 38 x 38		2 meter
- Deelhout 20 x 100	4x	0,84 meter
- CLS 38 x 89	2x	3 meter
- SLS 38 x 140		31 meter (12 x 2,7 meter)

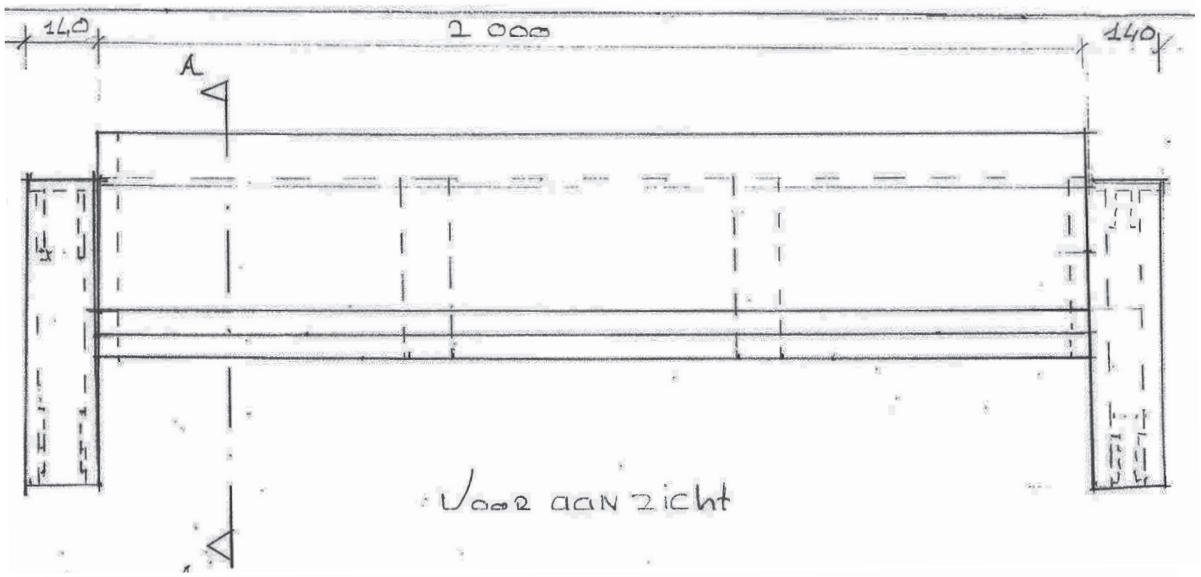

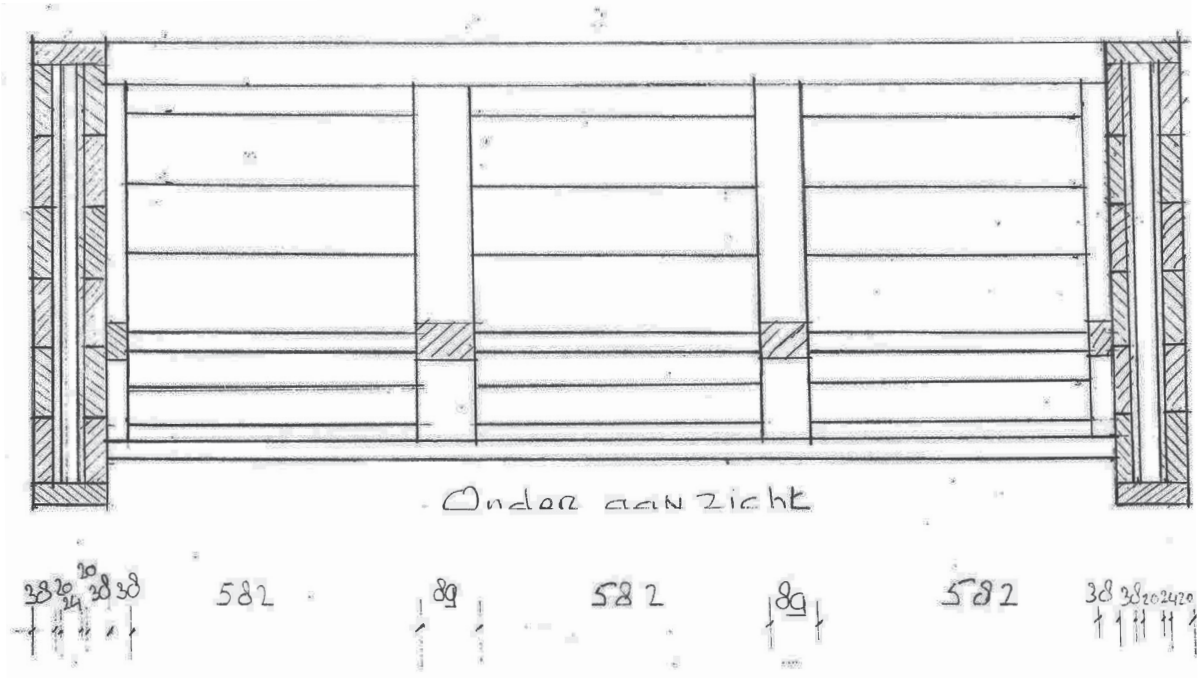

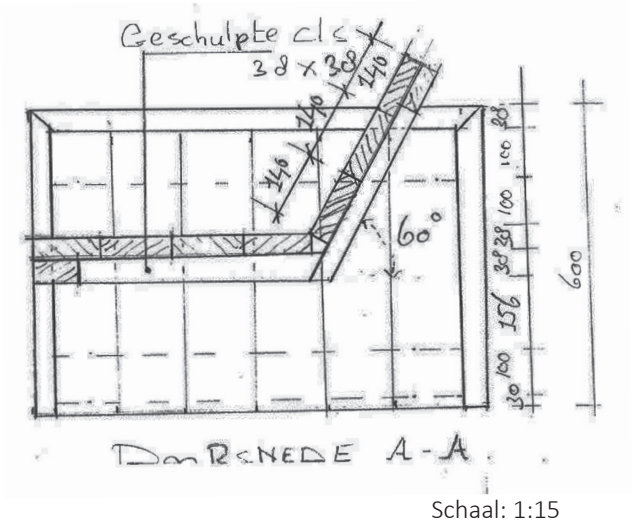

Schaal: 1:15

Tekening Hans de Jong *Materieeldienst Friso Bouwgroep*

Houkesloot Prefab

In Leeuwarden is de fabriek van Houkesloot Prefab. In de fabriek worden prefab houtskeletbouw- en betonelementen gemaakt voor de woningbouw. Ook levert Houkesloot Prefab, samen met Timmerfabriek Houkesloot een compleet in de fabriek gemaakt casco, voorzien van geïsoleerde wanden en geschilderde kozijnen met glas.

Foto Piet Douma Fotografie

W1-3
W1-2
US
86

Van werkplaats tot landelijke allround toeleverancier

Begin jaren 80, toen Friso zelfstandig was, werd het tijd om de werkplaats te professionaliseren. Friso-directeur Sijbrandij zag in Taeke Jansen de juiste man voor deze klus. En zo geschiedde. Bedrijfsleider Herman van der Pol en oud-directeur Taeke Jansen vertellen het verhaal.

Met de stofjas aan

"Al in 1955 had ik Friso leren kennen toen ik bij Bruynzeel werkte. Ik heb zelfs de vader van de beide Kosters, de oprichters van Friso, nog gekend," begint Taeke Jansen zijn verhaal. "In 1983 nam Sijbrandij contact met me op. Hij wilde weten of ik de werkplaats van Friso over wilde nemen. Ik twijfelde, maar mijn vrouw gaf het zetje dat ik nodig had. Het was er een ontzettende bende. Er stonden zelfs boten en overal lag hout. Om de werkplaats zo snel mogelijk leeg te krijgen maakten we stapels van een kuub hout, boden die te koop aan en binnen vier zaterdagen was alles leeg." Met dit blanke canvas ging Jansen aan de slag. Hij zorgde voor een efficiënte routing van de bestaande machines. Timmerfabriek Houkesloot was geboren. Hij trok zelf de stofjas aan om de medewerkers voor te doen hoe hij het wilde hebben. "Hoge kwaliteit is belangrijk. Die kennis wilde ik graag op mijn medewerkers overbrengen."

Goed personeel

De afzetmarkt zocht Jansen in het westen. "Ik had de tijd mee. Het was crisis en veel timmerfabrieken hadden de deuren moeten sluiten. Ik kon, mede door subsidies, goede mensen aannemen. Dat is het geluk geweest want daarmee maakten we een goede start." Jansen noemt het vaste team uit de beginjaren: Margreet van Dijk, Herman van der Pol (nu vestigingsleider), Wim van der Klauw, Anne Oosterveld en Sietze Blaauw. Ook de diversiteit van de producten sprak opdrachtgevers aan. "We maakte niet alleen kozijnen, maar ook gevelelementen. Dat laatste omdat ik wist dat ik daarmee de concurrentie het hoofd kon bieden." Toen de eerste grotere klus aangenomen was, vier hsb-woningen in Gauw, en Henk Dedden bedrijfsleider in de fabriek was kon Jansen de boer op. Dit was ook het moment waarop Houkesloot verhoudingsgewijs meer medewerkers had dan Friso.

Geluk afdwingen

De fabriek groeide. Hoe dat kon? Dat weet Jansen wel. "We hadden goede, vaste relaties, rekenden eerlijke prijzen en leverden altijd optimale kwaliteit. Ik wist waar ik het over had en kon aan de klanten uitleggen wat we deden en hoe hoog de kwaliteit van de producten was. Van der Gragt bijvoorbeeld, een klant van het eerste uur en nog steeds een goede relatie." Gaandeweg ging Houkesloot ook geschilderde en beglaasde kozijnen leveren. 1 oktober 1992 opende de nieuwe timmerfabriek aan de Pieter Zeemanstraat. In 1994 nam Jansen afscheid als directeur. Zijn vrouw was overleden en daardoor was de focus en zijn boei weg. "Mijn vrouw leefde voor de fabriek. We deden het echt samen." Toch bleef hij zijn kennis inzetten en werd hij voorzitter van de Nederlandse Bond voor Timmerfabrikanten. Tot vandaag de dag, Jansen is 88, adviseert hij jonge mensen die een bedrijf willen starten. De gouden tip? "Geluk kun je afdwingen door hard te werken en te zorgen dat je weet waar je over praat."

>>

Tekst Nelleke Wouters **Fotografie** Piet Douma

> **Geluk kun je afdwingen** door hard te werken en te weten waar je over praat

Taeke Jansen
Voormalig directeur Timmerfabriek Houkesloot

>>

Veredelde rekenmachine

Een van de mannen die er vanaf 1983 bij was, was Herman van der Pol. Hij is nu bedrijfsleider van Timmerfabriek Houkesloot, maar begon als werkvoorbereider. “Met grote vellen papier van een meter bij een meter trokken we de kozijnonderdelen uit. De eerste computer werd in die tijd gekocht en kostte fl. 23.000,=. Toch kon je er eigenlijk nog heel weinig mee. Het was meer een veredelde rekenmachine. Toen het computerprogramma Excel zijn intrede deed konden de vellen papier weg. Vanaf toen konden we gestandaardiseerd werken. Het vakmanschap dat afschrijver Durk Walsma normaal in zijn hoofd had, stopten we nu in een computerprogramma.” Ook in de fabriek had dat voordelen. Herman: “De pennenbank en gatenstreek konden vanaf toen geautomatiseerd ingesteld worden. In die tijd, halverwege de tachtiger jaren, gingen we ook binnenspouwbladen maken. Die eerste jaren zijn er echt stappen gezet. Dat komt denk ik vooral omdat Jansen geïnvesteerd had in personeel dat die omslag kon maken.”

> “
> **De eerste computer bij Houkesloot was meer een veredelde rekenmachine.** Je kon er weinig mee

Automatisering

Herman gaat door met zijn verhaal: “In de jaren negentig kwamen calculatie- en werkvoorbereidingsprogramma’s als Matrix in zwang. Tegenwoordig kunnen we met Matrix ook onze machines aansturen. We gaan steeds verder in automatisering, zo kunnen we het natuurlijke personeelsverloop opvangen. Complete machinestraten waar een stuk hout in gaat en compleet bewerkt kozijnonderdelen uitrollen, dat is toch de toekomst. Door verregaande automatisering wordt het ook steeds makkelijker om diversiteit in series aan te brengen en efficiënter te werken. Dat sluit aan op de vraag uit de markt. We zijn van 2D naar 3D gegaan en werken veel met BIM nu.”

Personeel opleiden

Herman was ambitieus en wilde graag bedrijfsleider worden. Daarom volgde hij op zaterdag de tweejarige cursus timmerfabrikant in Rotterdam. “Een pittige opleiding, maar ik had het er voor over. Ik zag in de fabriek altijd wel mogelijkheden tot verbetering en daar wilde ik graag meer mee gaan doen.” Zo kwam het dat Herman begin 2000 bedrijfsleider werd. In die tijd waren er nog veel samenwerkingsverbanden waarin je kennis deelde met mede-timmerfabrikanten. Dergelijke verbanden bestaan niet meer, dat vindt Van der Pol jammer. “Ook het gebrek aan échte vakopleidingen vind ik een gemis. Vroeger had je de LTS en koos je voor de opleiding hout. Jonge medewerkers, zoals Girbe Tilstra en Leo Albertsma bijvoorbeeld, hadden het vak al op school geleerd. Tegenwoordig spreken ze wel goed Engels, maar snappen ze niets van het vak, dat vind ik een verarming. Samen met onze partners, zoals Technopark bekijken we de mogelijkheden om personeel om te scholen en intern op te leiden. Niet alleen schoolverlaters, maar bijvoorbeeld ook nieuwe Nederlanders.”

Smart buildings

Opvallend is hoe duurzaam bouwen zich ontwikkeld heeft de afgelopen decennia. “Eind jaren tachtig maakten we 30 dezelfde binnenspouwbladen, met kozijnen en deuren met een dikte van 89 mm. Dat was nieuw voor die tijd. Tegenwoordig zijn de batches kleiner, het gaat echt blokje voor blokje. Dat komt doordat bewoners steeds meer wensen en inbreng hebben. Iedereen wil dan iets unieks. En zijn de elementen 190 mm dik en is de RC-waarde van 2,5 naar 6,5 gegaan. Veel meer isolatie, triple glas en afbouw van tropisch hardhout. Daarin zie ik nog verdere ontwikkelingen. Ander hout heeft de toekomst. Hout met een hybride samenstelling of op basis van biobased materials. En ik verwacht dat we naar ander glas gaan. Nog beter isolerend dubbel glas waar bijvoorbeeld zonwering in verwerkt is die je met je smartphone bedient.” Woningen zijn tegenwoordig ontzettend luchtdicht. Dat betekent dat ventilatie belangrijk is; het moet in balans zijn. Nu gebeurt dat vaak nog door roosters in het glas of in de spouw te plaatsen, maar Herman verwacht dat dit vooral in installatietechnische oplossingen gezocht zal gaan worden. “Dat vraagt veel van bewoners. Goede voorlichting over het gebruik en onderhoud van installaties van de smart-buildings.”

Op de foto Durk Walsma

Precies op tijd

Ook de afnemers zijn veranderd. Waar vroeger de kozijnen direct aan de aannemer geleverd werden gaat tegenwoordig 50% naar een hsb- of betonfabriek, dus niet meer rechtstreeks naar de bouwplaats. “Daardoor wordt het veel meer een planningsvraagstuk. Leanplanningen die met ons gedeeld worden zijn daarbij belangrijk. We proberen zoveel mogelijk just-in-time te werken en te leveren om opslag te voorkomen. Dat kan alleen als je constant bezig bent met afstemmen.”

Robotisering

Herman verwacht dat de timmerfabriek in de toekomst een bewerkingscentrum zal zijn. We gaan van zeven machines naar twee, goed voor kleinere batches en veel flexibeler. Medewerkers worden dan operators. De rest van het personeel wordt verplaatst naar de afmontage. Waar ook het vele handwerk stapsgewijs Arbo-technisch wordt verbeterd en waar robotisering in de toekomst zijn intrede zal doen. Wellicht dat het werken in een timmerfabriek dan ook voor de jongere garde weer aantrekkelijk wordt.” Ook Jansen heeft een toekomstvisie: “De markt bepaalt de toekomst. Personeel is daarbij een uitdaging. Om mee te kunnen blijven doen zijn kennis en investeringen nodig. Als Houkesloot zich blijft richten op het totaalpakket, dan kan zij de bouwers veel werk uit handen nemen.”

OVER HOUKESLOOT

Onze uitdaging is de klant iedere dag bedienen in de wensen die er zijn. Een product dat iedereen kan maken, daar ligt niet onze uitdaging. Met onze prefab beton, kozijnen- en houtskeletbouwafdelingen maken we uiteraard kwalitatief goede producten die lang meegaan. Maar onze focus ligt op ketensamenwerking. Vaste klanten echt helpen in het voortraject om onze producten in grote werken zo optimaal mogelijk in te zetten. We lopen voorop in moduleren in hsb en prefab beton. Is het ontworpen, dan is het klaar voor productie. Daarom willen we zo vroeg mogelijk in het proces betrokken zijn. Want de meeste kosten gaan niet in produceren of bouwen zitten, maar in vergunningen, werkvoorbereiding en uitvoering. Wat wij maken, past ook. In één keer goed is dan ook ons motto. Zo voorkomen we verspilling van grondstof en leveren we een zo economisch en verantwoord mogelijk product. We zetten bij Houkesloot een totaalconcept in de markt; een schil met kozijnen, hsb-wanden en prefab betonwanden. Daarmee willen we een betrouwbare en goede toevoeging zijn aan het bouwproces van onze klanten. Deze meerwaarde wordt bewezen door onze vele vaste klanten.

Bouwen aan **leefbaar en waterveilig Nederland**

Nog langer dan Aannemingsmaatschappij Friso bestaat J.J. de Vries (de voorloper van Friso Civiel). 90 jaar bouwt onze civiele tak aan bruggen, viaducten, sluizen en gemalen. Voormalig directeur Casper 'Cappi' Couperus, oud-hoofduitvoerder Doeke de Jong, hoofd bedrijfsbureau Geert van der Linden en de huidige directeur Jan Hogenberg blikken terug en kijken vooruit.

Mooie klus voor prima prijs

In de beginjaren bouwde J.J. de Vries niet alleen aan waterbouwkundige werken. Het was daarnaast ook een timmerbedrijf. "Toen ik de zaak overnam is het timmerbedrijf naar een zoon van De Vries gegaan, zodat ik me kon toeleggen op het civiele gedeelte," begint Couperus zijn verhaal van J.J. de Vries. "Op dat moment hadden we twee ploegen van ongeveer 8 personen. Legendarisch en overal bekend, waren de gebroeders Jasper. We bouwden vooral in Friesland en dan vooral viaducten en gemalen. Breezanddijk was een van de grotere projecten uit die tijd." Eigenlijk is J.J. de Vries per toeval in de gemalen terecht gekomen. "In Zoutkamp moest een groot gemaal gebouwd worden. Een paar dagen voor de prijs ingediend moest worden kregen we de vraag of het misschien ook iets voor ons zou zijn. Waarom niet, dacht ik toen en we zijn gaan rekenen. Dit eerste gemaal was gelijk een mooie klus, voor een prima prijs. Zo zijn we in de gemalen gekomen en werd het werkgebied groter dan alleen Friesland."

Goede contacten

De meeste projecten werden door aanbestedingen binnengehaald. Daarvoor was een goed contact met bijvoorbeeld de provincie van belang. Couperus: "We hadden uitvoerder Tieme Jasper die bij de provincie heel goed bekend stond, dat was handig in die tijd. Ook werkten we voor de zuiveringen samen met Landustrie. In die tijd hebben we veel desinfecteringshokjes en aanpassingen aan zuiveringen gedaan.

Het was overigens wel een moeilijke periode; je moest goede bankgaranties hebben." "Bankgaranties zijn ook vandaag de dag van groot belang," vult Jan Hogenberg hem aan. In de jaren zeventig werd het civiele werk minder zwaar. Er kwamen betonmixers en kranen, waardoor het minder arbeidsintensief werd. Waren er in de jaren vijftig nog tien mannen nodig om een beerkelder te storten? Dat ging nu een stuk makkelijker. Het was in die tijd niet moeilijk om aan personeel te komen. "Het werk was zo afwisselend. We bouwden bijvoorbeeld 800 meter kademuur in Drachten, een spoorviaduct tussen Drachten en Groningen en gemalen en zuiveringen. Die afwisseling sprak mensen wel aan."

Expertise was nodig

Het is 1982 als Couperus J.J. de Vries overneemt. In de jaren tachtig werd de samenwerking met Landustrie intensiever. In die tijd werd de zuivering in Wijnjewoude gebouwd. Jan Hogenberg valt iets op: "Als ik het zo beluister had de opdrachtgever onze expertise echt nodig. Men keek echt naar vakwerk." Couperus ziet dat toch anders: "Bij aanbestedingen waren soms wel 30 partijen, dan is het vechten om projecten binnen te halen. Zeker toen in de jaren tachtig de grote wegenbouwers mee gingen doen op waterbouwkundige werken. Toen konden aan een simpele aanbesteding wel 50 bedrijven meedoen."

>>

Tekst Nelleke Wouters **Fotografie** Archief Friso Bouwgroep

V.l.n.r.
Ultrapuur Waterfabriek Emmen
Witterbrug Assen
RWZI Aruba
Brug Kloosterdijk
Prins Hendrikgemaal Texel
Haak om Leeuwarden

Foto: Chantal van den Berg

Tijd van de gemalen

Innovatie was ook in de vorige eeuw al belangrijk voor J.J. de Vries. “Voor de Heidemij hebben we samen met Kijlstra drie standaardontwerpen gemaakt, waar we bijna twintig jaar mee gewerkt hebben. Maarten Reijgersberg, die toen projectleider was en nu op projectbasis weer bij Friso Civiel werkt, heeft wel 29 gemalen gebouwd in die tijd.” Geert van der Linden begint te lachen: “Als je met Cappi of Doeke door Friesland rijdt, dan zien ze overal gemalen en hokjes die ze gemaakt hebben. Vooral op onbegaanbare plaatsen.” Dat bouwen op onbegaanbare plaatsen, soms op het land van een boer, weleens voor problemen zorgde weet Doeke maar al te goed: “Landinrichting moest regelen dat wij toegang tot de bouwplaatsen hadden. Dat ging vaak niet goed. Onze eerste vraag was dan ook altijd: “Weet de boer ervan?” Dan bleek dat ze een ingewikkelde brief gekregen hadden die ongelezen op de stapel was gekomen en kregen wij de wind van voren als we op het land moesten zijn.” Jan Hogenberg: “Dan is er nog niet heel veel veranderd, want wij hebben daar vandaag de dag nog steeds mee te maken. Persoonlijk contact, even een belletje of langsgaan werkt veel beter dan brieven sturen in zo’n geval.”

Kleine wereld

De civiele wereld is klein. Er zijn maar een paar spelers op het gebied van beton- en waterbouw. Dat heeft gevolgen voor het aannemen van projecten, maar ook voor het vinden van goed personeel. Een stevig netwerk is dan belangrijk. Doeke: “Die samenwerking is natuurlijk niet voor niets zo ontstaan. Onze tak van sport vraagt echt om samenwerking. Het letterlijke poldermodel, wij hebben elkaar nodig. Goede samenwerkingen leveren in ons vakgebied niet alleen betere eindproducten, maar ook wel eens een voordeeltje op.”

Overname door Friso

In 1990 was er weinig werk en Couperus had geen opvolger. De toekomst was allerminst rooskleurig. “Toen ben ik met Sijbrandij van Friso om tafel gegaan. We hadden wel eens met Friso samengewerkt, bijvoorbeeld bij de uitbreiding van het Fries Museum aan de Tweebaksmarkt in Leeuwarden. Friso had een goede naam, connecties, medewerkers én wilde uitbreiden met andere disciplines. Een logische stap dat ze J.J. de Vries overnamen.” Vanaf dat moment ging het bedrijf groeien. Couperus is blij dat hij die stap toen gezet heeft.

Landelijk georiënteerd

Halverwege de jaren negentig komen Doeke de Jong, Duco Kriele en later ook Geert van der Linden bij J.J. de Vries in de gelederen. “Kriele was een man die wist hoe hij een bedrijf moest laten groeien. Met Cappi op de achtergrond als adviseur was dat een prima zet. Er moesten mensen aangenomen worden om al het werk uit te kunnen voeren. De club en de orderportefeuille groeiden aanzienlijk in die jaren.” Eind jaren negentig zette Van der Linden het bedrijfsbureau op. “We waren de eerste werkmaatschappij binnen de bouwgroep die een eigen e-mailadres kreeg.” Niet voor niets, want doordat J.J. de Vries ondertussen landelijk georiënteerd was, liepen ze voor op de bouw. Dat is nog steeds zo. Jan Hogenberg: “Wij bouwen voor de overheid. Zij stellen hoge eisen aan zaken als kwaliteit (ISO-certificering), manier van aanbesteden (UAV-gc) en veiligheid (VCA, Veilgheidsladder). We zien dat Friso Civiel nu vaak de eerst stappen zet op die gebieden en dat de rest van de bouwgroep dan volgt.”

Het lef van Duco

De groei leidde zelfs tot een project op Aruba. Aan het begin van deze eeuw was er veel werk op de Caribische eilanden. Er moesten zuiveringen gebouwd worden. Via via kwam er een project voor een zuivering op Aruba op het pad van het bedrijf. De Jong: “Het was het lef van Duco dat we daar aan mee deden. Het was een werk dat we in combinatie aangenomen hebben en onze collega Geert Zuur is toen daarheen gegaan. Enkele jaren later bouwden we ook een zuivering op Sint Maarten. Na tien jaar was de financiering voor het project rond en ging collega Stefan van der Sluis, samen met zijn gezin naar Sint Maarten.”

We kenden elkaars krachten

Volgens De Jong was de schrik best groot toen in 2002 Duco Kriele te kennen gaf te vertrekken: “Daar waren we best even ondersteboven van. Het liep zo goed en de samenwerking was top. We hebben toen de koppen bij elkaar gestoken en een driekoppig management opgesteld. Ik werd bedrijfsleider, Bernard van Noordenburg de verantwoordelijke voor de projecten en Geert bestierde het bedrijfsbureau.” Het was een mooie tijd. De mannen konden goed met elkaar overweg, kenden elkaars kracht en wisten wat ze aan elkaar hadden omdat ze al langere tijd samenwerkten. Toen Bernard en Doeke besloten ergens anders te gaan werken is Jan Hogenberg aangetrokken als directeur. Hogenberg: “Ik kende Friso Civiel al wel, omdat we een aantal keren samen hadden gewerkt. Via Doeke vernam ik dat er een functie was en heb ik gesolliciteerd. Met het aantreden van Hogenberg is de naam veranderd in Friso Civiel. Zo werd nog duidelijker dat J.J. de Vries een volwaardig onderdeel was van Friso Bouwgroep.

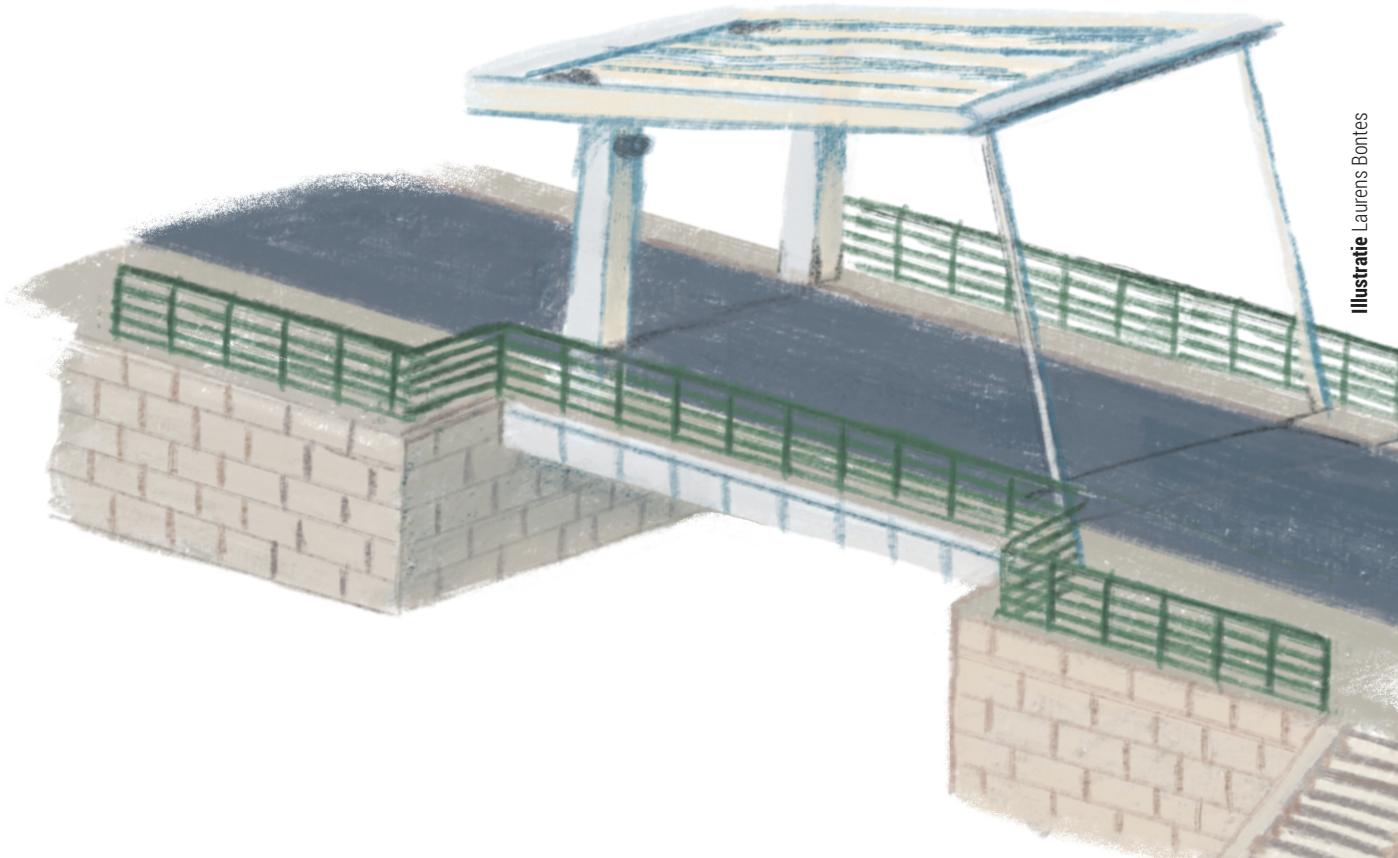

Illustratie Laurens Bontes

Contracten
door de jaren heen

Vanaf 2000-2005 worden projecten steeds meer integraal aanbesteed. De aannemer is niet alleen verantwoordelijk voor de uitvoering, maar stelt ook het ontwerp geheel of gedeeltelijk op, voert onderzoeken uit en vraagt vergunningen aan. In 2005 resulteerde dit in de UAV-GC. Arno Hoevink van Advies- en ingenieursbureau Tauw, samenwerkingspartner van Friso Civiel, schreef een column over contractvormen.

Friso bouwt inmiddels al 75 jaar. In deze periode is er veel veranderd in de manierwaarop werken door opdrachtgevers in de markt worden gezet. Vooral vanaf het jaar 2000 hebben grote veranderingen plaatsgevonden. Lang was het gebruikelijk dat de opdrachtgever, vaak samen met een ingenieursbureau, het ontwerp en bestek opstelde. Vervolgens was het aan de aannemer het werk uit te voeren.

Deze ontwikkeling biedt veel kansen voor aannemers. Aannemers bouwen niet alleen wat de opdrachtgever vraagt maar krijgen de kansen om hun kennis en expertise in te zetten om een beter ontwerp te maken waarbij kansen beter worden benut, innovaties worden ingezet en het ontwerp en de uitvoeringswijze beter op elkaar aansluiten.

Keerzijde van de medaille is dat in UAV-GC contracten steeds meer risico's bij aannemers zijn komen te liggen. De aannemer moet bij aanbesteding op basis van een programma van eisen en een voorontwerp het complete werk afprijzen terwijl er nog vele ontwerpkeuzes moeten worden gemaakt en niet alle risico's goed kunnen worden overzien. Helaas resulteert dit er te vaak in dat spanningen en conflicten ontstaan in projecten. Opdrachtgever en aannemer proberen om opgetreden risico's naar elkaar te schuiven in plaats van samen naar oplossingen te zoeken. Partijen werken hierdoor niet altijd samen in projecten, maar soms ook tegen elkaar. Dat dit niet bijdraagt aan het uiteindelijke resultaat van het werk mag duidelijk zijn.

In de afgelopen jaren zie je als reactie op dit ongewenste effect van UAV-GC projecten dat steeds vaker twee-fasen-projecten worden aanbesteed. Het bouwteam is daarvan het meest voorkomende voorbeeld.
Door het werken in een bouwteam, waarbij pas na afloop van de bouwteamfase de (definitieve) prijsvorming plaatsvindt, kunnen opdrachtgever en aannemer gezamenlijk werken aan een ontwerp om de projectdoelen te realiseren.

Het voordeel van deze samenwerkingsvorm is dat het aannemers de gelegenheid geeft om vroegtijdig kennis en expertise in te brengen en het de opdrachtgever de gelegenheid geeft om invloed uit te oefenen op het uiteindelijke ontwerp.

Doordat de prijsvorming nog niet (definitief) heeft plaatsgevonden kunnen partijen ook vooral vanuit het projectbelang handelen in het bouwteam en gezamenlijk de risico's minimaliseren. De risico's die vervolgens overblijven voor de uitvoering zijn meestal prima aan te wijzen en door de aannemer af te prijzen. De ervaring leert dat deze gezamenlijke voorbereiding leidt tot een soepelere uitvoering met minder faalkosten en gedoe. Voor projecten waarbij de expertise van de aannemer van toegevoegde waarde is om tot een beter ontwerp te komen of voor projecten met een risicovolle uitvoering biedt bouwteam als samenwerkingsvorm grote voordelen. De positieve ontwikkeling op het gebied van contracteren is dat er nu daadwerkelijk iets te kiezen is en per opgave de best passende samenwerkingsvorm kan worden gekozen.

Tekst Arno Hovink TAUW **Illustratie** TAUW advies- en engenieersbureau

> Ervaring leert dat **gezamenlijke voorbereiding** leidt tot **een soepelere uitvoering**

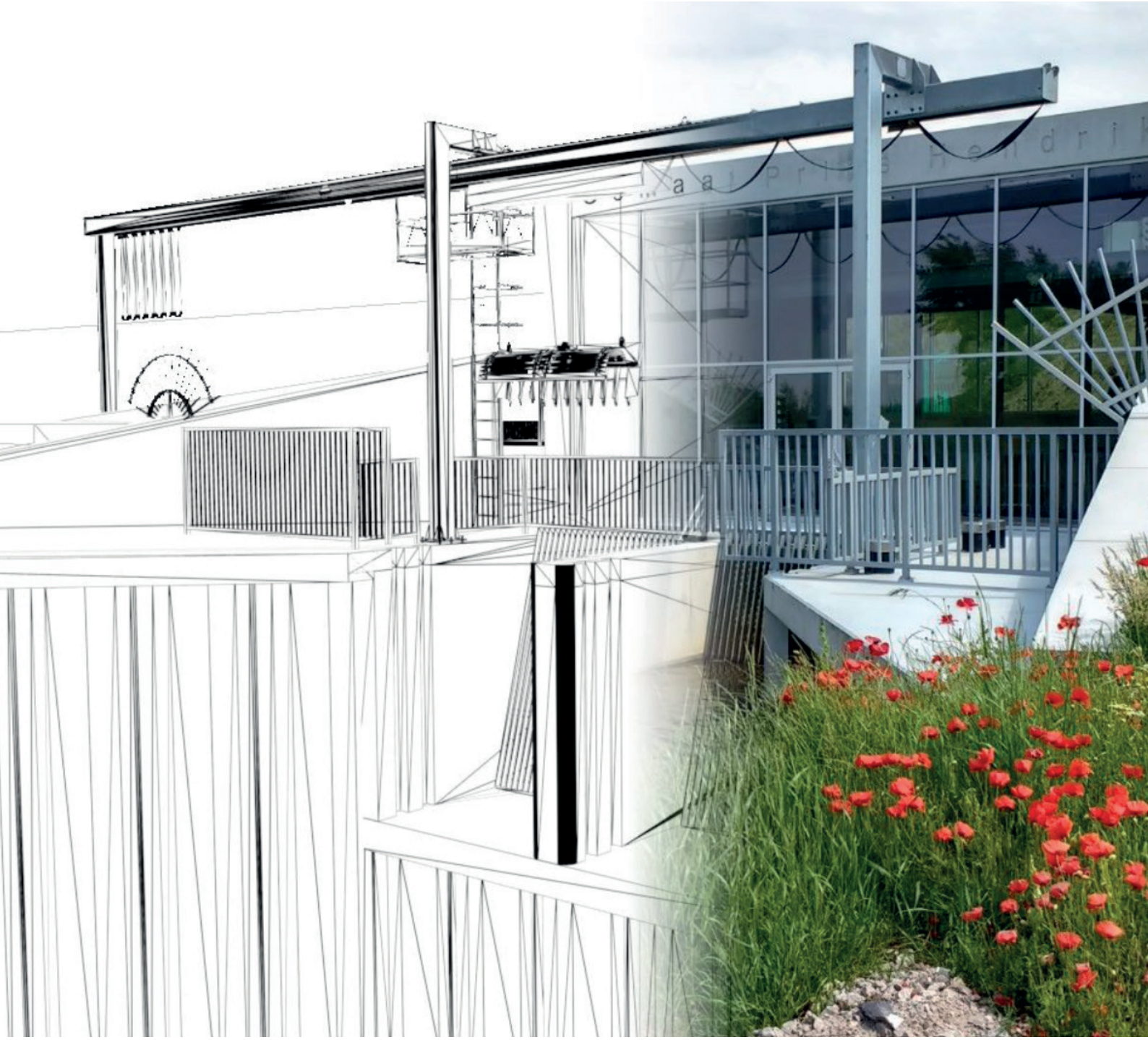

Van winkelverbouwingen tot verduurzamingstrajecten

Een aparte tak van sport. “Geen aparte discipline, wel apart volk,” volgens oud-vestigingsleider Geert Koopmans. We hebben het over winkelverbouwingen. Op weinig projecten staat zoveel tijdsdruk als bij het ombouwen van winkels. Met Geert Koopmans en uitvoerder Jantinus Schippers kijken we terug op de mooie momenten. Andries Veenstra, als vestigingsleider verantwoordelijk voor de huidige retailprojecten, luistert én praat mee.

‘s Avonds werken

Geert was vestigingsleider van Friso Heerenveen en Jantinus, hoofduitvoerder, zijn rechterhand en “onze clown” zoals Geert hem haast liefkozend noemt. Samen beleefden ze veel avonturen en leverden ze tal van projecten op. Een van de projecten die daarbij voor beide heren eruit springt is het ombouwen van de Super de Boer-winkels tot Konmar. “Er zat zo ontzettend veel druk op deze projecten. We hadden op een gegeven moment 35 man nodig om in één avond een hele winkel te kunnen slopen. We werkten dan van zes uur ’s avonds tot middernacht. Dat was heel erg intensief. Zeker omdat we op dat moment zo’n acht winkels tegelijk moesten renoveren,” vertelt Jantinus. Geert vult hem aan: “Er was altijd haast bij dit soort ombouwen. Elke dag dat een winkel niet open kon, kostte geld. Wij wisten niet wat we tegen zouden komen en toch moest je door, want terwijl wij begonnen met slopen, lagen de folders met de openingsaanbiedingen al bij de klanten op de mat.”

Prachtig werk

Jantinus weet nog dat er een keer een klus kwam, waarvoor ’s ochtends de prijs ingediend moest worden en de volgende dag de werkzaamheden moesten starten. Wat dat betreft is er niet veel veranderd volgens Andries. “Dat werkt nog exact op dezelfde manier. Winkelverbouwingen staan altijd onder druk. Ik vind winkelverbouwingen daarom ook echt prachtig werk. In Groningen heb ik zelf ook ’s nachts meegeholpen om een klus op tijd op te kunnen leveren.”

Op lucht thuiskomen

Gevraagd naar hun mooiste tijd noemen de heren, ondanks de hectiek de tijd dat er heel veel werk was op het gebied van winkelverbouwingen.

Jantinus: “Je bent lang niet goed bij je verstand als je dat leuk vindt, maar ik vind het het mooiste dat er is.” “Trouwens, weet je nog dat we toen die klus in Alkmaar hadden? We kwamen er ’s avonds bij het starten van de sloop achter dat het pand vol asbest zat. Dat werd een latertje” Dat weet Geert nog wel: “Dat was die keer dat we midden in de nacht naar huis reden en er nergens meer een tankstation open was.” Jantinus lacht: “We zijn die avond op lucht thuisgekomen.”

De beste gehaktballen

In 2002 opent Friso een vestiging in Heerenveen. Daarvoor waren er wel wat kleinere en niet-officiële steunpunten. Jantinus: “Er stonden hier en daar spullen in schuurtjes bij de medewerkers. Bij mij thuis stonden zelfs een telefoon en een fax. Het was fijn dat we eindelijk een echt kantoor met werkplek kregen. Het was een mooie plek en een mooie tijd in Heerenveen.” Geert: “Het was ook een fijn team in Heerenveen. Wij werkten intensief samen en wisten precies wat we aan elkaar hadden. Een optimale samenwerking met ruimte voor gezelligheid. En Jantinus wist ook bij elke klus waar je de beste gehaktballen kon krijgen.”

Op de hoogte blijven

Geert is alweer zeven jaar met pensioen. In het begin was het ontzettend wennen. “Ik denk dat ik wel anderhalf jaar nodig heb gehad, voordat ik het ritme van thuis wat te pakken had.” Geert is nog volledig op de hoogte van wat er bij Friso speelt. “Ik kijk elke week op de website welke werken er binnengehaald zijn. Ik vind het mooi om op die manier betrokken te blijven. Vanochtend toen ik hierheen reed had ik dan ook echt het gevoel dat ik naar het werk reed. Dat voelde goed, want ik heb altijd met heel veel plezier bij Friso gewerkt.”

Tekst Nelleke Wouters **Fotografie** Archief Friso Bouwgroep

Foto Dorens van der Meer

Versmarkt Workum

> “Er is een grote groep medewerkers die ik altijd kan bellen, **dag en nacht en dat is ontzettend fijn**

HEMA & Blokker Almere

The Sting Alkmaar

Goedemorgen meneer

Jantinus ‘mag’ nog een paar jaar. Dan zwaait hij ook af. Hij ziet dat het bedrijf vooral de laatste jaren gegroeid is. “Een tijdje terug liep ik door kantoor en zei iemand: ‘goedemorgen meneer’, dan weet je dat een bedrijf groeit. Ook de klussen zijn de laatste jaren veranderd.” Dat ziet Andries ook: “Voorheen deden we voor de woningbouwstichtingen veel mutaties. Dat doen ze nu veelal zelf, waardoor wij ons richten op de verduurzaming van sociale huurwoningen.”

Een inzet van hier tot gunder

Wat volgens Jantinus niet mag ontbreken in dit verhaal is het volgende: “Stuk voor stuk hebben de jongens een inzet van hier tot gunder geleverd. Als er ’s avonds doorgewerkt moest worden dan was dat bij niemand een probleem. Altijd behulpzaam en flexibel. Er was niets teveel.” Ook wat dat betreft is er weinig veranderd volgens Andries: “Nog steeds is het zo dat er een groep medewerkers is die ik altijd kan bellen, dag en nacht en dat is ontzettend fijn.”

Bouwplaats Almere

Uiteindelijk is dit toch de plek waar ‘the magic happens’; de bouwplaats. Zoals hier in Almere Duin, waar gebouwd wordt aan een kinderdagverblijf met daarboven 82 appartementen verdeeld over 12 verdiepingen. Het gebouw wordt 38 meter hoog.

Foto Piet Douma Fotografie

Hoe een eeuwenoud bouwmateriaal ons helpt aan een duurzame toekomst

Samen moeten we beter zorgen voor onze aarde en deze zo gezond mogelijk doorgeven aan volgende generaties. Als we alles op blijven maken, houden we namelijk niets meer over. In de bouw wordt veel gewerkt met materialen die uitputtend zijn. Willen we de aarde zo min mogelijk belasten, dan zijn we veel meer aangewezen op biobased bouwmaterialen. En dan kom je al snel uit bij het eeuwenoude bouwmateriaal hout. Juist met deze grondstof weet Timmerfabriek Houkesloot wel raad en Geert Hoekstra, commerciëel manager, vertelt hoe.

De kracht van hout

Als mensen beleven wij hout. De natuur geeft het en als grondstof komt het steeds weer terug. Dit hernieuwbaar materiaal levert in de bouw misschien wel de grootste bijdrage aan verduurzaming. Door hout voor lange termijn te bewaren, ofwel het te verwerken in bouwproducten, slaan we CO_2 op. Wanneer we een bos ongemoeid laten, neemt het wel veel CO_2 op, maar geeft het ook weer terug, omdat stervende bomen het uitstoten.

Omdat we bij Houkesloot (als één van de eersten) STIP-gecertificeerd zijn, gebruiken we alleen hout uit duurzaam beheerde bossen. Dat betekent dat de aanplanting in die bossen goed geregeld is, maar ook de diversiteit in boomsoorten blijft behouden. Doordat - in tegenstelling tot eindigende materialen - hout tot in de eeuwigheid kan blijven groeien, belasten we natuur en milieu zo min mogelijk.

Vroeger werd bijna alles gebouwd met hout, maar dat hout ging vaak minder lang mee. Dankzij ontwikkelingen, 'conserveermiddelen' en goede details gaat hout inmiddels een leven lang mee. Daarom gebruiken we in de bouw steeds meer hout. Het is een licht materiaal om mee te bouwen, heeft daardoor een lichtere fundering nodig en bij materialentransport biedt het lichte gewicht ook voordelen. We verwerken veel hout, bijvoorbeeld in de aardbevingsbestendige houtskeletbouw in Groningen. Beton heeft dan wel een beter accumulerend vermogen (het vermogen om warmte en koude op te nemen), maar hout is buigzaam en flexibel, dus goed bestand tegen aardbevingen.

Hout voor een duurzame toekomst

Nederland is in de basis een metsel- en bakstenenland, heel anders dan in bijvoorbeeld Noorwegen waar veel houtbouw voorkomt. Op verjaardagsfeestjes hoor je dat mensen nog altijd voor kunststof kozijnen kiezen omdat ze niet willen schilderen. De beleving heerst dat hout veel onderhoud vergt. Als je echter het juiste hout op de juiste plek toepast, kun je het onderhoud flink beperken en ziet je woning er na een lange periode weer uit als nieuw.

Tekst Marlene Dekkers **Illustratie** Laurens Bontes **Fotografie** Friso Bouwgroep

In eerste instantie is de Woonark door de architect met staal ontworpen, maar uiteindelijk (op initiatief van Houkesloot) gebouwd met gebogen hsb-elementen. Samen efficiënter bouwen, met een beter eindresultaat.

“We gebruiken bij Houkesloot alleen hout uit **duurzaam beheerde bossen**

Het grote voordeel van hout is dat je het steeds kunt upgraden naar de huidige norm. Waar we bijvoorbeeld vroeger met enkelglas in houten kozijnen werkten, gaat het nu over dubbel en triple glas. Of verbeteringen rondom inbraakwerendheid en luchtdichtheid. Met een steeds hogere isolatiewaarde tot gevolg. Dankzij dit soort modificaties aan bestaande kozijnen, die weinig energie vergen, belasten we het milieu zo min mogelijk. Je hebt geen nieuw kozijn meer nodig, maar een upgrade, je kunt het makkelijker repareren en ben je de kleur geel moe, dan schilder je het rood. Dat kun je bij één woning doen, maar ook bij hele woonwijken. Dat schiet tenminste op.

De toekomst bouwen

Houkesloot weet dat Nederland klaar is voor meer houtbouw. Naast de talrijke milieuvoordelen die het biedt, is hout bijzonder geschikt voor prefab bouwen om het woningtekort op te lossen. Wij vinden dat je materialen moet gebruiken die het meest bij de situatie passen en dus hout toepassen daar waar het geschikt is. In laagbouw vooral. Binnen zachthout toepassen, buiten duurzame (hard)houtsoorten of gemodificeerde zachthoutsoorten die tegen alle weersomstandigheden bestand zijn.

>>

> We zorgen ervoor dat onze productie voor onze omgeving zo min mogelijk belastend is **en maken producten die heel lang meegaan**

Foto Pexels Felix Mittermeier

>>

Databases met gebruikte materialen bieden ook volop mogelijkheden. Gaat het over hout, dan kunnen alle remmen los. Vroeger ging je naar de sloper om een kozijn en deur op te halen en daar werd dan een hok omheen gebouwd. Min of meer keren we daarnaar terug. Niet van vandaag op morgen en niet door een kozijn te slopen en 100.000 houtjes weer aan elkaar te lijmen. Dat kost te veel energie. Wel dus door het upgraden van een bestaand kozijn (hergebruik).

Als branche en bedrijf moeten we zo veel mogelijk automatiseren, omdat voor bepaalde werkzaamheden simpelweg niet meer mensen te krijgen zijn. Bijvoorbeeld voor het tillen van zware houtskeletbalken. Bovendien groeien jongeren op met beeldschermen, niet meer met hamer en spijkers. Bij Houkesloot zetten we ook volop in op digitalisering. Voor onszelf omdat we als bedrijf klaar willen zijn voor de toekomst, maar zeker ook voor onze klanten als het gaat over het ontwerpen en uitwerken van gebouwen (BIM).

Door grote stappen te zetten in automatisering en product(ie)ontwikkeling, bieden we onze klanten continuïteit. Als een bedrijf stopt te bestaan, zijn er ook geen geldende garanties meer. Het is dus heel belangrijk dat we in de bouw allemaal onze boterham blijven verdienen, nu en in de toekomst. Zodat ook klanten uit het verleden daar in de toekomst bij Houkesloot op terug kunnen vallen.

Samen met Friso Bouwgroep

Allemaal hebben we er baat bij als we werkgelegenheid behouden, werkplezier creëren en iedereen gezond de pensioenleeftijd laten halen. Hierin investeren we continu samen met Friso Bouwgroep. We hebben hierin veel aan elkaar. Ook als het gaat over verduurzaming. Zo hebben we wind- en zonne-energie, een WKO-installatie en gebruiken we alleen groene stroom, als we dat al inkopen. Binnen nu en twee jaar zijn we van het gas af. En dankzij onze hechte samenwerking ontstaan uiteraard de mooiste werken.

“De weg naar de top is een avontuur

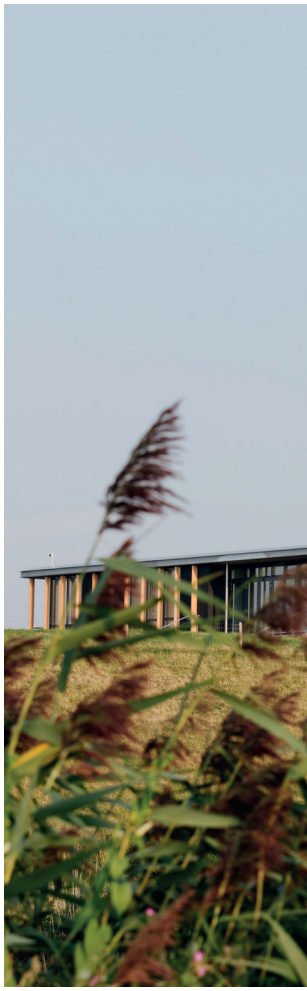

Alleen door intensief samen te werken in de hele keten kunnen we de klimaatverandering tegengaan, is het adagio van de Leeuwarder architect Hans Achterbosch. Hans staat in het Friese wel bekend als ‘de architect die ook bergbeklimmer is’. En dat die twee dingen meer met elkaar te maken hebben dan je op het eerste gezicht zou denken kan Hans als geen ander toelichten. Een verhaal over de toekomst. In de meest brede zin van het woord.

Een kans die zich voordeed

Achterbosch heeft een lange geschiedenis met Friso. Het was zijn vader Harry die samen met de heren Sijbrandij, Van Duinen en Thijssen Friso van de ondergang redde. Gewoon een kans die zich voordeed, zoals Hans het omschrijft: “Friso kwam in de problemen op het moment dat mijn vader hoofduitvoerder was. Hij was erg resoluut en kon knopen doorhakken. Daardoor werd hij wel vaker gevraagd om problemen op te lossen. Het was van hem zeker geen doel om directeur te worden, maar zoals ik het zie was het gewoon het natuurlijk verloop van zijn carrière die ertoe leidde dat hij technisch directeur van Friso werd.” Toen Hans op de HTS zat kwam zijn talent als architect al naar voren. Het laatste zetje gaf zijn vader. “Ik weet nog hoe ik op mijn studentenkamer in de oude kazerne zat en de muren behangen waren met bouwtekeningen. Mijn vader kwam binnen en zei: ‘jongen je lijkt wel een architect’. Toen wist ik zeker dat ik architect wilde worden en ging in Delft studeren.

Groene ader

De afgelopen 22 jaar is Hans Friso vaak tegengekomen. “Henk Dedden is gedurende mijn carrière en zeker in tijden van crisis een boei geweest. Hij doet me denken aan mijn vader en lijkt in zeker opzicht ook op hem. Dat vertrouwde is prettig.” Ook tijdens projecten werken de mannen veel samen waardoor Hans het bedrijf goed leert kennen. “Friso is een van de grootste bouwers van Noord-Nederland en heeft daardoor in mijn ogen ook de plicht om de bouw klaar te maken voor de toekomst. Dat is niet alleen goed voor het klimaat, maar ook nodig als Friso de komende generatie aan zich wil binden. Door nog duidelijker te vertellen welke stappen er op het gebied van duurzaamheid al zijn gezet én door innovatie als een groene ader door het bedrijf te laten lopen en dat vervolgens ook weer zichtbaar maken naar de toekomst, kan Friso haar toekomst zeker stellen en een voorbeeld zijn voor andere bedrijven.”

Tekst Nelleke Wouters **Fotografie** Tristan Fopma & Achterbosch Architecten

Zorgen voor een toekomst

Achterbosch is een bevlogen man. Hij houdt ervan dingen te bedenken en te creëren. “Het mooiste aan het vak is dat ik gebouwen bedenk en help bouwen die er na mij ook nog zijn. En dat is ook gelijk de grote taak die ik zie: zorgen dat die toekomst er is. De levensduur van een gebouw is tientallen en soms wel honderden jaren. Dan moet je ervoor zorgen dat je daar op een verantwoorde manier mee omgaat.” Duurzaam bouwen is een van de stokpaarden van Achterbosch. Hij ziet voor zichzelf als architect een belangrijke rol weggelegd. “Het klimaatprobleem is ontzettend groot en helaas nog lang niet altijd zichtbaar. Als onze generatie niet die stappen neemt die nodig zijn om erger te voorkomen, dan hebben onze kinderen echt een heel groot probleem,” stelt Achterbosch. “Ik snap ook wel dat honderd procent duurzaam niet realistisch is, nog niet. Daarom moeten we eerst bewustzijn creëren. Daarbij geldt dat goed voorbeeld zeker goed doet volgen. De bouw moet zo’n voorbeeld stellen. Natuurlijk kost dat geld en energie, maar op lange termijn plukken we daar allemaal de vruchten van. Ik zie het als taak om als architect te laten zien welke mogelijkheden er zijn. Pas dan kan een opdrachtgever afgewogen keuzes maken. Een degelijke analyse van de mogelijkheden is belangrijk. Alleen daarmee kan ik een logisch verhaal vertellen en mensen meenemen in de plannen.”

Kijken naar wat wel kan

Als voorbeeld noemt hij een van de mooiste projecten die hij met Friso gebouwd heeft: Energie Kenniscentrum Leeuwarden (EKL). Het ambitieniveau bij dit project was ontzettend hoog. Achterbosch: “Eigenlijk zouden we het liefst 100% circulair bouwen, maar dat is onhaalbaar. Wat wel kon was minder fossiele materialen gebruiken om te bouwen en datgene wát duurzaam en circulair kon, dus ook echt circulair te maken. Dat is bij het EKL zeker gelukt. Daarbij hebben we tijdens dit project ook fouten gemaakt waar we van kunnen leren. De nieuwbouw die op de agenda staat, zal dus een stap duurzamer en beter zijn.” Dat een project als het EKL kan dienen als voorbeeld voor de toekomst is duidelijk. Achterbosch ziet dat dergelijke voorbeelden een bepaald bewustzijn creëren dat nodig is om de klimaatproblemen een hoofd te bieden. “De afgelopen jaren is Friso ontzettend veranderd. Dat is mooi, want doordat die verandering in gang gezet is kan Friso katalysator zijn om de bouw te vergroenen.”

Duurzame oplossingen voor het woningtekort

De woningmarkt is overspannen, er is een tekort aan goedkope huur- en koopwoningen. Hoe kan een architect daaraan bijdragen? “Als we die uitdaging aangaan, moeten we gezamenlijk optrekken,“ vindt Achterbosch. “Corporaties, gemeenten, bouwers, architecten en adviseurs kunnen er samen voor zorgen dat er innovaties gedaan worden die op grote schaal toegepast kunnen worden. Alleen dan kunnen oplossingen die nu nog te duur zijn, toegankelijk gemaakt worden voor alle projecten. Daarvoor zullen investeringen gedaan moeten worden die zich in de toekomst pas uit gaan betalen.” Industrialisering van de bouw zou daarbij een oplossing kunnen zijn. Meer standaardisering, bouwen in fabrieken.

Toch blijkt dat in de praktijk nog ontzettend lastig: “Banken zijn ultraconservatief. We hebben, ook met Friso, genoeg gesprekken gevoerd voor het realiseren van goedkope starterswoningen, maar de markt pakt het nog niet op. De bouw is toch vooral conservatief en blijft dat voornamelijk ook nog. Pas als we in de volle breedte binnen de keten gaan samenwerken kunnen we tot een duurzame oplossing van het woningtekort komen. De kansen zijn er zeker. Ik zie voor Friso hier ook een rol weggelegd. Zij hebben de kennis, capaciteiten en vooral de omvang om de aanjagersrol op zich te nemen en met passende oplossingen te komen.”

>>

>>

Waarde creëren

Achterbosch kijkt hierbij verder dan alleen een bouwplan of –project: “Als je echt winst wil maken op dit gebied moet je groter gaan denken. Het ‘nieuwe boeren’ is minder intensief waardoor we het oude, beboste landschap weer meer terug kunnen brengen in Nederland. Door dat Nederlandse hout over 20 jaar te gebruiken om prachtige houten woningen te bouwen, in die bosrijke omgevingen hou je het lokaal en natuurlijk. Als je daarvoor de plannen nu goed uitwerkt en durft te investeren, kunnen we over 20 jaar 25.000 woningen per jaar uit eigen Nederlandse productiebossen bouwen. Dan creëer je echt waarde.”

Prettig wonen in een biobased omgeving

Dat de ideeën van de architect haalbaar zijn toont hij aan in diverse pilotprojecten. Op dit moment werkt hij aan een pilotproject in Leeuwarden waarbij hij een hele nieuwe dynamiek wil laten ontstaan. “Samen met een bevriend psycholoog hebben we, op basis van onderzoeken, gekeken in wat voor ruimten mensen zichzelf het prettigst voelen. Daaruit blijkt dat een biobased omgeving, zoals bijvoorbeeld hout, zorgt voor een omgeving die goed voor je is. Deze biobased materialen nemen vocht op en zorgen zo voor een fijne en vooral ook gezondere leefomgeving. Uiteindelijk kan dat leiden tot lagere zorgkosten. De circulaire economie is zo veel breder dan alleen maar bouwen.” Een mooi en inspirerend verhaal, maar Achterbosch is ook een realist: “Als je uit bent op korte termijn winst en effect, dan zul je weinig succes hebben als het gaat om duurzaamheid. Duurzaamheid heeft alles met een lange termijn te maken. Je moet soms genoegen nemen met de niet-ideale omstandigheden, faalt eens en moet bijsturen. Daarin zit ook gelijk de parallel met bergbeklimmen. Ik hoef niet over een rechte lijn van A naar B. De route naar een duurzame wereld is in wezen een avontuur. Een avontuur dat ik echt vanuit mezelf wil aangaan. Die intrinsieke motivatie maakt dat het nooit een moeten wordt.”

De Chinese markt

Als het over China gaat, gaan Achterbosch zijn ogen glimmen. Voor de Chinese markt heeft hij een paar prachtige projecten mogen ontwerpen. De drijvende Lotuswoningen bijvoorbeeld. Wat kunnen wij van de Chinezen leren? “Ten eerste zijn de Chinezen zich sterk bewust van waardecreatie. Als zij een kans zien om een gebied bewoonbaar te maken dan gaan ze er ook voor. Ze maken mooie visuals en leggen wegen aan die de contouren van het plan direct zichtbaar maken. Zo leeft een ontwikkelproject op voorhand al. In Friesland zijn we erg bescheiden en benutten we de kwaliteiten van onze omgeving lang niet volledig. Als ik jou vraag waar je wilt wonen is dat in een vrijstaande woning aan het water, dat wil namelijk bijna iedereen. Nu ben ik niet de man die zegt dat we daarom al onze waterkanten vol moeten bouwen, maar waarom kijken we niet wat meer naar de mogelijkheden op dat gebied? In China zijn ze zich daar juist erg bewust van en pakken ze die kansen ook.”

Overheid moet stimuleren

De ontwerpen die Hans voor de Chinese markt gemaakt heeft springen in het oog. Heel anders dan de gebouwen die we in Nederland bouwen. Ook daar zit een kracht van de Chinezen. Achterbosch: “In China is iets niet snel te exotisch of exceptioneel. Ze kunnen alles bouwen en zeggen niet snel nee. De keuzes worden vaak topdown gemaakt, waardoor veranderingen in een sneller tempo doorgevoerd kunnen worden. Veranderingen die voor iedereen goed zijn. In Nederland wordt teveel aan de markt overgelaten, waardoor dingen niet van de grond komen en duurzaamheid nog steeds onvoldoende onderdeel van de maatschappij is. Als de overheid vindt dat we in moeten zetten op het klimaat moeten ze dat van bovenaf zo stimuleren, dat bedrijven als vanzelf meegaan. Dat mis ik in Nederland echt.”

Duurzaamheid is niet meer ver van ons bed. We moeten de handen ineenslaan en gewoon doen! De bouw kan daarin een voorbeeldfunctie hebben en absoluut het verschil gaan maken. Dat we daarbij nog steeds fossiele bouwmaterialen nodig hebben, is onontkoombaar, fouten maken ook. De boodschap van Achterbosch is duidelijk: “Je moet fouten kunnen maken om vooruit te komen en de weg naar de top is een avontuur.”

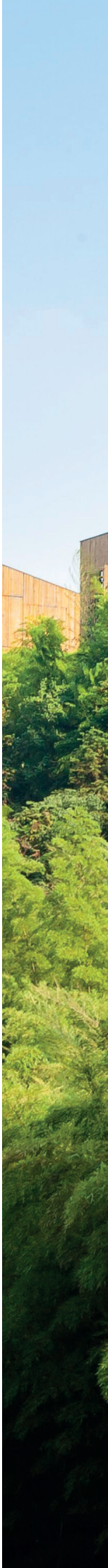

> Doordat er een verandering in gang gezet is kan **Friso katalysator zijn om de bouw te vergroenen**

Hans Achterbosch Architect

Groot feest: Friso 100 jaar!

Het is 2046. Vandaag is het groot feest bij Friso Bouwgroep. En als je op de afgelopen jaren terugkijkt dan is er veel goeds bereikt in de bouw. De gebroeders Das keken in 1992 al vooruit in hun prachtige boek 'Wegen naar de toekomst'. **Wij zijn benieuwd hoe de bouw er over 25 jaar uitziet en vroegen Marjet Rutten hoe zij de toekomst van de bouw ziet.**

De woningcrisis, zullen we daar maar mee beginnen? Dan hebben we dat maar gehad.
Op dit moment is de woningcrisis een van de grootste uitdagingen waar we in Nederland voor staan. Marjet ziet dat de oplossing niet alleen ligt in het zoveel mogelijk bijbouwen van woningen: "Al bouwen we veel huizen tegen lagere kosten, de vraag is of daardoor wonen betaalbaarder wordt. Uiteindelijk komen de woningen op de markt tegen een gangbare verkoopprijs. Bouwen we goedkoper, dan profiteert de grondeigenaar daarvan. Daarmee lossen we het probleem van betaalbare woningen dus niet op."

Wat kan de bouw hierin betekenen?
"Misschien gaan we wel weer terug naar vroeger waarbij werkgevers ook voor huisvesting zorgde. Ik kan me voorstellen dat je bijvoorbeeld een eigen hypotheekbank opricht. Als je dat op een juiste manier doet dan kun je positieve resultaten uit zo'n fonds gebruiken om bestaande woningen op te kopen en slim te renoveren en verduurzamen. Zeker als je dan slimmer en creatiever omgaat met bestaand gebouwd gebied en op een aantrekkelijke manier verdicht. Denk daarbij aan opstoppen, uitbuiken, splitsen,... Er zijn veel mogelijkheden!"

Zoals je weet is onze directie binnen een paar jaar 'aan vervanging' toe. Hoe vind jij dat een bouwbedrijf geleid moet worden?
"Het is lastig om dat zo, zonder er diep in te duiken te zeggen, maar ik zou zeker gaan voor een meerkoppige leiding. Als je daarin een mix vindt tussen eigen kweek en mensen van buitenaf met een frisse kijk op de bouw, dan kan dat heel goed werken. Daarbij zou ik zeker verder kijken dan alleen mensen met ervaring in de bouw. Mensen met een bedrijfskundige achtergrond en specialisaties in bijvoorbeeld marketing en ICT kunnen ervoor zorgen dat het invoeren en aanpassen van nieuwe technieken en bedrijfsprocessen het bedrijf een nieuwe impuls geven. Zo kan er nog slimmer en sneller gewerkt worden."

"In het begin kan die samenwerking onwijs lastig zijn voor iedereen. Er moet een balans gevonden worden tussen oud en nieuw. Sizzen is neat, dwaan is in ding – en dat geldt ook in dit geval. Maar zodra de meerwaarde van iedereen uit het team duidelijk is, zal het van onschatbare waarde zijn. Darnaast zie ik Friso als een bedrijf dat ook vooral gelukkige medewerkers wil. De nieuwe leiding zal dat zeker als speerpunt moeten houden."

>>

Tekst Marjet Rutten **Fotografie** Piet Douma

"Sizzen is neat, **dwaan is in ding**

Foto Unsplash Madish Mousavi

De ontwikkelingen op ICT-gebied gaan snel. Waar staan we in 2046 op dat gebied?

"Ik verwacht dat we in een stroomversnelling komen. Je ziet het nu al een beetje. Over 25 jaar is de gehele bouwontwikkeling gedigitaliseerd. Denk bijvoorbeeld aan een state of the art parametrisch softwareplatform, waarbij de woningontwikkeling vanaf de planfase tot en met de sloopfase digitaal gebeurt. Dat klinkt misschien vaag, maar waar ik dan aan denk? Een deel van het systeem maakt analyses van de beschikbare gronden en de ideale oplossingen daarvoor. Op basis van big data ontstaan analyses waar behoefte aan is. Woningbouw en zo ja, wat voor woningen? Of wellicht (ook) utiliteitsgebouwen? Het systeem rekent volautomatisch scenario's uit voor de ideale verkaveling en programmering. De contouren en plattegronden voor de gebouwen en de openbare ruimte rollen er zo uit. Partijen die dit kunnen zijn hiermee ook een belangrijke gesprekspartner voor gemeenten. Wat levert een wijziging van het bestemmingsplan op? Financieel, maar ook qua milieu-impact en op sociaal gebied. Je zit dan in een vroege fase aan tafel om te spreken over de programmering.

Een ander deel van het systeem richt zich meer op de invulling van die programmering. We weten de contouren van wat we willen bouwen, maar welke materialisatie en bouwmethoden zetten we daar idealiter bij in? Op basis van allerlei parameters – wat vinden de gemeente en beoogde afnemer belangrijk? – rollen er met één druk op de knop scenario's voor de detailafwerking uit. Professionals en particulieren kunnen ieder middels hun eigen configuratoren de door hun gewenste wijzigingen uitproberen om uiteindelijk de in hun ogen ideale oplossing te bepalen. Is de keuze gemaakt, dan gaat het derde deel van het systeem in werking. Het complete 'file to factory' ordersysteem. Geen werkvoorbereiding meer, geen projectleider meer. Het complete bouw, logistieke en administratieve proces gaat volautomatisch. De systemen van de bouwer zijn gekoppeld aan de systemen van haar toeleveranciers en onderaannemers. Iedereen weet precies wanneer hij wat moet leveren en doen en de planning van die hele keten zit dan ook in de systemen verwerkt," een logisch verhaal volgens Marjet.

Marjet Rutten is vanaf 1998 werkzaam in de bouwbranche en wil bijdragen aan een dynamische, succesvolle bouw- en installatiesector. Dat doet ze als ondernemer, schrijver, marketeer, innovator, workshopbegeleider, spreker en adviseur.

Betekent dat dat de mensen in de bouw vervangen worden door machines?
"Sommige mensen worden wat angstig als het over automatisering gaat. Dat is volgens mij onterecht. Voor iedereen in deze sector er altijd genoeg werk in de organisatie. Wij hebben iedereen keihard nodig.
Zie het ook als een kans! Er komt juist veel meer ruimte voor vakmanschap (bijvoorbeeld in de restauratie) en het werk wordt afwisselender. Ik denk ook dat er hele mooie doorgroeimogelijkheden komen. Omdat we iedereen hard nodig hebben en de productiviteit door inzet van ICT verhoogt, kunnen ook de salarissen in de bouw verder stijgen. Immers, door het gebruik van digitalisering en industrialisatie wordt het aandeel van de uren aan een bouwwerk aanzienlijk lager en kunnen die uren ook beter worden betaald. Bovendien wordt het werk 'minder zwaar'. Dat maakt het ook aantrekkelijker."

> "Er komen steeds meer **kansen om je eigen tijd in te delen**

Dat klinkt allemaal heel aantrekkelijk. Nu we het er toch over hebben. Hoe zorgen we ervoor dat we voldoende nieuw bloed in de organisatie krijgen?
"De bouw is nog behoorlijk traditioneel. Jongeren willen juist flexibiliteit. Ik verwacht dat we, ook in de bouw, toegaan naar meer flexibele werktijden. Zo komt er ruimte voor ouderschapsverlof. Stel je voor dat we over 25 jaar zelf bepalen wat onze werktijden zijn? In het planningssysteem geef je aan welke uren je wel/niet wilt werken. Van 06.00 tot 22.00 uur kan er gewerkt worden in vier blokken van vier uur, 7 dagen per week. De ene week werk je er dan 40, de volgende 24. Klinkt best goed toch?"

Wat moet Friso vooral doen om over 25 jaar nog een bouwer van formaat te zijn?
"Meegaan in de verduurzaming. We zien allemaal wat er aan de hand is met het klimaat en in bijvoorbeeld Limburg, hebben ze dat zelf aan den lijve ondervonden. Er komen meer natuurrampen en als we niet snel flinke stappen zetten worden flinke gebieden in deze wereld onbewoonbaar door een stijgende zeespiegel, oprukkend zout water, gebrek aan drinkwater, oogsten die niet meer willen lukken etcetera. Als je niet meer in leven kunt blijven op de plek waar je altijd hebt gewoond dan ga je ergens anders wonen. Het zal dan ook flinke migratie betekenen. We moeten dit met elkaar oplossen. Gas is nog steeds de meest gebruikte vorm van energie voor de verwarming van gebouwen, maar ook voor de industrie. De industrie zal massaal overgaan op waterstof en gebouwen gaan we elektrificeren. Maar ook in de bouwprocessen kunnen we veel besparen. Door bouwmaterialen en bouwmethoden te gebruiken die een minimale, of zelfs positieve CO_2 footprint hebben. Denk aan biobased materialen in industriële processen met geëlektrificeerde bouwlogistiek. Als bouwbedrijf speelt Friso een onwijs belangrijk rol om dit aan te jagen en een zo een grote maatschappelijke bijdrage te leveren."

Hoe ziet dat er over 25 jaar uit dan?
Dan mag Friso Bouwgroep er trots op zijn dat zij een bijdrage heeft geleverd aan de omslag van de gebouwde omgeving als energievreter naar de gebouwde omgeving als energieleverancier. Door uitgekiende concepten, waarbij de complete gebouwschil energie opwekt en efficiënt in het gebouw wordt opgeslagen en gebruikt. Warmtepompsystemen verwerkt in funderingspalen zijn dan bijvoorbeeld heel normaal. Friso werkt samen met collega-bouwers met boeren aan hoogwaardige bouwproducten, waarvan we nu nog niet eens weten dat ze bestaan. De investeringen die je daarvoor doet, dienen niet alleen een maatschappelijk doel, maar renderen ook nog eens goed. Overigens gaat dit allemaal geen 25 jaar meer duren. Topbedrijven in de branche hebben dit over vijf jaar gerealiseerd.

En dan is het 2046...
"Een gemêleerde directie is dan inmiddels vanzelfsprekend. De grootste uitdagingen op milieugebied zijn we ook te lijf gegaan. Maar een succesvolle organisatie staat nooit stil. En dat geldt ook voor Friso Bouwgroep. Ik ben dan ook benieuwd wat daarna komt!"

Friso Leeuwarden & Houkesloot Prefab

Friso Leeuwarden is gespecialiseerd in het uitvoeren van onderhouds- en servicewerkzaamheden. Klussen die vaak snel opgepakt moeten worden, zowel voor bedrijven als instellingen en particulieren. Een echte 'aannemer om de hoek'. Houkesloot Prefab is ook in Leeuwarden gevestigd. Zij leveren houtskeletbouw- en betonnen gevelelementen en compleet geprefabriceerde casco's.

Friso Bouwgroep
Friso Sneek
Friso Civiel
Frisoplan
Jurriëns Noord
Timmerfabriek Houkesloot

Het hoofdkantoor van Friso vind je aan de Pieter Zeemanstraat in Sneek. Alle vakgebieden, supportafdelingen én de materieeldienst zijn hier gevestigd. Timmerfabriek Houkesloot zit ook in Sneek; op industrieterrein De Hemmen. Hier worden duurzame, afgelakte kozijnen met glas gemaakt. Ook levert Houkesloot deuren en ramen.

Friso Almere

Friso Almere bouwt voornamelijk grootschalige woningbouwprojecten voor woningbouwcorporaties die duurzame woningen willen bouwen. Daarnaast bouwt ze voor ontwikkelaars, zoals Frisoplan.

Onze vestigingen

Friso Groningen
Bouwborg
Jurriëns Noord

Friso is goed vertegenwoordigd in Groningen. Twee van oorsprong Groninger bedrijven; Bouwborg en Jurriëns Noord zitten er, samen met Friso Groningen onder een dak. Vanuit Groningen wordt ook de provincie Drenthe bediend.

Hanzebouw Zwolle

In 2021 werd Hanzebouw overgenomen. Daarmee is de 'Hanzelijn' in ere hersteld. Lang geleden had Friso ook al een vestiging in Zwolle. Vanuit Zwolle worden de provincies Overijssel, Drenthe en Gelderland bediend.

Friso Oost & Raadhuys Informatiegroep (RIG)

In het oosten van het land vind je onze vestiging Friso Oost. Een jong team mensen dat breed inzetbaar is, maar echt uitblinken doen ze in verduurzamingstrajecten en de industriebouw. Zij delen het kantoor met Raadhuys Informatiegroep. RIG is sinds 1980 Friso's steun en toeverlaat als het gaat om de (salaris)administratie. En al zijn het officieel geen collega's, toch horen ze volledig bij de Friso-familie.

Nawoord

Heel erg bedankt!

Het was een feest om dit boek te maken. Zonder de medewerking van de collega's was dit nooit mogelijk geweest. Iedereen die we mochten interviewen was open en enthousiast, daardoor konden we een boek maken dat niet alleen jullie, maar alle medewerkers van Friso Bouwgroep recht doet.

Mede namens de directie bedank ik de volgende mensen. Gerbrich en Marian voor de hulp bij de interviews, de gezelligheid én morele support gedurende dit traject, Margreet voor je kritische blik bij de eindredactie van de teksten. Esther en Nynke voor het meedenken, het doorhakken van knopen en puntjes op de 'i'.

Geweldig ook dat samenwerkingspartners aan dit boek mee wilden werken; alle schrijvers, geïnterviewden en columnisten, hartelijk dank! Ook een woord van dank voor Jan van Loo die mij voorzag van veel informatie over de geschiedenis van Friso.

Wat zou dit boek geweest zijn zonder de prachtige foto's en illustraties? Het was prettig om met jullie samen te werken Martina, Piet en Laurens. Het is jullie gelukt om Friso in beeld te vangen. De flexibiliteit en deskundigheid van Drukkerij van der Eems hebben er voor gezorgd dat dit boek nog mooier is geworden dan we hadden gedroomd!

Wat ik geleerd heb de afgelopen maanden? Dat Friso een prachtig bedrijf is. Natuurlijk, af en toe gaat er iets anders dan je hoopt, wenst of wilt, maar dat doet absoluut niet af aan het vakmanschap en de collegialiteit die we laten zien. Wat mij het meest geraakt heeft? Dat oud-collega's aangaven dat ze liever wat meer tijd met hun familie hadden doorgebracht. Eigenlijk was de boodschap om niet naar je pensioen te racen, maar iets meer vrije tijd te nemen als je jonger bent. Dan kun je ook na je 65ste prima door.

We sluiten af met de woorden van een goede vriend: "Als je doet wat je leuk vindt hoef je nooit te werken."

Op naar 2046!

Namens de redactie,
Nelleke Wouters
Friso Bouwgroep

Colofon

Jubileumboek 75 jaar Veelzijdig Vakmanschap | Friso Bouwgroep

Redactie
Nynke Dedden, Margreet van Dijk, Gerbrich Dijkstra, Esther Lakerveld, Marian Westerbeek- Zeilstra en Nelleke Wouters

Vormgeving
Esther Lakerveld en Nelleke Wouters

Teksten
Marlene Dekkers , Johan Koning, Peter van der Meeren, Marjet Rutten, Frank de Wilt en Nelleke Wouters

Columns
Arno Hoevink, Gerwin Legtenberg, Hendri Pannenkoek en Marian Westerbeek- Zeilstra

Fotografie
Chantal van den Berg, Piet Douma, Drone Filght Europe, Tristan Fopma, Martina Ketelaar, Nienke Maat, Tonnie Siemonsma, Richard Tennekens, Kees van der Veen, Dorens van der Werf en Ronnie Zeemering

Illustraties
Laurens Bontes

Drukwerk
Van der Eems, Easterein.

Contact Friso Bouwgroep
Vragen of opmerkingen over deze uitgave kunnen gestuurd worden aan communicatie@frisobouwgroep.nl

© 2021 Zonder toestemming van Friso Bouwgroep mag niets uit deze uitgave worden overgenomen. Wij zijn niet aansprakelijk voor eventuele onjuistheden.

Trees for All

Dit boek is gedrukt op FSC-papier met een productiemethode die het milieu minder belast.